WIMBP
Opole
58 st
396
V 38 62 C

LIBER DE ANIMA,

RECOGNITVS
AB AVTORE

Philip. Melan.

LIPSIÆ
IOHANNES RHAMBA
EXCVDEBAT
ANNO
M. D. LXV.

WBP
Opole

CLARISSIMI VIRI HIERONYMI BOMGARTNERI, SAPIENTIA ET VIRTVTE PRAESTANTIS filio, Hieronymo Bomgartnero, Philippus Melanthon.

S D.

VTRVMQVE prædixit vox diuina, in hac languida & delira mundi senecta, & fore maiores generis humani confusiones, quàm fuerunt antea, Et tamen filium DEI Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, crucifixum pro nobis, & resuscitatum, æternam Ecclesiam sibi etiam inter imperiorum ruinas collecturum esse, qui quidem hac spe vult nos doctrinæ studia colere, & promittit Ecclesijs hospitia. Hac prædictione diuina confirmati, præparemus animos, vt tristissimas imperiorum dilacerationes, & crebros tumultus Panicos sapienter feramus, & tamen speremus, Ecclesiam non interituram esse, &

hac erecti consolatione studia doctrinæ colamus, & suo quisq; loco communi societati seruiat.

Hæc cogitatio & senes retinet in gubernatione, ne desperatione in tàm sæuis tempestatibus tanquam remos abijciant, & excitare iuniores debet, vt doctrinam Ecclesiæ & communi vitæ necessariam eò discant alacrius, quia vox diuina pollicetur nobis, hos labores non fore irritos. Quare & Paulus inquit: Non erit inanis labor uester in Domino, id est, DEO curæ erit, vt & Ecclesias uobis ac nidos aliquos seruet, & vt labores uestri in docendo, gubernando, & discendo sint fausti & salutares vobis & alijs.

His diuinis commonefactionibus sæpe iam confirmari patrem tuum in difficilimis laboribus audis, quas quidem te quoque cogitare decet, vt ad discendam doctrinam vitæ necessariam te exuscites. Rursus autem congessi doctrinam, quam in Ecclesia de distributione potentiarum animæ extare necesse est, quam cùm antea ederem, ad patrem tuum misi, cui his libellis nihil opus erat, sed extare testimonium volui & ipsius erga me perpetuæ beneuolentiæ, & mei erga ipsum amoris. Nunc ad te hoc munus transfero, quia ad illas priores caussas hæc accedit, quod cùm tua ætas iam idonea sit ad huius doctrinæ initia discenda, quam hîc complexus sum: & adhortari te volui hoc munere omisso, vt ad Philosophiæ initia procedas, & in hac parte viam tibi & alijs, quantum ego quidem possum, monstrare studeo.

Nec

Nec uerò ignoro, multos deridere totum hoc genus Physicæ doctrinæ, qui dicunt, Titulos magnam sapientiam polliceri, de DEO, de mundo, de anima, de caussis mutationum in omnibus corporibus, postea introspectis libris, tantum inueniri puerilia initia. Fateor omninò hanc doctrinam valdè exiguam & angustam esse, & sapientiæ diuinæ vmbras tantum procul ostendere. Sed nos, qui diuinis patefactionibus adsentimur, & secuturam esse vitam perpetuam post hanc mortalem vitam credimus, cogitemus duas nobis Academias, & quidem hoc ordine conditas esse, æternam alteram, in qua DEVS erit omnia in omnibus, & suam nobis sapientiam & iusticiam communicabit, vbi coram ipsum cernemus, & in filio λόγῳ conspiciemus non solum Ideas & caussas opificij mundi, sed etiam admirandam copulationem diuinæ naturæ & humanæ, & consilium restitutionis generis humani. Ibi conditorem intuentes, & caussas rerum considerantes, naturam penitus introspiciemus. Sed ita & non aliter patet aditus ad illam DEI consuetudinem, si prius in hac mortali vita, eius doctrinæ elementa incoauerimus, quam nobis tradidit, in qua nobis quàm multa proponit incomprehensibilia? quæ tamen in hac nostra imbecillitate vult considerari. Quæ angelorum aut hominum sapientia perspicit, quale sit fœdus, vt ita dicam, & qualis coniunctio naturæ diuinæ & humanæ in Mediatore? Et tamen de hac tanta re nobis sæpissime concionatur vox diuina. Imò in summis nostris doloribus vult nos cogitatione

huius fœderis præcipuè erigi. Tota hæc natura humana funditus perijſſet, niſi maſſam noſtri generis filius DEI ſibi copulaſſet, in qua nos miſeros, quaſi de humeris ſuis pendentes, geſtat & ſeruat. Ideo non extingueris, ideo non deletur totum genus humanum, quia filius Dei maſſam illam ſibi adiunxit. Norunt piæ mentes, hanc veram & ſummam eſſe conſolationem. Et cauſſas multas illius mirandi fœderis cogitant, etiamſi neque cauſſas omnes conſilij diuini, neque modum comprehendunt, quo facta eſt hæc miranda copulatio.

Quanquam igitur nec Animæ naturam introſpicimus, nec mirandas eius actiones, formationem imaginum in cogitatione, ratiocinationes, memoriam, recordationes, electiones, impulſiones cordis, quæ fiunt à cogitationibus, penitus in hac vita intelligimus, tamen incoanda eſt hæc doctrina. Et incoatio ad intelligendam Eccleſiæ doctrinam, & ad vitæ gubernationem neceſſaria eſt, vt poſtea ſæpe in toto libro oſtendimus. Ac multa diſcuntur vitæ neceſſaria, etiamſi ars tota quam in fabricatione DEVS adhibuit, perueſtigari non poteſt. Erit alia Academia in cœleſti conſuetudine, vbi hæc ſapientia in omni æternitate diſcenda erit. Nunc tamen incoatio neceſſaria eſt.

Nec vlla res eſt in hoc toto mundi opificio, in qua tàm multa de DEO illuſtria teſtimonia, & tàm perſpicuæ commonefactiones nobis propoſitæ ſint, ſicut in anima hominis. In hac numeri, notitia ordinis, ratiocinatio, æternum & immotum

tum diſcrimen honeſtorum & turpium, oſtendunt hanc naturam rerum non caſu ex Democriti Atomis confluxiſſe, ſed ab æterna mente architectatrice conditam eſſe. Docet igitur anima hominis, eſſe Deum conditorem rerum, & eſſe ſubſtantiam intelligentem. Et docet qualis ſit, videlicet qualis eſt in nobis lex immota, & teſtatur iuſtum ac vindicem eſſe, quia ſanxit ordinem in nobis, qui extingui non poteſt, vt ſæui & horrendi cruciatus in corde comitentur ſcelera. Tam multiplex ſapientia lucet in animæ conſideratione, quæ quidem fit illuſtrior, cum potentiarum ordinem & actiones attentius aſpicimus. Sed de vtilitatibus ſæpè in libro dicitur, quanquam nulla tanta eſt eloquentia cuiuſquam, quæ magnitudinem vtilitatum ſatis exponere poſsit, quas adfert, non dico perfecta animæ cognitio, ſed hæc incoatio, quæ procul eam aſpicit.

Recito autem doctrinam in Academijs vſitatam, & confero Eccleſiæ ſententias. Non gigno paradoxa aut monſtroſas opiniones, nec ita fremitu Baltici littoris, quanquam horribili, tremefactus & conſternatus ſum, vt turpe eſſe ducam, circumſpicere, quæ ſint receptæ à ſanioribus ſententiæ, & conſiderare, qualis ſit naturæ peruerſitas in ijs, qui vel ambitione vel malicia corrumpunt rectè tradita, & fingunt nouas & monſtroſas opiniones, et verecundè ſequi conſenſum ſaniorum. Hunc verò ita ſequi ſtudeo, vt etiam velim honeſtos & doctos viros vbique cenſores & emendatores eſſe omnium meorum ſcriptorum, præcipuè verò tuum patrem, & IOACHIMVM CAMERA-

RIVM. Quale fuerit opinionum chaos ante annos triginta, cùm primum lerna Monachorum, vt ita dicam, purgata est, multi norunt. In tanta varietate voluisse me quærere simplices & rectas sententias, optima conscientia adfirmo. Nec tamen mirum est, me vel alios, in tanta caligine alicubi lapsos esse, præsertim cum uelut in incendio oppidi alicuius diuersis locis simul plura ædificia inflammantur, de multis rebus maximis & grauissimis controuersiæ simul motæ sint. Et uerissimum est quod sapiens Poëta dixit:

οὐδεὶς ἀνθρώπων πάντα σοφός.

Vult autem DEVS in Ecclesia iudicia esse, quare nunquam Ecclesiarum nostrarum iudicia defugi, ac ne viuere quidem velim Timonico more, seiunctus ab eruditis & Deum timentibus. Qua re semper adfirmaui, me sententias eruditorum libenter auditurum & secuturum esse, atq; utinam cum pluribus sæpe de doctrina colloqui possem.

Memini quendam, qui se dicebat Stoicum esse velle, idq; tantum φιλονεικίας de se prædicabat, vt ostenderet, se philosophiam profiteri meæ contrariam, ideoq; sua quædam non paradoxa tantum, sed etiam absurda dicta, sibi ualde placens in aula quoque spargebat, qui etsi natura fatuus erat καὶ μωρόκακος, tamen aliquantisper excitauit, ut Græci dicunt κροτοθόρυβον satis turbulentum. Sæpè autem iam comperi, verum esse vetus illud dictum, quod ab Aeschylo citatur:

Ἡ δὲ

——Ἡ δὲ μωρία
Μάλις' ἀδελφὴ τῆς σωφροσύνης ἔφυ.

Propter tales censores non iudicaui deserendos esse hos labores, quòd existimabam discentibus honestas artes prodesse.

Vt autem de hoc libello dicam: Existimo ad Academiarum consuetudinem, rectè institutam esse formam huius operis, & plæraq; rectè tradita esse non dubito. Intexui autem de præcipuis membris humani corporis descriptiones qualescunque. Nam discerni potentiæ animæ non possent quidem, nisi earum domicilia, seu machinæ in corpore hominis aliquo modo ostendantur. Quanta est enim insulsitas, si quis dicat de motu locali, nec discernat Neruos à venis & arterijs? Deniq; cum in tota vita, ad valetudinem tuendam, & ad multas actiones in corpore & in moribus iudicandas, vtile sit humani corporis fabricationem aliquo modo nosse, hæc initia statim primæ ætati, præsertim in his physicis elementis proponenda esse, etiam alij scriptores ante me iudicauerunt. Etsi igitur doctrina Anatomica in his libellis integra comprehendi non potest, nec subitò adolescentia exilissimarum partium descriptionibus oneranda est, tamen præcipuas partes, & quidem grandiores omnibus hominibus notas esse valdè prodest. Secutus sum autem scriptores optimos, Galenum, Vesalium, & Leonartum Fuchsium, & adhibui amicos interdum Iacobum Milichium, & Peucerum generum meum. Sed quia nec vacuo animo hu c vni

operi intentus fui,& peregrinationes noſtræ ſæpè hanc telam,quam contexere malebam, interruperunt,ali cubi deſiderari diligentia poterit. Oro igitur eos qui alijs hæc initia enarrabunt, vt errata candidè emendent, præſertim cum extent iam picturæ Veſalij,& luculentæ deſcriptiones de quibus ſic inquit Paulus Eberus.

Quantum nocte alias ſtellas cum lumine fratris
Orbem compleuit,uincere Luna ſolet,
Veſalij tantum reliquis liber anteit unus,
Corpora qui qua ſint condita ab arte, docent.

Quanquam autem patris tui, Hieronyme,iudicio permitto, an hunc meum librum, aut alios tibi proponi velit, tamen de re ipſa ſcio iudicium eius cum meo congruere. Scit veriſimum eſſe quod ſcripſit ſapiens hiſtoricus Thucydides, κράτισον εἶναι τῶν ἀναγκαίων τὰ τοιαῦτα παιδεύεσθαι, hoc eſt,diſcenda eſſe maximè neceſſaria. Vt in tota vita præcipua eſt ſapientia, neceſſaria facere,ita & in ſtudijs prima ſit cura, vt neceſſaria diſcantur. Ac verè ſtatuit pater tuus, neceſſariam eſſe homini cognitionem doctrinæ, quam Deus illuſtribus teſtimonijs Eccleſiæ tradidit. Et ad hanc iudicat has deſcriptiones potentiarum animæ,præparationem quandam eſſe. Adfert hæc doctrina lucem & legibus,quibus mores hominum regendi ſunt. Oſtendit enim, quæ partes quomodo frenari poſsint. Non ſunt igitur hæc in vita aut doctrinis. πάρεργα, ἀλλὰ πρὸ ἔργων καὶ πρὸ ὁδοῦ ad intelligendam

dam Eccleſiæ doctrinam,& ad diſciplinam,ac morum gubernationem. Diſces igitur Hieronyme de iudicio patris tui, viri ſapientis & eruditi, tales aliquas deſcriptiones partium hominis. Ac non modo in his ſtudijs, ſed etiam in cæteris actionibus intuere patris exempla. Vt enim in mechanicis artibus nemo fit artifex, niſi exempla ſui generis aſsiduè aſpiciens, imitari ea conetur, ut in formando iudicio de doctrinis & in vitæ regendæ conſilijs omnino multum prodeſt eligere certa & probata exempla, quæ ſequi & effingere uelis, Tibi verò Deus domeſtica exempla digna laude propoſuit, patrem & patruum, quorum tibi præcipuè ſimilitudo expetenda eſt. Oro autem filium DEI dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, crucifixum pro nobis & reſuſcitatum, qui verè eſt cuſtos Eccleſiæ ſuæ,& dixit, Nemo rapiet oues meas ex manibus meis,vt te,et totam Eccleſiam veſtram domeſticam protegat & gubernet. Bene vale. VVittebergæ, Calendis Nouembris, Anni

M. D. LII.

Iohan-

IOHANNIS STIGELII ELEGIA DE VTILITATE DOCTRINAE, DE FABRICATIONE humani corporis.

ANnua designat redeuntes meta calendas,
Et noua sperato lux abit orta die.
Sol toties pallens, bis dena per astra relapsus,
Lucifluum renouat pulcher ab axe iubar.
Quis putet? hunc etiam uiui transegimus annum,
Vndiq; dum sæuæ nos petiere minæ.
Et uelut ingenti scrutans in flumine uictum,
Excudit illapsas tergore mergus aquas:
Sic etiam solo mordaces pectore casus,
Turba DEO fidens ferre coacta tulit.
Quis tamen hanc texit? quis uires addidit ægræ?
Omnia qui forti sub pede Christus habet.
Ille gerit sceptrum, duro inseparabile ferro,
Quod uis inuidiæ frangere nulla potest.
Hoc semel exigua leuiter cum concitat aura,
Ad nutum Domini terra polusq; tremunt.
Ille premit furias, & bella exanguia reddit,
Et sibi fidentes hìc & ubiq; tegit.

Huic igitur dicas præconia grata iuuentus,
Quæ sacra Pegasei flumina fontis amas.
Huic ardente tuæ uigilent sudore Camenæ,
Huic studium ingenij seruiat omne tui.
Ergo hominis quando cauſſas, finesq; probandos
Scrutati ex hominum conditione sumus.
Iam uocat ad pulchros nos fabrica corporis artus,
Quæ mira autorem monstrat in arte Deum.
Nam uelut æquali dispensans fœdere mundum,
Non aliquod temerè condidit autor opus.
Corporis humani positas sic ordine partes,
Iusticiæ uoluit signa referre suæ.
Alta DEI sedes spacioſi machina cœli,
Præsentis seriem numinis intus habet.
Aureus in medio Sol astra sequentia ducens,
Prolifica rerum semina luce, fouet.
Ima sed errantum mater fœcunda uaporum,
Subiecto tellus aëre fulta iacet.
Inde niues abeunt, & ros, & uentus, & imber,
Vt reditu foueant cuncta iuuentq; suo.
Omnia mens intus latè Diuina gubernat,
Et sapiens cura firmat, & arte iuuat.
Sic etiam humano diuersa in corpore membra,
Vnanimi struxit fœdere iuncta DEVS.
Nam quia in extremas à puncto corporis oras,
Effigiem cœli circulus actus habet.
Totius arx cerebrum est, rorante salubre uapore,
Motibus & teneris sensibus, unde uia est.

Cor tenet in medio uitalis regna caloris.
Et cerebro officium dulce iuuante facit.
Inde abiens tenero exhalans è sanguine flamma,
Singula uiuifico membra calore mouet.
Quæ simul ac cerebri radios transfudit in arcem,
Lucida cœlesti redditur aura nota.
Hæc agitat uigiles cerebri per nubila sensus,
Acribus & neruis percita membra mouet.
At similis terræ, densis creberrima fumis,
Abdita sub riguo uentre culina iacet.
Huius opus, molles iecoris per uiscera succos
Fundere, & assiduo membra fouere cibo.
Cætera quid memorem? uigiles sub fronte ministri,
Excubias oculi, limen ad arcis agunt.
Libera compositum defendunt brachia corpus,
Congruit & uarijs artibus apta manus.
Hæc mens prospiciens, mentisq; ministra Voluntas,
Omnia, consilium quo moderentur, habent.
Heu miseros mundum quicunq; coisse putarunt,
Materiæ ex atomis triste fluentis opus.
Ite procul casus, dubiæq; abscedite sortes,
Præsentem hæc monstrat dulcis imago Deum.
Condidit æterno qui prouidus omnia uerbo,
Prouidus hic memori condita mente regit.
Ille malis tribuit pœnas, & præmia iustis,
Et rerum certas ordinat ipse uices.
Quid quòd ad arcẽdos facit hæc speculatio morbos,
Qui benè se nouit, sanior esse potest.

Corporis

Corporis ignari, mortem inter prandia cœnant,
Crapulaq; est homines quæ uetat esse senes.
Hoc situs, hoc ordo, præclaraq; munia monstrant,
Iuncta quibus toto corpore membra uides.
Nam quia uentriculi calor absorbetur, adustum
Sanguinis haud multum gignit alentis epar.
Cor quoq; defectu iecoris marcere necesse est,
Integra nec cerebro uis superesse potest.
Inde fit ut multos onerans incuria perdat,
Et gula plus noxæ quàm celer ensis habet.
Conuenit & uitæ, moresq; illustrat, & æstus,
Pectoris enormi non sinit ire uia.
Hinc monitus, strictum Pelides retrahit ensem,
In clades temerè cùm Catilina ruat.
Sponte faces animi generosas obruit Aiax,
Inuidiæ pectus triste dolore grauans.
Inde obtusa malis temerè mens moribus errat,
Tristis & accelerat fata suprema furor.
At qui sentinam nouit sub corde malorum,
Et rapidum uigili pectore frenat equum.
Integer & compos generosæ mentis Vlysses,
Omne animi rectis moribus ornat opus.
Qui uidet alterna defungi membra labore,
Dum peragant certis mutua iussa locis.
Nec uacat officijs, nec uitam moribus ornat,
Turpiter ille hominis nomen inane gerit.
Corporis ergo tui quæ sit structura Iuuentus
Discere, non minimum noueris esse decus.

Huic

Huic ſtudio poſt hac operam tribuemus, & horas
Dum lucet, & Muſas umbra Salæa ſouet.
Interea quatiat dirum Bellona flagellum,
Huic quoq; diuina ſtat ſua meta manu.
Tu modò funde preces, & laxos contrahe mores.
In medio poteris turbine pace frui.
CHRISTE tua pariter, pariter uirtute parētis,
Omnipotens, uiuo numine Chriſte DEVS.
Mitis ades miſeris, duro ſuccurre labori,
Et dubiæ præſens dirige nauis iter.
Funeſtis odijs feruentia pectora Regum
Flecte, ſalutaris fac bona pacis ament.
Atq; tui ſplendens alas extende fauoris,
Vt bona te mentes uera probante colant.
Dum loquor, exaudit, quē terra atq; aſtra uerētur,
Proſpera iam cœptis aura ſecundat iter.

FINIS.

LIBER DE ANIMA.

Quid continet hæc pars Philoſophiæ, cui titulus eſt de Anima?

VT DE AENEA INtuente ſeriem Romanæ hiſtoriæ in Clypeo ſculptam Virgilius inquit, Miratur, rerumq; ignarus imagine gaudet: Ita nos, etſi nec humanæ animæ ſubſtantiam oculis cernimus, nec mirandas actiones penitus intelligimus, tamen imagine lætemur. Etſi enim procul & per caliginē hæc miranda Dei opera aſpicimus, tamen hæc quantulacunq; cogitatio, non eſt fallax umbra, ſed uerè oſtendit, & eſſe humanas animas, & teſtimonium eas de Deo certiſſimum eſſe. Nam cum numerorum ordinem, & ſeptum illud æternum diſcernens honeſta & turpia, & uolucres in cogitatione motus, & memoriæ capacitatem penè immenſam conſideramus, conuincimur ut fateri cogamur, hanc naturam non extitiſſe caſu, ſed mentem aliam architectatricem ac opificem eſſe, quæ in hac utcunq; ſuam ſimilitu-

litudinem expreßit, ſicut & antiquitas dixit: Exemplumq; Dei quiſq; eſt in imagine parua. Et inter Sybillinos uerſus hic recitatur: Εἰκὼρ ἐστ ἄνθρωπ θ ἐμὴ, λόγορ ὀρθορ ἔχουσα.

Ac propoſuit nobis conditor hoc opus, ut, quantum fieri poteſt, aſpiciamus, & ipſius in nobis ueſtigia contemplemur. Non igitur hæc doctrina negligenda eſt. Et pars illa quæ recitat organa & qualitates, alterationes, effectiones, & læſiones organorum, minus eſt obſcura, & ampliſſimam doctrinam Phyſicam continet. Hic enim exempla cernuntur, regularum, quæ ſupra de qualitatibus & earum effectionibus traditæ ſunt. Eſtq; ad regendam ac tuendam ualetudinem hæc pars magnopere neceſſaria.

Deinde conſideratio perpetuarum in mente noticiarum, ut numerorum, & earum quæ uocantur κοιναὶ ἔννοίαι, lumen eſt ſapientiæ diſcernentis certas & incertas noticias, & fons demonſtrationum in omnibus artibus.

Præterea cauſſæ uirtutum, & diſcrimina uirtutum & uiciorum ſine hac doctrina conſpici nequaquam poſſunt. Itaq; cum cæteræ artes multum ſumunt ab hac doctrina, tum uerò tota Philoſophia moralis uelut ex hac ſcaturigine manat. Vera eſt igitur laus huius doctrinæ apud Ariſtotelem,

telem, qui in præfatione Libri de Anima inquit: Δοκεῖ δὲ πρὸς ἀλήθειαν ἅπασαν ἡ γνῶσις αὐτῆς μεγάλα συμβάλλεσθ. Nec uero dubium eſt, plurimas utilitates eſſe huius doctrinæ in tota uita, & in omnibus artibus.

Quàm uerò dulcis & iucunda ſit hæc cognitio, mediocribus naturis, inter diſcendum omnes experimur. Talis eſt hominum natura, ut aſpectio rerum pulcrarum per ſeſe delectet, ut iuuat intueri formas humanorum corporum, quarum recta eſt ſymmetria, & bonus color, iuuat intueri ſtellas, flores, herbas, gemmas, ædificia arte extructa, picturas, & alia concinna opera. Cur igitur non ſit uoluptati, mirandas actiones in homine, & ordinem in ſingulis partibus conſiderare, præſertim cum & hæc conſideratio uitæ utiliſſima ſit, in tuenda ualetudine, in gubernandis moribus, & in artibus, & multis alijs negotijs iudicandis? Et auget uoluptatem utilitas.

Præterea in Eccleſia nequaquam carere hac doctrina poſſumus. Quare & Gregorius Nyſſenus Baſilij frater librum de Anima ſcripſit, qui adhuc extat, in quo noſtro more potentias diſcernit, et earum officia diſtribuit: quia ita iudicauit, multas materias in Eccleſia non habere lucem, ſine hac qualicunq; diſtinctione potentiarum animæ.

WBP Opole

Necesse est omnibus in conspectu esse discrimen Legis & Euangelij. Hic si quis rectè didicit hanc puerilem doctrinam, scit Legem noticias esse nobiscum nascentes, Sicut aliarum artium principia & demonstrationes. Sed Euangelium dissimilinam uocem esse, ac nequaquam nobiscum nasci, sed singulari reuelatione à Deo illustribus testimonijs patefactam esse. Posteà rursus discerni necesse est, Noticias & appetitiones. Sunt in mente noticiæ ueræ, rectæ, æternæ & immotæ. Et tamen appetitiones contrariæ sunt. Quare Paulus inquit, homines ueritatem Dei, id est, ueras noticias diuinitus nobis insitas, in iniusticia captiuas detinere. De talibus sententijs ne populus quidem doceri potest, nisi hinc sumantur potentiarum distinctiones.

Cum de labe originis dicitur, necesse est recitari, quæ sint in singulis potentijs uulnera, & quæ bona sint reliqua in hac misera natura. Manent utcunque noticiæ legis, quia Deus uult se agnosci, uult peccatum intelligi, & accusari, uult etiam regi disciplinam. Manet igitur & libertas uoluntatis in regenda locomotiua, quæ est uelut ministra disciplinæ. Hæc doctrina adeo necessaria est, ut nulla unquam ætas ea carere potuerit. Nec dubium est, primum parentem suis natis copiosè eam tradidisse in enarratione dicti: Sub te erit appetitus. Et passim intexuerunt eam Poëtæ suis scriptis, ut ma-

ut manifestum est, Homerum, cum pingit à Pallade retrahi Achillem stringentem gladium, distinguere appetitionem, & Rationem, quæ coërcet locomotiuam. Et Hesiodi Prometheus ratio est. Epimetheus stolidus frater, sensus & potentia appetens. Obiectum uero blandiens Pandora. Nec Bellerophontes Pegasum regere potuit, donec Pallas aureum frenum equo iniecit, id est, donec consilio uehementes animi motus rixit.

Sunt & aliæ multæ materiæ in Ecclesia, in quibus enarrandis adiuuamur his distinctionibus potentiarum animæ, ut cum dicimus de imagine Dei in homine, cum uocabula enarramus, quibus doctrina cœlestis discernit Filium & Spiritum sanctum. Vetustas græca & latina scripsit, Filium Dei dici λόγον, quia cogitatione nascitur, cum æternus Pater se intuens gignit imaginem suam. Cogitatione enim formari imaginem in nobis quoq; scimus. Et cum nostris uocabulis Deus utitur, significare hoc uoluit, nasci Filium cogitatione.

Præterea spiritus uitales in homine nascuntur in corde, & uerè sunt flammæ, quæ in omnium affectuum incendijs, in lætitia, dolore, amore, odio, ira, & alijs, sparguntur. Et cum motibus uoluntatis non simulatis hæ flammæ in corde congruunt. Ex hac umbra utcunq; cogitamus de nomine Spiritus sancti, & discimus ei hanc appellationem in diuinis literis tribui, quia sit agitator, & quasi flam-

ma, à uoluntate Patris & Filij procedens, qua diuinitas immensa bonitate nos sibi copulat, & nos lætitia complet, sicut effundit mater uitales spiritus osculans infantem filium aut filiam. Hæc uocabulorum interpretatio sobrie ac piè considerata de multis magnis rebus studiosos admonet.

Vtilis est & hæc consideratio intuentibus hominum naturam, cur in homine res dissimilimæ copulatæ sint? Mens cuius naturam dicimus esse incorpoream, & semper uicturam & capacem diuinæ lucis, sapientiæ & adflatus diuini. Et pars corporea, & quidem culina, coquens cibos, & hoc mortale corpus nutriens. Hæc miranda societas rerum dissimilimarum non casu extitit, nec temere condita est. Itaq; semper omnes non stolidi hanc coniunctionem ualde admirati sunt. Nec quisquam sanus homo unquam iudicauit, hanc copulationem dissimilium rerum temerè fieri posse, præsertim cum in mente sint similes in omnibus noticiæ perpetuæ & immotæ, numerorum & legum uitæ et aliæ. Necesse est igitur fateri, huius nostræ naturæ, cuius partem interire uidemus, aliam esse architectatricem sempiternam, & immensam, quæ ut agnosceretur, & quasi conspiceretur, in homines imaginem suam transfudit.

Ac nobis in Ecclesia proposita est commonefactio, Ideo menti adiunctam esse culinam, cuius tamen

tamen nullus in æternitate usus erit, quia Deus hunc ordinem sanxit, ut initia æternæ uitæ, sapientiæ & iustitiæ perpetuæ in hac mortali uita accendantur. Non fulgebit sapientia & iustitia Dei in illis, qui non inchoant eam in hac mortali uita. Ideo uox doctrinæ sonat in genere humano, & gubernatio instituta est, & multis uinculis munita. Necessaria sunt igitur doctrinæ studia & disciplina. De his tantis rebus admonet nos aspectio humanæ naturæ, nec ulla tanta est ullius Angeli aut hominis sapientia, quæ utilitates omnes huius considerationis enumerare possit. Sed has paucas in hoc uestibulo recitaui, ut sciatis hanc doctrinam non negligendam esse, & uos ipsos aspiciatis, & hanc aspectionem cogitetis commonefactionem esse de Deo, & de multis uirtutibus.

Quid est Anima?

Etsi non uno modo loquuntur Philosophi de Anima in Brutis, tamen de re ipsa non dissentiunt, & monstrant aliquid ortum ex materia, uel proprietatem materiæ, quod nominant Animam, uidelicet, Animam bouis dicunt esse aut spiritum uitalem, aut κρᾶσιν seu temperamentum uniuersi corporis. Cum hac declaratione congruit dictum Mosi, qui ait, Animam carnis in sanguine esse. Significat autem Anima Ebræis uitam. Hanc

cum dicit in sanguine esse, uult sanguinem uehiculum esse uitæ, & indicat, Spiritus uitales illam ipsam rem esse, quæ ciet corpora, quam nominamus Animam.

Cum hoc modo monstratur materia, ut Spiritus uitalis, aut materiæ proprietas, ut temperamentum, quid dicatur utcunq; intelligi potest. Vt enim in lychno flammam intelligimus, quæ rapit alimentum ex cera & filo: Sic in corporibus Animantium intelligere spiritum uitalem possumus, qui est tenuissima flamma, genita ex sanguine uirtute cordis, uolitans per totam corporis machinam, & largiens corpori uiuificum calorem, & uim ciendi motus & actiones. Hæc utcunq; intelligi possunt. Et quanquam hic etiam interrogari potest. Quare spiritu uitali accendantur uita & motus, & non alia materia, sanguine aut carne, cum tamen & hic uitalis spiritus sit materia & halitus ex elementis ortus? Responderi potest, quia tale est naturæ opificium. Vt non est quærenda caussa ulterior, quare Cœlum, Sol, Luna, sic moueantur. Sed talem uidemus esse naturam, Nec caussas ulteriores quæramus.

Postquam autem de Anima in Brutis utcunq; constituta est sententia, deinde quæsitum est, quid sit Anima hominis. Hic uerò ingeniosi homines multa disputarunt. Nam si dicerent, tantum esse uitalem Spiritum, aut temperamentum, unde sunt intellectio, ratiocinatio, memoria, electio? Hæ actiones non uidentur esse materiæ elementaris. Deinde si anima hominis superstes est extincto corpore, non erit Spiritus uitalis aut temperamentum. Cum igitur discrimen esse inter animas Brutorum & hominum, fatendum esset, magna diuersitas opinionum semper fuit, quæ res sit anima hominis.

Etsi autem alij aliter locuti sunt, tamen plurimorum sententiæ eatenus congruunt, quod senserunt animas humanas aut esse Spiritus uitales ac animales, aut Crasin. Nam qui dixerunt harmoniam esse, senserunt esse κρᾶσιν. Stoici & alij qui dixerunt halitus, aut igneas esse, flammas intellexerunt, quæ sunt Spiritus uitales. Congruit etiam cum his sententijs dictum Hippocratis, qui ait: Anima hominis semper gignitur, id est, seu calor naturalis, seu spiritus in sanguine. Itaq; addit: Cum hæc anima inflammatur, pereunt & corpus & anima. Nam cum calor aut spiritus non seruant iustam dispositionem, extinguuntur animantia.

Verecundissimè omnium Galenus loquitur, qui de Anima Nutritiua & Sensitiua non dubitat adfirmare, esse eas aut Spiritus naturales & uitales, aut Crasin, Sed de rationali dicit, se non adfirmare, an λογιστικὸν sit alia natura incorporea & separabilis, an uerò sit natura corporea. Sed Spiritum

ritum animalem esse illam ipsam Animam Rationalem, aut proximum eius organon. Verba eius hæc sunt in septimo libro de placitis Hippocratis & Platonis. c. 16 Ει δὲ χρὴ περὶ ψυχῆς οὐσίας ἀποφήναδαι καὶ δυοῖν θάτερον ἀναγκαῖον εἶπεῖν, ἢ τοῦτο, εἶναι τὸ οἷον αὐγοειδὲς τε καὶ αἰθερῶδες σῶμα λεκτέον αὐτὴν, ἢ αὐτὴν μὴν ἀσώματον ὑπάρχειν οὐσίαν, ὄγκμα δὲ τὸ περῶτον αὐτῆς εἶναι τοῦτο τὸ σῶμα, id est: Sin autem & de Animæ substantia aliquid pronunciandum est, duorum alterum dici necesse est, aut esse eam uelut substantiam lucidam, & corpus æthereum, aut ipsam quidem incorpoream esse. Sed tamen hoc corpus, id est, spiritum Animalem, uehiculum esse. Et ut Galeni uerba magis perspicua fiant, distributionem Platonis hic statim initio recitabo, præsertim cum & Aristotelica in secundo de generatione c. 3 Animalium cum ea congruat.

Plato inquit, Naturam hominis esse quiddam monstri simile, & quidem Scyllæ in Siculo mari, cuius species suprema similis est uirgini, pectus Leoni, ima pars latrantium canum. Et sic loquuntur aliqui, Platonem tres animas in homine ponere. Infima est ἐπιθυμητική, cuius sedem esse Epar inquit, uorax & ad libidines prona, canum similis. Hæc complectitur facultatem Nutritiuam & generatiuam.

Altera media Leonina uocatur θυμική, cuius sedes

sedes est Cor, cui attribuit uirtutem uitalem & affectus, læticiam, spem, tristiciam, metum, iram, odium, misericordiam, & cognatos affectus. Et de his duobus gradibus Galenus affirmat, has animas esse ipsa temperamenta Epatis & Cordis. Sic enim inquit: Εσ εἴχθη γὰρ ἔμπροσθεν ἡ θυκτὴ ψυχὴ, κρᾶσις οὖσα τοῦ σώματος, ἡ μὲν οὖν τῆς καρδίας κρᾶσις, τὸ θυμοειδὲς ὄζει τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ τοῦ ἥπατος τὸ ἐπιθυμητικόν.

Tertia anima est ἡγεμονική seu λόγιστική, quam ait esse in capite, & eius officia esse, intellectionem, memoriam, ratiocinationem, iudicium, & suppeditare uim sensibus, & regere uoluntarios motus. Hic uerò dubitat, An hæc anima sit ipse Spiritus animalis, seu temperamentum, an uerò accedat natura incorporea.

Eodem modo Aristoteles in Secundo de generatione Animalium, numerat tres potentias. Ipse enim usus est nomine δυνάμεως. Et infimam δυνάμιν nominat θρεπτικὴν, alteram αἰσθητικὴν. Eas dicit non aliunde accedere, sed nasci in corporibus, & prius animam uegetatiuam esse in fœtu, quàm sentientem. De tertia uerò addit: Mens sola extrinsecus accedit, eaq; sola diuina est, nihil enim cum eius actione commune actio corporalis. Λείπεται δὲ τὸν νοῦν θυράθεν ἐπεισιέναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια.

Adhuc

Adhuc mediocriter congruunt dicta Philosophica de Anima Vegetatiua & Sensitiua. Ac de his duabus facultatibus etiam in Ecclesia uere dici uidetur, esse eas uel temperamenta, uel δυνάμεις, propagatas ex natura corporea, uidelicet Natura seminum. Vt enim in plantis propagatur anima, seu uis seminalis cum semine, & bouis anima oritur ex ui seminis, sic de Anima Vegetatiua & Sensitiua in homine dici potest. Homo enim non generat imperfectius, quàm plantæ aut Boues.

Mouetur hoc argumento & Occam scriptor Anglicus, ut dicat in homine esse duas distinctas animas, Rationalem & Sentientem, quia manifestum est, animæ sentientis nullas esse actiones, nisi organicas. Quare consentaneum est, oriri eam à semine, & esse uel temperamentum, uel δύναμιν in corpore. Addit & hoc argumentum: Contrarij sunt appetitus rationalis & sensualis. Videntur igitur & substantiæ distinctæ esse: quia in una & eadem, ac in diuisibili natura pugnantes appetitiones collocare uidetur absurdum.

Item. Naturalissimum est uiuentibus gignere aliud simile. Gignit igitur & homo hominem saltem secundum uitam sentientem, si non secundum animam rationalem. Et has animas uegetatiuam & sentientem esse ex Traduce, id est, ex natura seminis, fatendum est.

Nunc

Nunc recito Aristotelis definitionem, quæ non est obscura, ijs qui Aristotelis sermonem intelligunt. Sed noua & peregrina uidetur ignorantibus Aristotelicum sermonem.

Definitio Aristotelis.

Anima est Endelechia prima corporis physici organici, potentia uitam habentis.

Declaratio.

Vnde hæc noua appellatio est Endelechia? An præstigias offundit Aristoteles hominibus hac noua uoce, ut multi existimauerunt?

Respondeo. Hic primum necesse est redire ad physicen Aristotelis. Aristoteles partitur uniuersaliter substantias corporeas in materiam & formam. Nec intelligit formam, hoc modo, ut multi somniant, aliam materiam, uel aliud corpus in materia uel corpore crassiore, sed ipsam rei exædificationem, ut ita dicam. Vt cum Leonem aut bouem monstrat, dicit partem esse corpus seu materiam, aliud quiddam esse formam, uidelicet uitam seu agitationem substantialem Leonis, aut Bouis, qua iam Leo est talis, aut qua Bos est talis. Nec uult illam agitationem substantialem Leonis, aliam materiam esse. Sed cogitat talem esse naturam, ut aliud sit materia, & aliud agitatio. Quare & accidentalem motum nominat Endelechiam, ut cum

Nauim

Nauim currentem uideo, aliud esse cogito materiam nauis, aliud motum, nec fingo motum esse aliam materiam. Sic & de uita loquitur, quam ipse primam & substantialem agitationem intelligit & nominat. Hæc Aristotelica si quis perspicit, etiam hîc intelliget, quo consilio Animam dicat esse Endelechiam, id est, agitationem, seu actum, ut ueteres uerterunt.

Vidit Aristoteles alios loquentes de anima, quærere materiam, ut plurimi dixerunt esse spiritum uitalem. Ipse cogitat id corpus materiam esse. Potest autem rursus quæri, cur hæc materia, scilicet spiritus uitalis uiuit? Sanguis, unde oritur spiritus, non uiuit? Ergo aliud quiddam est materia, aliud illa rei agitatio. Nec ulterius quærendum est, quid sit hæc agitatio, sed talis est natura. Nec uita, nec motus esset, nisi talis esset agitatio. Vt si quæras de uisione, aliud est materia, uidelicet humor crystallinus, & spiritus illabens in Neruo optico: aliud ipsa uisio, quæ non est alia materia. Itaq; in definitione Animæ & cautior est cæteris, & propius respondet. Siue spiritus uitalis, siue temperamentum, siue harmonia sit immediata caussa uitæ. Hanc immediatam sedem ipse relinquit, & dicit, Animam esse hanc ipsam agitationem, qua iam Leo est talis, seu qua Bos est talis, seu qua Homo est talis.

Hanc

Hanc esse Aristotelis sententiam nihil dubium est. Recentiores eius interpretes quærunt quasi aliud corpusculum in corpore animantis, quod nominent Animam, & cogitant Aristotelem Animam collocare in corpore, sicut gubernator est in naui, cum ipse comparet Endelechiam uisioni.

De Vocabuli ἐνδελεχείας origine & significatione.

Vocabuli interpretatio addet aliquid lucis & huic definitioni, & alijs multis disputationibus. Vt non dubium est, quin λευκὸν significet album, ita nequaquam dubium est, quin ἐνδελεχὲς significet continuum. Et ἐνδελέχεια continuitatem. Cumq; ubiq; obuia sint exempla, non addam testimonia, tantum meminerint iuniores ueterem uersum: κοιλαίνει τέτραρ ξανὶς ὕδατος ἐνδελεχείῃ. Sumsit igitur Aristoteles uocabulum à populo, & prius eo usus est in tertio libro Physicorum in definitione Motus, ubi ut significaret progressionem ad formam, hanc uocem usurpauit, qua significatur continua illa successio partium. Motus est Endelechia in subiecto, quod ad aliquam formam tendit, id est, agitatio qua acquiritur forma. Vt cum aqua calefit, aqua subiectum est, & agitatio continua in aqua, est iter ad aliam formam. Ideo & Themistius uerba illa declarans, ait, Endelechiam esse itionem ad formam.

Ac

Ac Boëtius, qui Aristotelis Philosophiam recte intellexit, uocabulum Endelechiæ interpretatur, Actum, non intelligens actā, uel res effectas, sed ut latini ueteres Actum pro Agitatione dicebant, iuxta illud: Militem oportet in actu mori, id est, agentem & præliantem. Et Quintilianus inquit: Studia sapientiæ non iam in Actu suo, atq; in hac fori luce uersantur, sed in porticus recesserunt. Quare & Cicero considerans & originem uocabuli, & Aristotelis consilium, uertit Endelechiam continuatam motionem, id est, assiduam agitationem. Quia Græcis sciebat ἐνδελεχές esse idem, quod continuum, & Aristotelem uidebat loqui de motu, seu de agitatione. Norat enim Cicero, & antea apud Aristotelem in definitione Motus poni uocem Endelechia. Sciebat & promiscue in eo ipso loco Aristotelem uti uocabulis Endelechiæ et Energiæ, & expresse dicere Motum esse ἐνέργειαν, id est, efficaciam, non ociosam formam. Et in nono μετὰ τὰ φυσικὰ, rursus dicit, idem esse ἐνέργειαν & ἐνδελέχειαν. Quare & Plutarchus ait, ἐνδελέχειαν usurpari pro ἐνεργείᾳ.

Ex his, quæ recitaui, lector candidus, & non rudis Aristotelicæ doctrinæ, iudicare potest, & quid uocabulum Endelechia significet, & Ciceronis interpretationem cum sententia Aristotelis recte congruere.

Argyro-

Argyropylus Ciceronem reprehendit, & maluerunt alij quidam uerti Endelechiam, perfectionem interiorem, quasi τὸ ἐντὸς τέλειον. Hanc imaginationem apparet eos non sumpsisse ex Aristotele, seu ad eum attuliſſe, cum tantum de Anima hominis dici arbitrarentur, & hanc uidelicet naturam separabilem habitare cogitarent in parte corporis certa, sicut in naui gubernator sedet ad gubernaculum. Hæc aliunde ad Aristotelem allata sunt, non sunt ex ipso sumpta. Cicero rectius uidit consilium Aristotelis. Nec tamen hanc quæstionem ulla φιλονεικείᾳ moui, nec impedio, quo minus sua cuiq; sententia placeat, præsertim in hac exili disputatione, quæ non labefactat statum Reipublicæ: Vt nec iocus apud Lucianum turbat Rem publicam, ubi litera δ agit interdicto unde ui, quod ex dictione ἐνδελέχεια expulsa sit, postquam irruperit in eum locum litera τ. Sed indico non tam meam sententiam, quam meorum præceptorum, qui non rudes fuerunt Aristotelicæ doctrinæ.

Obiectio.

Sed interpretatio Ciceronis reprehenditur hoc argumento: Agitatio seu motio est accidens. Anima non est accidens. Igitur non proprie dicitur esse Agitatio. Respondeo. Aristoteles ipse diluit hanc obiectionem. Inquit enim duplicem esse ἐνδελέχειαν. Alteram Substantialem, alteram Accidentalem.

dentalem. Substantialis est ipsa talis uita rei uiuentis seu animalis, quæ actiones ciet, ut si diceret, Animam esse ἐνέργειαν, seu efficaciam. Et utcunq; intelligi potest, uitam, agitationem esse continuam. Sed in definitione Motus, ἐνδελέχεια est accidentalis agitatio, quæ sequitur substantiam, & incipit ac desinit manente substantia, ut motus localis, aut alteratio. Discernit Aristoteles substantialem Endelechiam ab accidentali, hoc modo. Alterum, inquit, habet se ὡς ἐπιστήμη, alterum ὡς τὸ θεωρεῖν, id est, Alterum propemodum se habet uelut habitus, alterum ceu actus.

Enarrato uocabulo, quod in definitione positum est ut genus, nunc membra definitionis ordine consideremus. Anima est Endelechia, id est, non est materia, non ignis, non aqua, non spiritus uitalis, sed est ipsa uita, qua uiuit spiritus uitalis. Etsi enim Medici materiam quærunt, ut spiritum uitalem, uel temperamentum, tamen quæri potest, cur magis uiuit hæc materia, quæ est spiritus uitalis, quàm caro, aut ossa? Aliud igitur quiddam est ipsa uita, seu agitatio. Ac prorsus uicina est Aristotelica sententia Andronici enarrationi, qui ait, ἐνδελέχειαν significare aut κρᾶσιν, aut δύναμιν. Ac laudat Galenus ingenuitatem Andronici, quòd quasi digitum intendens in rem certam, monstret quid intelligat esse Animam. Nam illa substantialis

stantialis agitatio reipsa est δύναμις quædam, orta ex tali temperamento. Nec ulterius quærendum est, quare inde oriatur. Physicus enim cernit naturam esse talem. Sed doctrina à Deo tradita, inquit, quia naturæ opifex Deus sua immensa sapientia naturam condidit talem, ut aliud sit materia, aliud uita & motus in materia.

Constituto genere sequuntur cætera membra. Anima est Endelechia corporis physici, quod dicitur ad differentiam operum artificialium, quæ non agitantur sua natura, ut machinæ horariæ mouentur, sed non natura, uerum librāmentis arte factis.

Deinde dicitur organici, Nam lapides non uiuunt, quia uitæ organa, hoc est, instrumenta eis desunt, quæ sua natura cieant nutritiones, generationes, aut sensum, imò nec localis motus est sine impulsione.

Sequitur in definitione. Potentia uitam habentis, id est, Anima in corpore organico ciet operationes, quod iam tale est natura, ut talium operationum capax sit, ut fœtus immaturus nondum capax est talium operationum. Hic enim nominat uitam operationes rei uiuentis, ut generationes, nutritiones, sensum, appetitiones, motum localem, intellectionem, electionem.

Recitaui descriptiones Philosophicas, quæ si de pecudis anima tantum quæreretur, utcunq; monstrarent aliquid, quod cogitari potest in materia fons esse actionum. Nam bouis anima rectè dicitur, aut spiritus uitalis, aut illa in spiritu uitali agitatio, qua Bos uiuit. Nondum tamen penitus hæc perspicimus. Sed naturam foris intuemur, experimur & cernimus motus. Quod cur ita factum sit, sapientia est artificis, non nostra. Et tunc demum penitus intelligemus mirandum naturæ opificium, cum Idæam in mente diuina coram in illa æterna Academia intuebimur.

Etsi autem utcunq; iam cogitamus, quid sit Bouis aut Leonis anima, tamen de anima rationali hominis, seu de mente, quid sit, & unde sit, An sit spiritus uitalis & animalis, aut in homine res separabilis, utens ut organo proximo, spiritu uitali & animali, nondum ex his descriptionibus Philosophicis liquet. Traditur ergo alia descriptio in Ecclesia.

Definitio Animæ usitata in Ecclesia.

Anima rationalis est spiritus intelligens, qui est altera pars substantiæ hominis, nec extinguitur, cum à corpore discesserit, sed immortalis est.

Hæc definitio non habet physicas rationes. Et quanquam nonnulli contra eam multa disputant, tamen nos quidem in his initijs doctrinæ eam retinebimus, quia in Ecclesia propter hæc dicta usitata est, uidelicet quod filius Dei inquit: Corpus possunt occidere, animam autem occidere non possunt. Item, Hodie mecum eris in Paradiso. Item, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est autem Deus, Deus mortuorum, sed uiuentium. Ex his dictis sumitur enarratio uerborum in Genes. 2. Inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Etsi enim Deus pecudibus quoq; uitam indidit, tamen hic discrimen ostenditur inter animas hominum, & uitam pecudum. Attollatur hominibus anima foris, & tale spiraculum est, id quod Deus transfudit suæ lucis, ut ita dicam, radios, uidelicet suam sapientiam, noticias numerorum, discrimen honestorum & turpium, & alias noticias, quæ certè non sunt res ortæ ab hac mole corporea, seu natura elementari. Fuit autem in eo spiraculo tunc rectitudo uoluntatis, & libera electio. Sed de his alibi dicemus. Itaq; ualde consentaneum est, in eo loco Geneseos describi aliam naturam, quæ non est moles corporea, & dissimilis est uitæ pecudum. Nec prolixius immorabor huic disputationi. Sed retineamus sententiam ab Ecclesia acceptam, congruentem cum testimonijs, quæ recitaui.

Hic autem quæstiones aliæ mouentur. An una sit tantum hominis anima, uidelicet spiraculum illud

illud separabile? An uerò sint distinctæ animæ in homine, Vegetatiua, sentiens & Rationalis, sicut Plato, Aristoteles, & Galenus loquuntur? Ac uidetur mirum, quid negotij sit illi spiraculo uehenti radios diuinos, cum culina seu parte uegetatrice.

Sed hæc sententia recepta est, in homine esse Animam unam, uidelicet spiraculum illud, simul uehens lucem diuinam, & adferens uitam partibus omnibus congruentem. Non pugno de hac sententia, nec tamen absurdam esse iudico opinionem supra recitatam, eorum qui dicunt, animam sentientem, & uegetatricem esse uel κρᾶσιν uel ἁρμονίαν uel κεχαρακτηρισμένην, uel animas distinctas ab illo spiraculo, in quo est intelligentia & electio.

Postea & hæc quæstio agitatur. An rationales animæ singulorum hominum de nouo creentur à Deo, & corporibus infundantur, an uerò ex traduce oriantur? ut non dubium est, in plantis & pecudibus uim seminalem esse, gignentem similia, quæ ex traduce propagantur. Extat hæc quæstio & apud Augustinum, & apud alios.

Sed fateamur, nos mirandum opus sapientiæ & potentiæ Dei in creatione Mundi non penitus perspicere, Agamus potius Deo gratias, quòd aliquo modo aspicimus naturam, & aliquam partem intelligimus, & uestigia Dei in natura cernimus, quorum summa est certitudo.

Qui

Qui dicunt, animas non oriri ex traduce, mouentur hoc dicto, Insprauit Deus in faciem hominis spiraculum uitæ.

Sed respondent alij, in illis uerbis describi initium naturæ humanæ, & tunc primis hominibus hanc uim in illo adflatu insitam esse, ut deinceps propagatio uiuentium fieret. Et quamuis sit in naturalis seminalis, tamen perpetuò concurrere generalem Dei actionem, sustentantis & fouentis naturam, quod uerissimum est, sicut scriptum est: In ipso uiuimus, mouemur & sumus. Et discrimen inter animas Heroicas et non Heroicas ostendit, uerè adesse Deum generationi, cum alias animas alijs donis ornet, quorum aliqua uidentur non à corpore oriri.

Aliqui uerò & propter hoc argumentum inclinant in hanc sententiam, ut existiment, animas oriri ex traduce, quia uideatur absurdum, animas, quæ nunc auersæ sunt à Deo, & reæ, de nouo creari. Sed respondent alij, talem in generatione conseruari naturam, qualis nunc est. Nam nec corpora essent, nisi diuinitus sustentarentur. Frigidius respondent, qui dicunt, animas pollui contagio corporum. Quidam & ex dicto Gen. 2. ratiocinantur, animas ex traduce oriri. Cessauit Deus ab opere suo, id est, conseruat quidem species conditas, At non condit in eis partes nouas ex nihilo.

Sed hanc disputationem abrumpo, & iuniores moneo, ut discernant ea, quæ utcunq; mentis humanæ acie penetrari possunt, ab alijs, quæ peruestigari non possunt. Simus hac sapientia contenti, quòd uita, sensus, ratiocinatio & electio ostendunt, esse in nobis animas, & esse in eis insitas noticias, & alias dotes, quæ testantur, & esse Deum, & animas ab ipso conditas esse. Adiungamus & testimonia diuinitus tradita, quæ adfirmant, Deum semper uitæ datorem & conseruatorem esse, sicut antea dictum est: In ipso uiuimus, mouemur & sumus. Et agnoscamus eum fontem & custodem nostræ uitæ esse. Deinde effectus animæ & organa subiecta oculis aspiciamus, & uideamus, quarum partium qui sint effectus & motus, quæ partes in hac imbecillitate quales habeant actiones, quæ quomodo regi possint. Hanc sapientiam uitæ & moribus utilem quæramus.

De quæstione, An sit Anima in toto, & qualibet parte tota?

Anima Bouis, quæ est uel spiritus uitalis, uel ἐντελέχεια, uel Endelechia, est quiddam diuisibile iuxta partes corporis. Nam spiritus uitalis similis est flammæ, quæ partes habet, & alibi sunt aliæ. Nec de tali anima loquitur dictum, Anima est tota in toto, & in qualibet parte tota. Quod unde sumtum

sumtum sit ignoro, Nam in Aristotele nusquam extat. Et commentitium est, etiam si quis tantum de hominis anima intelliget, & sentiet, Animam hominis esse spiritum separabilem. Quia spiritus finiti quanquam non sunt res diuisibiles, ut corpora, tamen sunt in unico loco, ex quo agunt ad certam distantiam, alij magis, alij minus procul, ut suum cuiusq; robur est. Galenus animam Rationalem in cerebro collocat, quia ibi sunt sensus interiores, quorum ministerio proximo Anima rationalis in cogitatione & ratiocinatione utitur. Alij malunt cor sedem esse animæ, quia cor uitæ Fons est, & sedes omnium adfectuum, qui cognitionem sequuntur. Et sermo Propheticus ac Apostolicus sæpe nominat cor, cum loquitur non de fonte adfectuum, sed de parte cognoscente. Vt cum ait Paulus: Homines habere legem scriptam in cordibus. Sit igitur cor Animæ domicilium, in quo ad certam distantiam in cæteris membris ciet actiones. Hac breui admonitione de hoc dicto contenti simus. Nunc potentias & earum organa, & actionum genera consideremus. Nam hæc doctrina magis obuia est hominum intelligentiæ, & conducit ad tuendam ualetudinem, ad regendos mores, & ad monstranda illustria testimonia de Deo in nobis.

Quot sunt potentiæ Animæ hominis?

Tres gradus sunt animarum. In plantis tantum est uegetatiua. In Brutis uegetatiua & sentiens. In Homine uegetatiua, sentiens & rationalis. Receptum est in scholis unam ponere Animam in quolibet Animato. Ideo Brutis tribuitur anima sentiens, sed additur uegetatiua tanquam potentia, quam continet anima sentiens, sicut & potentias appetendi & loco mouendi continet.

Sic loquuntur scholæ & de homine. Vnam tribuunt homini animam, uidelicet rationalem, sed addunt uegetatiuam & sentientem, tanquam eius inferiores potentias. Loquemur & nos scholarum more, perinde ac si sit unica hominis anima, continens plures potentias. Vt in una re possunt esse multæ δυνάμεις. (In radijs Martis, est uis urendi & ualde desiccandi. In radijs Lunæ, est uis leniter calefaciendi, & humectandi.) Sic certum est eiusdem animæ uires esse, potentiam cognoscendi, & potentiam appetendi & auersandi.

Sunt igitur in homine potentiæ quinq;, Vegetatiua, Sentiens, Adpetitiua, Locomotiua, Rationalis.

Agnoscitur autem & hæc diuersitas ex actionibus, quæ cum incurrant in sensus, mouent, ut singularum organa et fontes quæramus. Huius doctrinæ amplissima est utilitas.

Magna & inepta contentio fuit in scholis, quomodo distinguantur potentiæ. De Organicis manifestum est, distingui eas organis. Et in alijs organis animam alias effectiones habere, sicut ex alijs fistulis alij soni eduntur.

Quid est Organum?

Est pars corporis animati, certo temperamento, figura, & situ, condita ad functiones certas, illi naturæ conuenientes. Vt in homine oculi certo temperamento, situ, figura, conditi sunt ad uidendum. In plantis radices sunt uelut os, quo nutrimentum attrahunt & transmittunt in reliquum corpus. Rami sunt baiuli fructuum, Folia tegunt fructus.

Vt autem alias Physicæ partes ordimur ab ijs, quæ magis sensui obuia sunt, ita in hac doctrina, priusquam de potentijs dicemus, prodest aspicere corpus hominis, & diuersa membra & organa, quasi machinas considerare. Vt enim conspecta mola seu bombarda, & globo, ac puluere tormentario, facilius ratiocinari causas possumus, ita in corpore nostro monstratis machinis, potentias facilius intelligere & iudicare possumus.

Pertinet autem hæc descriptio organorum ad uetustam illam Medicorum doctrinam, quæ orta est ex sectione corporum, quam uocant ἀνατομὴν, quæ non inani curiositate tentata est, sed propter multas grauissimas causas omnibus ætatibus expetita est. Quid enim faciet medicus, si locum adfectum

adfectum ignoret? Ac uetuſtas adeò neceſſariam eſſe cognitionem partium corporis humani iudicauit, ut in medicorum familijs uſitatum fuerit, domeſticas diſſectiones facere ſpectandas adoleſcentibus inde uſq; à prima ætate. Nam olim artes in poſſeſſione illuſtrium familiarium retinebantur, & glorioſum eſſe ducebatur, poſteris in familia tradere maiorem doctrinam et inuenta. Sic in Hippocratis familia, quæ orta eſt ab Aeſculapio, poſſeßio artis Medicæ uſq; ad Ariſtotelem multis ſeculis mauſit. Ideoq; Galenus ait, tunc non ſcriptos eſſe libros Anatomicos, quia domeſtica inſpectio fuerit. Poſtea diligentia illa ueteri extincta, ſcriptis opus fuit.

Quanquam autem doctrinæ huius amplitudinem complecti nequaquam poſſumus, & hæc propria artificum eius generis cura eſſe debet, & extat locupletiſſimum opus uiri peritiſſimi Vueſalij, unde ſumi doctrina uberior poteſt, tamen hîc initia quædam recitabimus, quæ ad diſcernendas potentias et actiones maxime neceſſaria ſunt. Neceſſe eſt enim ſcire, aliam ſedem eſſe cognitionis, aliam adpetitionum. Et quæ ſint differentiæ membrorum, quæ nutritioni ſeruiunt. Neceſſe eſt humorum diſcrimina tenere. Deniq; manifeſtiſſimum eſt, non ſolis Medicis, ſed omnibus hominibus utilem eſſe mediocrem cognitionem partium corporis, quæ ad ualetudinem tuendam, ad medicationes, & ad multas eruditas diſputationes dijudicandas conducit.

Prius

Prius autem foris aſpiciendum eſt corpus. Ideo nomina partium exteriorum recitabo ſine phyſicis deſcriptionibus, quæ longiores eſſent. Proderit autem hæc ipſa qualiſcunq; uocabulorum interpretatio ad ſequentia, & ad intelligendam lectionem in multis ſcriptis.

Vocabula partium corporis humani exteriorum.

Cutis δέρμα. In homine ab Herophilo dicta ἀνθρωπίνη, quaſi ueſtis eſt corporis, natura uicina, & carni & neruis, & quaſi neruus eſt ſanguine præditus.

Supra cutem alia tenuior ſuperficies eſt, quam uocant ἐπιδερμίδα, Vſtate cuticulam uocant. Et eſt exanguis, ac in eam tenuiſſimæ fibræ uenarum, arteriarum, & neruorum deſinunt.

Intus ſub cute eſt membrana carnea, ὑμὴν σαρκώδης, panniculus craßior & robuſtior, per totum corpus ſparſus, cui adhærent muſculi, & per quem in cutem tranſmittuntur tenuiſſimæ arteriæ & neruorum propagines, quibus cuti alligatur.

Inter hanc membranam & cutem eſt pinguedo in homine, quæ nominatur adeps. στιμελή. Nam ex uenis & arterijs exudat ſanguis, qui membranæ frigiditate, & caloris inopia in hanc pinguedinem uertitur,

uertitur, quæ quidem & moderatè calefacit, & æstas mitigat.

Περιόστεον membrana ossibus circundata, neruorum implicita surculis, ne sensus desit ossibus.

Caput, κεφαλή.

Vertex summum capitis, κορυφή.

Sinciput, quod à uertice in frontem uergit, βρέγμα.

Occiput, posterior pars à Vertice ad ceruicem, ἰνίον.

Caluaria, κρᾶνιον, à κράνος galea.

Περικράνιον, membrana caluariam tegens.

Κόγχος, Cauitas, quæ est sedes oculorum.

Κύτος, cauitas interior caluariæ.

Σκάφιον, idem.

Frons, μέτωπον.

Σολίδες, lineæ caperatæ frontis.

Facies, πρόσωπον.

Bina tempora, κροταφοί.

Supercilia, pili supra oculos, ὀφρύες.

Interuallum inter supercilia, μεσόφρυον.

Oculi, ὀφθαλμοί, ὄμματα.

Palpebræ, tunicæ quæ tegunt oculos, βλέφαρα, quasi φάρη τοῦ βλέποντος, tunica oculi.

Cilia, palpebrarum pili, nati in tunicis illis, quæ tegunt oculos, βλεφαρίδες, quarum usus est, ut radios seu spiritus uisiuos dirigant. Nam his amissis aut retortis, oculi non possunt rectè prospicere.

Pupilla

Pupilla, κόρη, non est humor, quo proprie uidemus, sed foramen est uueæ tunicæ, per quod permeant species uisibiles.

Iris est circulus in uuea, qui foramen illud ambit, dictus à diuersitate colorum.

Albugo, σφενδόνη, & λευκόν.

Anguli oculorum uersus Nasum & uersus tempora, κάνθοι.

Ξαντῆρες & ψυγαί, id est, scaturigines, caruunculæ in angulo oculi uersus Nasum, ubi lachrymæ erumpunt, à uerbo ξαίνω, aspergo.

Auris, οὖς.

Auricula, ohrleplin, λόβιον.

Πτερύγιον, extremitas auris superior, supra λόβιον. Nominatur & ἀνθιλόβιον.

Cauitas in auribus, κόχλιον, seu σκάφος.

Foramen, πόρος ἀκουστικός.

Nasus, ῥίς. Σμυκτὴρ

Foramina Nasi, μυκτῆρες, unde uerbum est μυκτηρίζειν, subsannare, quia gestu Narium fit subsannatio.

Suprema pars Nasi interior, ἦθμος, cribrum per quod attrahitur spiritus.

Genæ uocantur & Malæ autore Plinio, qui inquit, Malæ homini tantum, quas prisci genas nominabant, sunt inter nasum & aures pudoris sedes, quem ibi maximè rubor ostendit. lib. 11. c. 37

Græcè

Græcè μῦλαι, *superior pars genarum.*

Inferior Buccæ, γνάθοι, Backen, παρειαί.

Mandibula & Maxilla idem, Kinback, *supra mentum* γένυες, σιαγόνες.

Mentum γένειον.

Os στόμα.

Labra χείλεα.

μύσαξ *pars à Naribus ad Labrum.* Homerus *uocat* ὑπήνιον, *utroq; nomine utuntur pro superioris labri barba,* ein Knebelbart. *Aliqui totam barbam* ὑπήνιον *nominarunt.*

Dentes ὀδόντες, *numero duo & triginta.*

Quaterni anteriores dentes, Incisores *uel Diuisores,* τομῆες. *Et* gelastini, *quia in risu tenentur.*

Proximi utrinq; singuli dicuntur canini, discernentes incisorios à molaribus, κυνόδοντες.

Vlteriores dicuntur Molares, γόμφιοι.

Vltimos, qui postremi post septem annos nascuntur, Varro nominat Genuinos, *Græci* κρανῖται.

Indicium uirium sumitur à Dentibus. Quibus enim densi & firmi dentes sunt, hi plerunq; sunt μακρόβιοι. *Contra breuioris uitæ sunt, quibus dentes sunt rari & scabri. Pyrrho continuum os dentium fuit. Et nostra ætate in aula optimi principis* Ernesti, *Ducis* Luneburgensis, *fuit uirgo nata in familia nobili, cui fuit os dentium continuum.*

Et nar-

Et narrabat Dux Ernestus, eximiam in ea uirtutem & grauitatem fuisse.

Gingiua exterior, οὖλον, Zanfleisch.

Gingiua interior, ἔνδλον.

Lingua, γλῶττα.

χύσαμοι, *foramina in carne glandulosa ad radicem linguæ, ex quibus saliua manat.*

Palatum, totum fastigium supra linguam, usq; ad fauces, ὑπερῶα. *Et apud Aristotelem,* οὐρανὸς, *& apud Galenum,* οὐρανίσκος.

Fauces, φάρυγξ, *proprie cauitas uicina utrique fistulæ, Tracheæ arteriæ & œsophago. Suntq; in eo spacio, gurgulio & amygdalæ. Græci* φάρυγγα *nominant,* ἰσθμον.

Amygdalæ, latinis tonsillæ & glandulæ, græcis ἀντιάδες *&* παρίσθμια.

Gurgulio, γαργαρεών, *nomen est partis pendentis in faucibus. Alia duo nomina, Vua & columna, morbos significant.* σταφυλή, *dicitur uua, cum gurgulio inflammatus est. Cum uero laxior dependet* κίων, *columna dicitur. Vtilitas autem gurgulionis est, modulationem uocis adiuuare, & remorari aërem, ne nimis frigidus ad pulmonem subito irrumpat.*

Deinde faucibus uicinæ sunt duæ fistulæ, Trachea Arteria, quæ est fistula descendens ad pulmonem, condita, non ut cibum aut potum transuehat, sed tantum spirationis ac uocis gratia, facta est ex

cartilagine, tanquam annulis distincta, ideoq; uocatur aspera.

Nodus qui eminet sub mento, qui est orificium trachææ arteriæ, ac uulgo adpellatur Nodus gutturis, nominatur λάρυγξ, Das kneufflin am hals.

Deinde reliqua pars trachææ inferior, nominatur βρόγχος.

Epiglottis, est cartilago mollis, quæ est operculum laryngis, simile fólio Ederæ, factum ad claudendam Trachearn Arteriam, ne cibus aut potus illabatur: rursus autem ad aperiendam eam in aêre attrahendo.

Aliud quiddam est γλωττὶς, quæ est in orificio trachææ lingula, qualis est in fistulis Musicorum, rima uidelicet facta duabus tenuissimis membranis, quæ inflatæ dilatantur, & sunt præcipuum uocis organum, ut infra copiosius dicetur. Hic enim tantum nomina posui, ut discernantur ἐπιγλωττὶς & γλωττὶς, quia multi & hæc uocabula, & rerum ipsarum descriptionem confundunt, qua de re eruditissimè lectores monet Vuesalius.

Altera fistula procedens à faucibus nominatur οἰσωφάγος, Latinè gula, Arabicè Meri, quæ est canalis, continuus corpori uentriculi, similis tubæ, supra angustior, infra amplior, transuehens cibum & potum in uentriculum. Nomen factum est ab οἴω fero, & φάγημα cibus. Totus hic canalis ab Aristotele nominatur σόμαχος. Nam σόμαχος generaliter significat angustos & longos canales, tendentes ad os aliquanto amplius, à σόμα, & ἄγχω. Homerus totum œsophagum nominat σόμαχον, inquiens, pecudi caput à stomacho præcisum esse. Interdum & Galenus sic nominat totum œsophagum. Interdum discernit, ut in libro tertio de Locis adfectis, sic nominat id quod prorie adpellatur Orificium uentriculi. ἢ ἀπὸ τοῦ τῆς γαστρὸς σόματος, ὅ δὴ καὶ σόμαχον εἰώθασι καλεῖν οἱ ἰατροί.

Collum, τράχηλος, conditum est, ut per ipsum porrigatur trachea arteria, quam oportuit esse longiusculam, ad modulandam uocem. Itaq; nullum animal, cui deest collum, uocem edit.

Ceruix, �αὐχὴν, etsi Aristoteli totum collum est αὐχὴν.

Cauum, quod inter iugulos est, σφαγή.

Iuguli, duo ossa à collo ad humeros extensa, uocantur & Furculæ, & κλεῖδες, quarum mentionem facit Demosthenes, inquiens, Philippum fregisse iugulum. Plinius inquit, Soli homini sunt duo iuguli, dexter & sinister.

Humeri, ὦμοι.

Humeri cacumen, ἀκρώμιον.

A ceruice duo lata ossa utrinq; tendunt, quæ Græci uocant ὠμοπλάτας, latini scapulas, & scoptula operta, & uulgo spatulas uocant. Celsus ita loquitur, quasi cacumen sit scapula, & reliquum

quum scoptula. Sed Græci uno nomine contenti sunt, ὠμοπλάται. Et Latini plerunq; contenti sunt nomine scapularum.

Interstitium inter scapulas usq; ad duodecimam uertebram thoracis, ubi uentriculi orificium alligatur uertebris, nominatur μετάφρενον.

Brachium, βραχίων. Sed sic græcis proprie nominatur pars Brachij, ab humeris usq; ad cubitum. Celsus humerum nominat.

Cubitus duo ossa à flexu brachij usq; ad καρπὸν.

Flexus cubiti, ἄγκων & ὠλεκρανὸν apud Galenum.

Vlna, maius os in cubito, πῆχυς & ὠλεν & ὠλένη, unde nomen ulnæ Latinis factum est.

Radius, in cubito os breuius, κερκὶς & παραπήχιον.

Iunctura manus, ubi palma iungitur radio, καρπὸς dicitur. Inde medici dicuntur mittere manum in καρπὸν, cum explorant pulsum arteriæ.

Manus, χείρ, egregiam laudem habet, Aristoteles nominat eam organum organorum. Nam & plura & magis uaria opera efficit, quàm nullum organum, & fabricat cætera instrumenta. Anaxagoras inquit: Manum sapientiæ causſam esse, nisi enim figuras & literas pingeret, & faceret machinas, neq; doceri neq; disci ullæ artes possent. Sed Plutarchus allegoricam interpretationem addit, manus, id est, experientiam, sapientiæ causſam esse.

Cæterum

Cæterùm impreſsit natura miras significationes temperamenti in ipsas lineas manuum, quarum obseruatio peperit χειρομαντείαν, in qua, etsi ut in reliquis diuinationibus, multa inepta & ridicula traduntur, tamen & Aristoteles non prorsus commentitiam esse hanc obseruationem existimauit. Nam in problematis quærit de linea uitæ, quam sic uocant: Quare longæui sint, qui habent integram lineam mediæ manus.

Extensa manus usq; ad digitos μετακάρπιον adpellatur. Id proprie nominat Celsus palmam, græci κτένιον. Auicenna pectinem manus.

Hinc palmus mensura est, Et minor palmus dicitur spacium quatuor digitorum, græcè σπιθαμὴ & δόχμη & δῶρον apud Hesiodum. Sed maior palmus, est digitorum duodecim, græcè σπιθαμὴ, ein spann, et ὀρθόδωρον. Latini dodrantem pedis nominant, quia nouem uncias pedis continet. Ita sæpè inquit Plinius, Caulis dodrantali longitudine.

Vola, θέναρ, carnosa planities in manu.

Cauitas in illa planitie, κοτύλη.

Digiti, δάκτυλοι, constant tribus ossibus, quæ nominantur σκυταλίδες & φάλαγγες, Latinè internodia.

Articuli digitorum eminentes, κόνδυλοι, unde & κόνδυλοι pugnos significant, ein faust. Et uerbum κονδυλίζειν, pugno uerberare, mit feusten schlahen.

Pollex, ἀντίχειρ, quasi uicaria manus, quia in prehendendo tantum præstat, quantum tota reliqua manus.

Index, λιχανὸς, salutaris.

Medius digitus, μέσος.

Medicus digitus, παραμέσος, proximus minimo, qui & annularis nominatur.

Minimus digitus, μικρὸς, qui & auricularis dicitur.

Thorax, anterior pars à collo ad Ilia usq; Sed Aristoteles hac adpellatione complectitur totum truncum à collo usq; ad pudenda, quem truncum & ὄλμον nominant.

Pectus, στῆθος, pars thoracis, à collo usq; ad septum transuersum, seu ad διάφραγμα.

Στέρνον, pars media pectoris, uidelicet ossa media pectoris, ut Galenus ait in sexto de Vsu partium, Medij ossis in pectore, quod στέρνον adpellatur. Et alibi inquit: Cor est situm sub στέρνῳ.

Ossa pectoris sub collo, efficiunt furculam superiorem, quæ σφαγὴ nominatur. Ita in imo pectoris efficiunt cauitatem, in qua est cartilago conspicua, quæ nominatur ξιφοειδὴς.

Cartilago ξιφοειδὴς, in illa ciuitate sub ossibus pectoris, facta est ad muniendam partem uicinam stomachi. Galenus clarè dicit, sub στέρνῳ esse Cartilaginem, quæ nominatur ξιφοειδὴς. Hanc recentiores nominant Cartilaginem scutalem,

lem, Item malum granatum, quod sit similis flori Mali punici.

Mamillæ, τίτθοι seu μαστοὶ, In fœminis lactis caussa conditæ sunt laxiores. Etsi autem Physica caussa est, cur additæ sint pectori in genere humano, ut & cordis calor magis defendatur, et uicissim fortior sit calor ad lac coquendum, propter uicinitatem cordis, tamen non dubium est, & consilium fuisse opificis, discernere homines & animantia. Bestiæ tantum nutriunt sobolem, postea negligunt, & obliuio sequitur parentum & sobolis. Sed homines transfundunt σοφίαν in sobolem, & retinetur memoria, & fit mutuus amor. Debent etiam parentes institutionem & sapientiam soboli. Galenus mentionem facit mutuæ calefactionis, inquiens, καρδία θερμαινομένη τοὺς αὐτῶν, ἀντιθερμαίνει.

Ac ut sanguis, qui nutrit mamillas, melius coquatur, non rectà uehitur ex caua uena, sed longis ambagibus à iugulo descendunt uenæ, ut fiat coctio diuturnior. Et quia mamillarum caro candida est, attrahens nutrimentum, transmutat sanguinem, et album efficit, ac reliqua pars lac est utile ad alendos infantes.

Papillæ, θῆλαι, prior pars, qua sugit infans mamillas.

Costæ, πλευραὶ, duodecim in quolibet latere. Sunt autem natura ossea, sed minus dura.

Et sunt plures, ut interstitia fierent, ut dilatari & constringi pectus posset, & musculi inter costas collocarentur. Superiores septem uocantur ueræ costæ. Inferiores quinq; uocantur nothæ, uulgò mendosæ, quia & breuiores & molliores sunt. Ideoq; has quinq; uocarunt græci χόνδρον, id est, cartilaginem, quia substantia cartilaginea est.

Oriuntur autem septem superiores à spondylis & terminantur ad στέρνον, hoc est, ad medium os pectoris, ut cor & pulmonem muniant. Inferiores uerò paulatim breuiores fiunt, ne uentriculus repletus nimium comprimeretur, & ob eandem causam molliores sunt, ac ad diaphragma desinunt.

πλθυρὸν, genere neutro, latus.

πλθυρὰ genere fœmino, membrana succingens costas, id est, intra totam cauitatem sub costis extensa, uestiens undiq; omnia quæ continentur intra thoracem, & nominatur χιτὼν ὑπεζωκώς, Vt infra rursus dicetur.

πλθυραὶ numero plurali costæ.

Etsi autem Heua condita est ex costa, sumpta ex Adam, tamen in uiro & in muliere numerus est costarum æqualis. Existimandum est igitur, in uiro costas antea fuisse tredecim, Et tredecimum iugum ex uiro exemptum esse, ubi est uiri cinctus, & inde fabricatam Heuam. Etsi autem multæ significationes inde sumuntur, tamen & complexus in cinctu significatur.

Sub

Sub costis pars exterior & interior supra umbilicum, proxima costis nothis, nominatur ὑποχόνδριον, sicut Galenus expresse inquit, In Hypochondrijs sita esse Epar & splenem. Nec rectè redditur adpellatio Hypochondrij, adpellatione præcordiorum. Nam præcordia sine ulla dubitatione significant diaphragma, ut testatur Plinius, qui ait, præcordia esse phrenas. Et ipsum diaphragma seu septum transuersum, phrenas dici, certissimum est.

De septo transuerso, quod græci διάφραγμα, & φρένας nominant, postea dicetur in descriptione Interiorum. Est autem διάφραγμα, panniculus neruosus & carneus, qui est interstitium inter thoracem & uentrem, & munit superiora, ne halitus immodici simul ex uentriculo ascendant.

Sub diaphragmate situs est uenter, γαστὴρ, cuius exterius tegumentum, quod est cutis & membrana carnea, superiore parte, uidelicet supra umbilicum, nominatur ἐπιγάστριον.

Ilia, λαγόνες, sunt uicinæ partes utrinq; circa umbilicum, retrorsum proximæ ossibus ilium, seu coxæ, quæ nominatur ἰσχίον.

Anterior uero pars, sub nothis costis umbilico proxima, nominatur κενεῶνες. Sed hæc subtilis distinctio nominum, λαγόνες & κενεῶνες, sæpe negligitur.

Pars exterior sub umbilico, dicitur ὑπογάστριον & ἧτρον, ut Galenus expresse scribit in secundo

Aphorismorum, Aphorismo 35. ἧτρον δὲ ἰδίως ὀνομάζει τὸ κάτω χωρίον τῆς γαστρὸς, ὅσον ἐστὶ μεταξὺ τοῦ αἰδοίου καὶ τοῦ ὀμφαλοῦ, id est, ἧτρον proprie nominat Hippocrates inferiorem partem uentris, quæ est inter pubem & imbilicum. Et addit postea, Totum spacium sub costis diuidi in tria, in Hypochondrion, ea quæ sunt circa umbilicum, & ἧτρον.

Sub Hypogastrio pecten est, id est, os transuersum latius, quod munit intestina. Aristoteles inquit, extremum Itri est Epischion. Et Galenus inquit, Epischion esse os anterius, posterius uerò, os sacrum, lumborum, uertebris subiectum.

Circa imam partem pectinis, Inguen, βουβὼν

Partes exteriores in dorso.

E regione thoracis Dorsum est, νῶτον.

Pars inter scapulas, opposita pectori, μετάφρενον, id est, pars supra phrenas. Est autem intra μετάφρενον, os stomachi ad septimam uertebram. Ideo in cruditatibus dolor sub scapulis sentitur.

Sub μεταφρένῳ est ἄκνησις, usq; ad lumbos. Lumbi sunt inter λαγόνας, ubi renes sunt, & ubi cingimur. Sic enim describit Aristoteles: πρῶ δὲ ὑποχονδρίων ὀπισθεν διάζωμα μὲν ἡ ὀσφὺς, ὅθεν ἡ τένοντα ἔχει. δοκεῖ γὰρ εἶναι τὶς καὶ ὀπισθοφύης. Inde & Cinctum nominant hanc partem.

Sub

Sub Lumbis est Regio ossis sacri. Nam os sacrum est sub dorso latum os, quod excipit ultimos spondylos, ac ueluti gestat totam corporis molem, arte miranda compositum ex sex ossibus. Nominari autem Os sacrum, alij propter artificiosam compositionem, alij propter magnitudinem existimant: Aliqui arbitrantur sic adpellari, quia partum adiuuet, eo quòd eius connexus cum ossibus coxæ in parientibus aperiatur.

In medio dorsi, ῥάχις, ipsa uidelicet spondylorum series, quam & ueteres Latini Spinam nominarunt: sicut Celsus inquit, Caput spina excipit. Ea constat ex uertebris quatuor & uiginti. Ita loquitur & Plinius. Sed Galenus discernit ῥάχιν et ἄκανθαν. Nominat ῥάχιν proprie ipsam spondylorum seriem. His uerò additæ sunt ueluti pinnæ, quas peculiariter nominant ἄκανθαν, id est, spinam, & dicit factam esse, ut sit tanquam uallum spondylorum, seu ut ipsius utamur uerbis, χάραξ τῆς ῥάχεως. Porrò ita sustinet ῥάχις omnia ossa, ut tanquam truncus & carina corporis humani esse dicatur.

σπόνδυλοι uocantur uertebræ, suntq; ossa figura uertebrarum seu uerticillorum, inter caput & lumbos, quatuor & uiginti, mira arte iuncta, caua intus, & tenui carne & membranis uestita, ut medullam contineant, quæ uocatur à Celso, Spinæ Medulla, à Galeno, νωτιαῖος μυελὸς, ab Ara-

ab Arabibus, Nucha. Etsi autem adpellatio medullæ huc translata est, tamen plurimum differunt, medulla in cæteris ossibus proprie sic dicta, & hæc substantia in spondylis. Nam medulla in cæteris ossibus est utilis superfluitas nutrimenti, ex sanguine orta, destinata ad humectanda & ad nutrienda ossa. Sed hæc substantia in uertebris, est cognata cerebro, & quasi riuus cerebri, ut Galenus inquit, ποταμὸς ἐκ πηγῆς ἐκρέων τοῦ ἐγκεφάλου. Ac oriuntur & cerebrum, & hic eius riuus à semine, nec sunt destinata ad nutriendas alias partes, sed sunt corpora peculiaris & ueluti cœlestis naturæ, & Neruos procreant, qui sunt instrumenta sensus & motus localis, ut infra dicam. Sunt autem periculosissimæ læsiones spondylorum, & propter Medullam, & propter Neruos, quare singulari cura hæc pars munienda & mediocri calore fouenda est.

Coxæ seu coxendices, ἰσχία, sunt ipsa ossa Natium, proxima lumbis, sicut testatur Celsus. Ima spina in coxarum osse desidit: quod transuersum longeq; ualentissimum, uuluam, uesicam, rectum intestinum tuetur.

Cotyla seu Acetabulum, est sinus, id est, cauum, in ima parte ossis Natium, ubi infiguntur ei summa ossa magni pedis. Hunc sinum uocant Arabicè, Ancam.

Nates, γλοῦτοι.

Femur, μηρός, haud dubiè significat superiorem

rem partem magni pedis, à Natibus usq; ad Genu. Recentiores absurdè confuderunt nomina coxæ & Femoris, & præposterè eis usi sunt. Os coxæ dicunt pro femore, & econtra os femoris pro coxa. Hæc inuersio in uulgaribus scriptis diligenter animaduertenda est.

Totum membrum, quod uocant Magnum pedem à Natibus usq; ad plantam, σκέλος nominatur ab Aristotele & à Galeno.

Genu, γόνυ.

Os in genu anterius, figura parui scuti, propter multas utilitates factum, patella nominatur à Celso. Græci etiam nominarunt μύλλω, id est, Molam, qua adpellatione Pausanias usus est in hac significatione, cum de Aiace inquit: Patefacto eius sepulchro in littore, conspectam esse inter ossa Molam disci magnitudine, ac inde æstimatam fuisse corporis proceritatem. Ac disertè addit, Molam esse os in genu. Verba eius hæc sunt: Εἶναι ὃ κατὰ δίσκον μάλιστα τὰ ἐπὶ τοῖς γόνασιν ὀστᾶ, καλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν ἰατρῶν μύλαι. Fuit autem Discus haud dubiè latior orbis, quam talis patella in uulgari corpore.

Poples, ἰγνύς, cauitas posterior, flectendi cruris caussa facta. Crus pars à genu usq; ad Malleolos, duobus longis ossibus constans, quorum maius nominatur Tibia, κνήμη, alterum uerò minus est περόνη, fibula.

In po-

In posteriore cruris parte caro est, quæ supra nominatur, ἁψαδεν, γαστροκνημία.

Malleoli ossa gibbosa, eminentia supra paruum pedem utrinq; , sunt processus appendicum tibiæ & fibulæ, Græce σφύρον & πέρα. Est autem uulgaris error, talos pro malleolis dicere. Sed eruditè ostendit VVesalius discrimen, ac docet, Talos non esse eminentia ossa, quæ foris tanguntur, sed alia interiora, quibus malleoli inseruntur. Estq; artificiosa fabricatio. Malleoli sunt uelut septa munientia Talos. Tali uerò, etsi per sese sunt immobiles, tamen adiuuant pedis flexum, quia superiore parte cum Tibia articulum constituunt, consistunt autem in osse calcis. Figura similis est parti rotæ, curua in parte conuexa. Postea in lateribus sinus habet. Ac τέτρωρον nominant, quasi dicas, quadrijugum, uel à quatuor lateribus, uel à rotæ specie, uel certè propter usum, quia tendines ei alligati sunt. Et hæc ossa, quæ uerè sunt Tali, nominantur ἀστράγαλοι. A quibus postea in ludis figuræ similes nominatæ sunt, quarum iactu certabatur. Et latus unum dicebatur κῶον, quod erat felicius, alterum, χῖον, infelicius, quod & canem nominabant. Extant in codicibus Aristotelis de Partibus animalium, hæ adpellationes, sed deprauatæ. Verùm in libro secundo de Cœlo, cum ait, non semper respondere euentus conatui, hanc communem sententiam hoc exemplo ornat:

ornat: ἔξεστι δὲ τὸ κατορθοῦν χαλεπὸν, ἢ τὸ πολλὰ, ἢ τὸ πολλάκις, οἷον πολλοὺς ἀστραγάλους κῶας βαλεῖν, ἀμιάχανον, ἀλλ' ἢ ἕνα ἢ δύο ἕξαν.

Talus excipitur sinu ossis, quod calcem, seu calcaneum, Græce πτέρναν nominamus, die ferien, quòd retrò spectat, & solum proximè attingit, cum stamus aut incendimus.

Proxima calci, seu calcaneo pars, est altior anteriore ac plana regione pedis, τάρσον. Germani, den Reyen nominant.

A τάρσῳ deinde planum pedis dicitur πέδιον, & σπάθον.

Huc proximi sunt digiti pedis.

Recitaui præcipuas adpellationes exteriorum partium corporis, & quia grammaticæ diligentiæ est, rectè uti his uocabulis, quorum aliqua inerudite deprauata sunt: & quia hic ordo exteriorum, postea lucem adfert distributioni & œconomiæ interiorum. Nec anxiè omnia uocabula conquisiuimus, sed his magis usitatis contenti fuimus, quia hic modus utilior uidetur rudibus, & initia discentibus.

Iam interiora membra grandiora utcunq; describemus. Ac si quis hanc considerationem iudicat inutilem esse, ualde errat. Nam ut iam non dicam, plurimum eam conducere ad tuendam ualetudinem, & ad medicationem, illud certe fatendum est, si quis de Animæ potentijs & actionibus quæren-

quærendum esse putat, organa & regiones aspici oportere sciat. Multarum autem grauissimarum quæstionum explicatio in alijs artibus, sumitur ex distinctione potentiarum Animæ. Vt sæpissimè dicendum est de discrimine Noticiarum & Adfectuum, quod ut aliquo modo intelligatur, regiones diuersæ monstrandæ sunt. Et si res alias extra nos, ut Leones aut Ceruos, aut arbores ac herbas nosse iuuat, cur non existimamus præclarum esse & nostri corporis fabricationem aspicere, præsertim cum Deus mirificam artem in ea adhibuerit, & hæc ars illustre testimonium sit de Deo, ostendens nequaquam casu homines hoc modo ex Atomis conflatos esse. Vide enim, quam concinnus ordo sit, & quales in ipso ordine picturæ propositæ sint. Vt enim tres sunt uelut uentres functionum præcipuarum, Infimus seruit nutritioni & generationi. Secundus, in quo cor est, ciet motus & defensionem. Tertius, in quo cerebrum est, continet maximarum rerum noticiam: Sic in uita sit aliqua cura quærendi uictus, & conseruandi corporis, & propagandæ speciei. Sed non sit hæc sola cura, uerum dominetur sapientia, quæ monstrat actionum normas: hæc est in cerebro. Et cor habeat motus & adfectus, iudicio obtemperantes.

Et quia harum trium partium adpellationes usitatissimæ sunt, & sæpe repetendæ erunt, hic initio eas recitabo.

Supre-

Supremam partem, in qua est cognitio, ratiocinatio, iudicium, libertas electionis, Plato nominat ἡγεμονικὸν, & hanc attribuit cerebro.

Secundam partem, propriam cordi, nominat θυμικὸν, quia cor ciet adfectus sensuum, quos nominat Satellites rationis. Et sunt additi consilio, ut sint ministri & exequutores Rationis, cum qua ita congruere cor debebat, ut, iubente ea, suos motus cieret, & lætaretur rectè faciendo, & doleret secus faciendo. Sed sæpe est contumax, & incenditur suis quibusdam motibus contra consilium, ut infra dicam. Sed tamen singulari consilio Dei uestigium ordinis ab ipso conditi, manet insigne & admirandum. Post facta redit ordo. Cum ratio improbat scelus, iam cor fit uindex, & ingenti dolore suam contumaciam punit. Vult enim Deus inchoari in nobis scelerum pœnas.

Infima pars nominatur ἐπιθυμητικὸν, quia continet adpetitiones uegetatiuæ facultatis, famem & sitim. Ideoq; Plato & φάτνην, id est, præsepe nuncupat, quia nutrimentum excipit, & præparatum in reliquum corpus transmittit.

Ordinem uerò accommodat ad Voces in cantu, ὑπάτην, μέσην, καὶ νήτην. Maxime stabilis est ὑπάτη, cui tribuit ἡγεμονικὸν, quod noticias continet certas & firmas. Deinde ad μέσην confert cor, quia aliàs rationi obtemperat, aliàs est contumax. Longissimè uero abest à cerebro uenter, &

 fames

fames & sitis minus reguntur consilio. Ideo infimam partem confert ad ὑστερῶ, seu νεάτῳ, id est, ultimam.

De Ventriculo κοιλία, γαστρὸς.

Ordimur à uentriculo, quia eius utilitas notissima est. Ac primum de figura & situ, postea de substantia & utilitatibus dicam.

Ventriculus, qui cibos transmissos excipit, & primùm alterat, sub diaphragmate situs est uersus dextrum. Estq; figura rotunda, oblonga, sed nonnihil ampliore fundo. Deinde paulatim angustior, erigens se uersus sinistrum latus. Inseritur autem uentriculo angustus canalis, continuus corpori uentriculi, figura inuersæ tubæ, qui ad fauces usq; non quidem rectà, sed nonnihil cedens uenæ Aortæ, tendit. Hic canalis nominatur οἰσοφάγῳ propria adpellatione, quòd per eum cibi uehantur ab ore in uentriculum. Habet autem οἰσοφάγῳ & nomen stomachi. Significat enim στόμαχῳ generaliter tales canales. Ac de his adpellationibus supra dictum est.

Habet uentriculus duo orificia seu hostia. Alterum factum, accipiendi cibi & potus caussa, quod nominant superius, quia aliquanto elatiore loco est, quàm alterum. Est autem situm ad sinistram, sed penè media regione in illa superficie uentriculi, ubi mox sub diaphragmate inseritur œsophagus uentriculo. Alterum hostium, factum, ut euehat chylum & superfluitates, nominatur πυλωρῷ, hoc est, ianitor, quod nominant Inferius. Sed est ad dextram situm, nec multò depressius est priore. Non enim in imum fundum collocatum est, sed aliquantò altius positum est, ut nutrimentum in fundo contineri, foueri, & coqui posset. Et accepto cibo ac potu, claudi solent hæc hostia ambo, ut calor intus contineatur. Ac superius hostium eò clauditur, quia uilli seu fibræ, seu ἶνες in imo œsophago sunt obliquæ, quæ seruiunt constrictioni.

Et quia mox dicendum est de uillis seu fibris, in tunicis uentriculi, hîc obiter monendi sunt lectores, Villos, quos alij fibras, Græci ἶνας nominant, triplices esse. Rectos εὐθείας, qui secundum membri longitudinem, quò motus ducendus est, recti sunt. Hi miranda & arcana ui naturæ attrahunt. Transuersos, ἐγκαρσίας, qui alteros secundum longitudinem ductos secant ad angulos rectos. Hi coarctant partem superiorem corporis, & expellunt. Obliquos, λοξὰς, qui ductos secundum longitudinem secant ad angulos obliquos. Hi quia totum corpus coarctant, uim habent retinendi. Talis est igitur series et fabricatio uillorum, in partibus in œsophago, et uentriculi tunicis, quæ adiuuant usum naturæ conuenientem. In imo œsophago, uilli obliqui claudunt uentriculi orificium.

Estq; adhibenda diligentia, ut uitemus caussas, quæ illam claudendi facultatem languefaciunt, ut

nimia madefactio, ac intempestiua post tempora prandij & cœnæ infusio potus, aut pomorum, aut corporis motus uehementior. Nam hiante uentriculo, mala fit coctio, non solum quia fumi exhalant, & calor dissipatur, sed etiam quia paulatim uilli ipsi fiunt laxiores.

Tunicæ duæ sunt uentriculi, ex substantia partim carnea, partim neruea. Interior uerò tunica, neruosior & spissior est. Villos habet rectos, quibus ceu digitis attrahit cibum. In exteriore parte uillos habet obliquos, qui retentioni seruiunt. Exterior tunica magis est carnosa, quæ uillos habet transuersos, expulsionis caussa factos.

Situs est uentriculus inter epar & splenem, ita ut in dextro latere Epar incumbat uentriculo, & eum pinnis suis amplectatur & calefaciat. In sinistro latere splen est. Ac situs admonet, quare sumpto cibo, prosit cubare in dextro latere. Cum enim in sinistro sit orificium adiunctum œsophago, cum in ea parte cubamus, ruere cibum uersus orificium sentimus, quod non est utile. Magis etiam calefit fundus ueutriculi, qui pronus in dextrum latus flectitur, cum ea pars cubando premitur.

Temperamentum uentriculi frigidum & siccum est, conueniens naturæ neruosæ, quam habet, primùm sensus caussa, ut rebus conuenientibus adficiatur, & res non conuenientes auersetur. Deinde, ut adpetentia & efficacia maior sit: Prætereà ut sit

ut sit durior, ne ciborum asperitate offendatur. Habet autem & natiuum calorem. Nam & exterior Tunica calidior est, & calefit uentriculus à uicinis membris, ab Epate, Splene, Corde, Diaphragmate, quòd assiduè agitatur. Item ab Ommento, prætereà & à spiritu, qui copiosus in uentriculum infunditur, propterea quòd colligatus est uicinis membris per uenas & arterias.

Vtilitas minimè obscura est. Seruit enim potentiæ Nutritiuæ. Quare uim natiuam habet appetendi cibi, cuius appetitionis sensus inest orificio, in quod multi nerui à cerebro demissi intexuntur. Cum igitur exhausta membra nutrimentum desiderant, & attrahere conantur ex uenis, uenæ ex Epate, Epar ex intestinis, intestina ex uentriculo, uentriculus ab orificio, fit corrugatio in orificio propter suctionem uenarum. In ea corrugatione propter neruos sensus ac dolor excitatur, qui est fames, & irritat animal ad quærendum cibum.

Aiunt autem & irritari in orificio adpetentiam melancholia eò effusa, quæ est acris. Et existimarunt aliqui, grandiusculam uenam ex splene in orificium uentriculi ob eam caussam porrigi, ut magna eò copia infundatur. Sed certum est, uenam quæ ex splene in uentriculum ducitur, mox inseri uentriculo in latere sinistro, non procul à fundo. Ac necessariam esse eius fabricationis caussam, ut superfluitas ex splene euehatur. Vtilitas uerò est, ut

iuuet facultatem retentiuam in imo. Parui autem furculi pilorum modo etiam ab hac uena serpunt ad orificium uentriculi, ubi consentaneum est, & nonnihil irritari adpetētiam exiguis riuulis atræ bilis.

Cum autem copiosior melancholia in uentriculum eructat, ut hic uidimus uiro clarissimo Caspa ro Crucigero tantam copiam influere, ut uirtus uentriculi penitus extingueretur, id quoq; fit per eam uenam, quam diximus sinistro lateri non procul à fundo insertam esse.

Vt autem alibi in genere dicemus quatuor esse membrorum facultates, Attractiuam, Retentiuam, Alteratiuam, & Expulsiuam: ita et de Ventriculo sciendum est, naturales facultates in eo esse uim attrahendi cibos, ac deinde retinendi & alterandi, et facta alteratione transuehendi nutrimentum, & expellendi superflua. Suntq; ut dixi, uilli seu fibræ ad attrahendum, retinendum, & expellendum conditæ. Ac uim attrahendi etsi et alia signa ostendunt, tamen & hoc illustre indicium est, quòd in piscibus, qui nominantur χάννοι, seu Hiatuli, cum auidius persequuntur prædam ita mouetur uentriculus ipsa appetitione, ut in os procidat. Quo exemplo et uentriculi natura monstratur, & pingitur imago Helluonum. Vis autem alterandi præcipua est, quæ cibum mutat in liquorem. Id enim Græcis significat χύλος, qui quidem similis est cremori ptisanæ, & hunc coquit tantisper, donec maturuit, ut transmitti

mitti ad Epar possit. Fitq; ea coctio primùm ui naturæ uentriculi, quod ex eo adparet, quia totus uentriculus miro modo uniuersum cibum amplectitur ac souet, uelut Matrix tota amplectitur fœtum. Adiuuatur autem uirtus natiua, & souetur eo spiritu, quem aduehunt arteriæ in corpus uentriculi sparsæ. Deinde et calore, quem augent uicina membra, Epar, splen, & diaphragma, musculi Abdominis & lumborum. Cumq; maturuit Chylus, aperitur pylorus, & euehit chylum in duodenum intestinum. Deinde in Ieiunum, Ibi uenæ Masaraicæ rapiunt eum, et transuehunt ad Epar. Superfluitas uerò expellitur in cæcum intestinum. Feces deinde in cætera deijciuntur.

Dictum est breuiter de uentriculo & eius officijs. Priusquam uerò ad Epar accedimus, in quo deinde altera fit coctio, prius recensebo duo tegumenta uentriculi, magno consilio à Natura condita, ad muniendum uentrem & intestina.

Omentum.

Vetustas dixit obmentare, ut legimus apud Sextum Pompeium. Inde est ommentum geminata litera m, id est, tegumentum, siue ab obmanendo, siue à mantica. Hac igitur adpellatione nuncupata est tunica seu panniculus proximè tegens uentriculum & intestina, qui cum similis sit marsupio, pars substrata uentriculo iuncta anteriori parti tegit intestina, & porrigitur ad pubem usq;.

Est autem substantia neruosa, plena uenis & arterijs, quas uehit in uentriculum & splenem. Et circumfusa est ei pinguedo copiosa.

Vtilitas est, ut innatum uentriculi & intestinorum calorem conclusum teneat, & suo eum calore augeat. Galenus experimento probat, omentum conditum esse, ut calefaciat. Ait enim, gladiatori partem præcisam esse, qui etsi uiuebat, tamen postea minus concoquere potuit, & assiduè gessit imposita uentri tegumenta ex lana facta. Græci omentum nominant ἐπίπλοον, quia propter pinguetudinem quasi innatat uentri. Arabes zirbum nominauerunt.

Gal. lib. 4. de us. part. cap. 10.

ὠμοβρίτονμον.

Vndiq; circundat uentrem inferiorem alia tunica, uidelicet uentriculum, intestina, omentum, epar, splenem, renes, inuoluens hæc membra, inde usq; à diaphragmate ad os pubis, orta à Ligamentis connectentibus, uertebras lumborum, & ad eas adfixa. Arabes nominant Sipbac.

Vtilitas eius est, ut alliget & suspendat ad dorsum membra uentris inferioris. Et ab ea oritur membrana inferior diaphragmatis.

Præterea in exteriori superficie peritoneon sustinet musculos motus caussa factos, & eos ab intestinis separat, ne intestina uel impediantur, uel motum impediant, & cruciatus efficiant. Supra musculos carnosa membrana est, deinde adeps, postea cutis δέρμα, deinde ἐπιδερμις. Inte-

Intestina ἔντερα. Gal. lib. 4. de us. part.

Proxima uentriculo sunt & intestina, quorum tunicæ uentriculo continuæ sunt. Et quanquam ipsa quoq; continua sunt, tamen figura, situ, & officijs differunt. Ac tria superiora gracilia sunt, quia cum facta sint, ut in eis transuehatur chylus, & ut Galenus nominat, ἀγαδόσεως caussa, ut facilior sit transitus, graciliora esse proderat. Præterea cum & in ipso transitu coctio aliqua fiat, facilius calefiunt propter gracilitatem.

Reliqua inferiora sunt magis carnosa & crassiora, quia euehunt excrementa.

Primum, Duodenum ab Herophilo nominatum esse scribunt, quia longitudo eius sit digitorum duodecim. Galenus nominat ἐκφυσιν, quasi dicas exortum seu processum. A pyloro, id est, orificio uentriculi altero oritur, & sursum in dextra parte uersus dorsum porrigitur, ut alligari firmius possit. Præterea ut ad bilis meatum in Epatis regione aptè locatum sit. Nam ubi desinit duodenum in ipso Ieiuni initio, meatus est ex uesicula fellis, ut bilis cibum pellat, & intestinum mundificet.

Ieiunum.

Duodeno continuum est ieiunum, νῆσις, quod sub Epate habet spiras aliquas, deinde aliquanto rectius porrigitur ad Epar. Nominatur autem Ieiunum, non quod prorsus inane sit, Sed quia citius

inde rapitur chylus à uenis Meſaraicis, quarum maior numerus in hoc inteſtinum inſeritur, & reliquum à bile pellitur, quæ non miſcetur chylo, ſed fluit in lateribus inteſtini in colon uſq; ut pellat excrementa, & abſtergat inteſtina.

ἕιλεος.

Tertium inteſtinum nominatur ἕιλεος, non ſolum quia in eo gyri ſunt plurimi, ſed etiam quia uariè impliciti ſunt Meſenterio, unde multæ uenæ in ἕιλεον inſeruntur. Habet autem uſum eundem quem habet Ieiunum, ut tranſmittat Chylum. Sed hoc intereſt, Ieiunum citius exugitur. Verùm ἕιλεος diutius retinet chylum, quam ob cauſſam & longius eſt, & plures anfractus habet, ut chylum magis coquat, & diutius ſuppeditet alimentum, ne opus ſit mox ingerere alios cibos. Plato inquit hoc conſilio fabricatos eſſe hos gyros, ne ſi ſtatim alij cibi ingerendi eſſent, uitam ageremus ἀφιλόσοφον καὶ ἄμουσον. Apud Hippocratem & Galenum ἕιλεος eſt morbi nomen, non inteſtini. Sicut enim in alio craſſo inteſtino, quod κόλον nominatur, fiunt dolores κολικοί: Ita in hoc gracili inteſtino ſimilis morbus exiſtit, admodũ periculoſus, cum fiunt obſtructiones, ne quid expelli poſſit, aut ſunt ibi uiſcoſi ac mordaces humores. Vulgo nominant Iliacum morbum, qui circa umbilicum ſentitur.

Inteſtina craſsiora.

In canibus, porcis, & crudiuoris animantibus inteſtinum quod cæcum nominant, maius eſſe conſpicitur, quod in talibus excrementa excipit ex Ileo, & cum inde rurſus aliquid nutrimenti exhauſtum eſt, reliquæ feces expelluntur in κόλον. Dicitur autem τυφλὸν, quia unicum habet foramen, quod & excipit illapſa ex Ileo, et rurſus emittit in κόλον. Nam orificia Ilei, cæci & coli coëunt in una cauitate. In homine uerò narrant paruam appendicem eſſe Ilei, nec conſpici uſum.

κόλον.

Etſi Medicorum libri ſcribunt κῶλον, prima ſyllaba longa, cum nominant inteſtinum ſecundum craßius, tamen ex Ariſtophanis uerſibus apparet, ſcribendum eſſe κόλον, prima ſyllaba breui, quaſi κολεός, id eſt, uagina, ſeu quaſi truncatum, κολοβὸν, quia uelut ſectum in diuerſas cellulas, uarios flexus habet. Excipit enim feces ſeu excrementa, & ne ſtatim effluant, paulatim in anguſtiores meatus tranſmittit. Ac aridiora ſtercora, quæ uſitatè nominantur σκύβαλα, quaſi dicas canum excrementa, imitantur figuras cellularum: & ſunt ſimilia globulis.

Influit autem Bilis ex Ieiuno in κόλον, qua ſtercus pellitur & coloratur. Inde & Colici dolores nomen habent. Ibi enim fiunt, cum oppilantur meatus à frigidis, craßis, uiſcoſis humoribus, ac ſentiuntur hi cruciatus ſupra umbilicum.

Rectum inteſtinum.

Etſi colo rectum inteſtinum continuum eſt, tamen cum ſitu & figura diſcernatur, propria ei adpellatio attributa eſt. Rectum inteſtinum Græcè ἀπόθυσμμένον, id eſt, directum. Veteribus ignotum eſt uocabulum Longaon, quo uulgo utuntur. Ductus autem rectus eſt, ut nomen ſonat. Nam poſt quam κόλον ab Epate uerſus Renem ſiniſtrum reflectitur, ibi oſſi ſacro et renum ſpondylis alligatur hoc rectum inteſtinum, & porrigitur ad anum uſq; uel ſedem, quam nominat Galenus σφιγκτῆρα, à conſtringendo, quia Muſculis conſtringitur ſedes, ut ſit munita contra præcipites & inuoluntarios profluxus. Vtilitas autem eius eſt, euehere ſtercus.

Sunt autem tunicæ inteſtinorum ſubſtantiæ panniculariſ, propinquæ carni, & neruoſæ, ac fibras habent tranſuerſas, quæ expulſionem adiuuant. Sed exterior tunica coli & recti inteſtini, etiam rectas fibras habet, quæ iuuant attractionem, ut euehenda ſtercora ex ſuperioribus locis attrahant.

Μεσεντέριον.

Meſenterium nequaquam inteſtinum eſt, ſed implicitus inteſtinis panniculus, à Peritoneo ortus, neruoſus, continens carnem glanduloſam, & pinguedinem geſtans, diſtinguens, et dorſo alligans inteſtina, præcipuè uerò, ut uenas Meſaraicas, arterias et neruos gerat. Vt enim à truncis arborum porriguntur in terram radices, ut nutrimentum attrahant, ita rami à porta Epatis ſparſi per Meſenterium adhæreſcunt inteſtinis, ceu radiculæ, & inde nutrimentum attrahunt.

Cum autem interuallum ſit inter Epar, & inteſtina, opus fuit fulcro ſeu ſtragulo illis canalibus, qui ab Epate procedunt. Duo igitur Rami, alter uenæ portæ, alter Arteriæ, inſeruntur in centrum Meſenterij, ubi plurimæ propagines uenarum & arteriarum anguſtæ ab illis ramis in centro naſcentes, per totum Meſenterium ſparguntur, & adhæreſcunt inteſtinis.

Caro autem glanduloſa, & pinguedo, non ſolum muniendi cauſſa conditæ ſunt, ſed etiam ut humectent inteſtina, & calorem conſeruent, tum uenarum, tum inteſtinorum. Sunt autem uenis adiunctæ arteriæ, ut calorem præbeant tum ipſis uenis coquentibus chylum, tum uerò inteſtinis. Nerui autem ſenſum præbent inteſtinis. Venæ hauriunt chylum, et uicißim nutriunt inteſtina, ac nominantur Manus epatis, quia rapiunt ex inteſtinis chylum, & in Epar tranſmittunt.

Poſtquam autem forma operis & utilitas nota eſt, uocabulorum ratio facilè intelligi poteſt. Μεσεντέριον dicitur, quia panniculus eſt arte implicatus inteſtinis, & uelut in medio ſtragulum. Sed μεσάραιον, quia ex centro plurimæ anguſtæ propagines uenarum & arteriarum ſparguntur.

Nam

Nam ἀχρωὸν significat exile uel tenue. Inde nomen est uenis Meſaraicis, id est exilibus, quæ ibi in Meſenterio ſparſæ, tendunt ad inteſtina.

πάγκρεας, ſeu καλλίκρεας.

Dixi membranis Meſenterij additam eſſe carnem glanduloſam, explentem loca uacua inter uentriculum, epar & ſplenem, ut ſuſtineat & muniat uenas Meſaraicas. Huic carni glanduloſæ nomen peculiare attributum est, πάγκρεας ſeu καλλίκρεας. Arabes nominant Encarum, fortaſis depraua to nomine, à græco καλλίκρεας.

Epar, Iecur.

Generoſum membrum eſt Epar, & inter organa Nutritiuæ potentiæ nominatur præcipuum, quia eſt officina ſanguinis.

Eſt autem ſubſtantia eius caro rubra, propemodum ut coagulatus ſanguis, ſed tamen ſua natura quiddam perfectum. Ac in totam eius carnem ceu rete quoddam, plurimæ uenæ ſparſæ ſunt, quarum aliæ tendunt ad imam partem, ubi meatus eſt accipiens chylum, in quo meatu uena eſt amplior, cui nomen eſt uena portæ, in hanc paruæ illæ propagines ex corpore Epatis coëunt. Ac nomen eſt portæ huic uenæ, quia per eam inuehitur chylus in Epar. Aliæ ſurſum tendunt in gibbum Epatis, et coëunt in amplam uenam, quæ nominatur uena Caua, Græcè κοιλὴ, quæ ſanguinem uehit ad cor, ut poſtea

dicetur. Hanc uenam κοιλὴν Galenus exiſtimat primum uenarum initium eſſe.

Percoquitur autem chylus in his paruis uenulis in corpore Epatis, & in ſanguinem conuertitur. Ac propria cauſſa conuertens chylum, eſt ipſa Epatis caro, quæ ſua ſpecifica uirtute organum eſt generandi ſanguinis, quo corpus nutriendum eſt. Transformat igitur chylum, & tanquam ſibi aſſimilans rubrum efficit. Eſtq; temperamentum Epatis calidum & humidum, conueniens & elixationi, & ipſi ſanguini. Suntq; deductæ paruæ arteriæ in Epar ex Aorta, ut ſpiritus uitales & calorem uitalem Epati adferant, ut conuerſio uirtute cordis, ſpirituum & caloris adiuuetur. Ideo autem paruæ ſunt, quia non hauriunt ibi ſanguinem, ſed aduehunt ſpiritum, & præbent uiam emittendis halitibus, ſeu ad euentandum. Inſeruntur & duo Nerui in tunicam Epatis, raris ac modicis ſurculis, quorum alter in corpus Epatis tranſmittitur, ne prorſus ſit ſine ſenſu.

Eſt autem figura ſemicirculi, ſeu uelut Lunæ prodeuntis à coniunctione, & ſub diaphragmate ſitum eſt in dextro Hypochondrio.

Oſtendunt autem oculi, Epar porcinum ſcindi in plures pinnas. Sed humanum Epar, ſcribit Vueſalius, non prorſus ſimile eſt porcino, ſed unam eius eſſe ſectionem initio circa ſuperius orificium uentriculi. Has accuratas deſcriptiones reijcimus

ad inſpectionem, hic enim initia rudibus traduntur, ne prorſus ignota ſint præcipuarum actionum domicilia et ſedes in homine. Qui uerò dixerunt, pinnas ſeu λόβους Epatis quinq; ſeu quatuor eſſe, nomina etiam ſingulis attribuerunt. Primæ pinnæ appellatio apud illos eſt Focus, quòd ibi initium fiat coctionis. Secunda dicitur Menſa, quòd iam incipiat ibi confluere nutrimentum. Tertia Culter, quòd ibi diuidantur humores. Quarta Auriga, quia ad uenam cauam tranſuectio ibi fiat. Etſi autem hæ pinnulæ commenticiæ eſſe dicuntur, tamen has appellationes diuerſarum functionum recitaui, quis hi qui eas tradiderunt, ordinem actionum cogitarunt, etiamſi Epatis figura ſciſſas hoc modo partes non haberet.

Omitto etiam diſputationem de uenarum origine, quarum eſſe initium, & ueluti truncum Galenus exiſtimat cauam uenam, quæ eſt in ſuperiore parte Epatis. Hoc uerò certum eſt, hanc eſſe canalem, quo ſangis primum euehitur ad nutrienda cætera membra. Aſcendit autem caua uena per diaphragma. Eſtq; continua dextro ucntriculo cordis, Inde ſurſum et deorſum rami propagantur. Vlyſſes inquit, ſe deliberaſſe, an ea parte confoderet Cyclopem, ubi Epar iunctum eſt phrenibus, hoc eſt, diaphragmati, quia perfoſſa uena caua, ſtatim extinctus eſſet Cyclops: deſiſſet enim ali beneficio cauæ uenæ, & ſtrangulatus eſſet ſanguine effuſo extra ſuos

ſuos canales. Verſus eſt in Nono Odyſſeæ, οὐτάμενον μέσον ἧπαρ, ὅθι φρένες ἧπαρ ἔχουσιν.

Fit in toto corpore Epatis in uenulis generatio maſſæ ſanguineæ, in qua, ut poſtea de humoribus dici prolixius neceſſe erit, ſunt diſſimiles humores quatuor, quod Galenus deſcribens uenuſtiſſima ſimilitudine Muſti uſus eſt. Vt in muſtis efferueſcentibus ebullire uidemus id, quod tenuius eſt, & ſpumæ ſimile, quod ipſe nominat ἀνθος, deinde quiddam ineſſe aquoſum, ſubſidere etiam feces, & præter hæc uini ſubſtantiam eſſe purius quiddam, & melius temperatum: Ita in maſſa ſanguinea totidem ſunt humorum diſcrimina. Leuior ſpuma eſt bilis flaua. Humor ſubaquoſus nominatur phlegma. Feces bilis atra. Sanguis uerò pars optima, temperatè calida & humida, dulcis & præcipua pars nutrimenti. Etſi autem ex ſingulis partibus aliqui riuuli unà cum ſanguine in nutritione uehuntur, tamen ut maſſa nutritioni deſtinata ſit purior, prius in Epate fit ſegregatio. Sunt enim & alij uſus flauæ & atræ bilis. Ideo uicina uaſa condita ſunt, fitq; purificatio ſanguinis in media parte Epatis.

Veſica Fellis, κύστις χοληδόχος.

In medio Epate eſt folliculus longiuſculo pyro ſimilis, qui Fel, id eſt, flauam bilem excipit. Tunica eſt una firmiuſcula, habens triplices fibras. Duo autem rami ſeu canales porriguntur à collo huius

folliculi, quorum alter sursum ducitur ad surculos uenæ portæ, ubi & ipse in multos surculos spargitur, & haurit flauam bilem in purificatione sanguinis.

Alter deorsum ducitur, ac inseritur intestino duodeno, non procul ab initio Ieiuni, ut bilem eò adueheat, pellentem nutrimentum, et fluentem postea in κόλον, ut pellat excremẽta, et abstergat intestina.

Vtilitas huius fabricationis in conspectu est. Necesse est, in purificatione sanguinis aliquò deriuari flauam bilem copiosiorem. Erat igitur opus receptaculo, in quo bilis etiam calefacit Epar, & putrefactionem prohibet. Deinde pellit nutrimentum in duodeno, & pellit excrementa, & abstergit sordes in cæteris intestinis. Et ostendit experientia, quanta sit necessitas huius fabricationis. Nam cum obstruuntur hi canales, magni morbi sequuntur, Ictericus, inflammatio Epatis, Hydrops.

Tradit Galenus, etiam ab altero ramo propaginem in uentriculum paucissimis quibusdam duci, & his propter bilem largiter influentem in uentriculum, nasci in eo multam prasinam bilem, & impediri coctionem, & accidere crebros uomitus, & μαρασμὸν τροφίαρ. Sed hæc rara exempla omitto.

Regulare est, non duci ramum ex folliculo fellis in uentriculum, quia flaua bilis cum sit acris, mordax, & dissipatrix, turbaret coctionem. At uentriculo quiete opus est, ad fouendum & coquendum chylum.

chylum. Ideo sapienter cauit architectatrix natura, ne ex folliculo fellis ramum in uentriculum duceret. Sed nascitur interdum in uentriculo prasina bilis ex adusta pituita & superfluitatibus alijs, quæ non adfluit ex felle, quæ est admodum infesta uentriculo, & in uomitu sæpè eijcitur, ut infrà dicemus. Sed in naturis biliosis, quibus maior est hic folliculus, & multum bilis in sanguinem regurgitat, fieri potest, ut ex duodeno aliquid bilis in uentriculum quoq; ascendat.

Splen, Lien.

In sinistro hypochondrio splen situs est, caua parte uentriculum amplectens, alligatus dorso & costis mendosis: conditus autem propter hanc præcipuam utilitatem, ut feculentum & limosum sanguinem excipiat, quam ob caussam & uena grandiuscula ducitur à uena portæ in splenem, qui canalis est huius limosi sanguinis. Adfluentem autem caro splenis rursus coquit, & ex meliore eius parte nutritur. Nam & arterijs ab Aorta descendentibus calefit, ac adiuuatur. Reliquum partim retinet, * partim eructat in imum uentriculum, ut supra dixi, ex splene in fundum uentriculi uenam duci, qua bilis atræ pars emittitur, ut inde ex corpore expelli possit. Quòd uerò alij de ramo in orificium uentriculi porrecto dicunt, commentitium esse existimatur.

Vtile est autem huius uisceris accidentia considerare, quia hominibus anxijs cura & dolore seu mœstis crebrò accidunt hypochondrij dolores, quos cum intelligunt, facilior est medicatio. Nec leue periculum est, huius morbi causſas ignorantibus. Fiunt enim obstructiones in uena, quæ ab Epate ad splenem ducitur, propter quas cum purgari Epar non possit, actio tota Epatis impeditur, & paulatim Epar corrumpitur, & egestiones intercluduntur, & fumi ascendunt in cerebrum, & errores in cerebro efficiunt. Hoc malum Arabes nominant Melancholiam Mirachiam. Cognita autem causſa, occurri potest initijs. Ac multa digna admiratione in hoc morbo concurrunt. Talis est ordo in corpore humano. Situt in ira cor pellens sanguinem, & effundens spiritus, simul ciet rubram bilem in uesica fellis: Ita contrario modo in mœsticia, cum refugit sanguis ad cor, quod quasi compressum arefit, & consumptione spirituum languescit, cietur atra bilis in splene, & effunditur. Hæc ipsa effusio dolores efficit in hypochondrijs, & facit obstructiones exitiosas. Sed initio mœsticiæ cordis repugnandum est, & diligentia adhibenda, ne intercludetur egestio. Hæc ideo recitamus, quia usitatissimum est, in mœsticia hunc morbum & hæc pericula accidere. Exempla adeò crebra sunt, ut hic nomina eorum recitare nolim, quos uidimus hoc morbo laborare. Et quidam admoniti de causſis, cum anteà morbum

morbum non intelligerent, facilius postea liberati sunt.

Renes, νέφροι.

Adhuc recitamus membra, in quæ euehuntur superfluitates, quæ in Epate primum sanguini mixtæ sunt. Alimentum est sanguinis, subaquosus humor, nondum percoctus, quem nominant utile phlegma, πρὸς καταφύσιν, & uehitur unà, ut uertatur in sanguinem, & faciat tenuiorem, ut sanguis penetrare uenas possit. Labitur autem simul excrementum ex tota massa sanguinea tenuissimum aqueum, cuius nulla est utilitas amplius, propter nimiam tenuitatem, quod nominant serosam superfluitatem, ὀρῶδες περίττωμα, quod est quiddam sudori simile, ut Græci nominant ὄρρον, quod tantisper dum uenit ad cauam uenam, adiuuat transitum sua tenuitate. Postea uerò cum ex Epate ad cauam uenam sanguis peruenit, iam hæc serosa humiditas copiosa, quæ fit urina, euehitur. Oriuntur enim à caua uena, præter alios ramos, & duo ampli Rami, figura literæ Λ, qui nominantur uenæ emulgentes, quæ hanc serosam superfluitatem segregatam à sanguine excipiunt, & ad Renes transmittunt. Simul autem aliquid sanguinis eò influit, ad nutriendos Renes, estq; bilis admixta sanguini.

Tendunt igitur uenæ emulgentes ad duos Renes, quorum alter sub Epate, alter sub Splene situs est. Estq; eorum substantia carnea, solida, densa, ne

 dissolua-

dissoluatur ab aquosa & à bilosa superfluitate, & ut Galenus inquit, ne sanguis, quo renes nutriendi sunt, unà cum aquosa superfluitate extillet. Additæ sunt renibus maiusculæ arteriæ, quæ spiritum & calorem suppeditant, ut renes percolare excrementum, et conuertere sanguinem in nutrimentum possint.

Est autem in medio renum cauitas tanquam lacuna, huius usus caussa facta. Nam uenæ emulgentes non sunt in cauitatem demissæ, sed statim ubi renum carnem attigerunt, sparguntur in multas exiles uenas, quibus renes sanguinem illum aquæ permixtum accipiunt, ut sanguine nutriantur, quo defecato, aqua & bilis in lacunam illam exudant. Ab ea lacuna inchoatur in quolibet rene longus canalis, descendens ad uesicam. Hi duo meatus nominantur οὐρητῆρες, id est, urinarij, quia per eos defluit urina in uesicam. Quæ, quia iam à sanguine segregata est, colorem aquæ habet, sed à bile tingitur. Ideo nonnihil flaua est, & acris.

Vt autem in terra gignuntur saxa, ex terra & humore pingui, seu magis, seu minus usto, uel ut in caminis coquuntur lateres: Ita in renibus, ac plerunq; in Lacuna, gignuntur calculi, terrestri et glutinoso humore, qualis præcipuè ex salsamentis aut frixis excoquitur. Inde cum subsidit in renibus coagulum, renes immoderatè calidi tum natura, tum propter obstructionem, durant eam molem, sicut lateres igni durantur. Et quia in angustis illis cauernis, & postea in ureteribus nerui distenduntur, interdum etiam urina impeditur, læsto neruorum ingentes cruciatus efficit. Et quia hic dolor peruenit ad uicina membra, uentriculus etiam adficitur, & uomitus cientur. Hæc commemoraui, ut studiosi considerent Physicas caussas, quomodo in Renibus calculi generentur. Sunt autem renum officia, attrahere aquosam & serosam superfluitatem ex uena caua, & deriuare urinam in uesicam.

Vesica, κύστις.

Ex renibus aduehunt urinam duo canales, qui nominantur οὐρητῆρες, id est, Vrinarij, in Vesicam, quæ condita est, ut sit receptaculum, paulatim excipiens destillantem urinam, ut collectam deinde effundat. Nam si hæc superfluitas non euheretur, cum corpus impletum esset, & redundaret, pleraq; membra rumperentur, imò suffocaretur homo compresso diaphragmate.

Nota est figura, penè similis urnæ, cuius fundus est amplior, deinde orificium angustius.

Sita est in uiris iuxta rectum intestinum ad Anum. Inde porrigit ceruicem ad uirgam: Sed in mulieribus magis supra os matricis collocata est. Et sunt in mulieribus breuiores & ampliores urinæ meatus, quare minus ibi adficiuntur calculi doloribus.

Constat autem substantia ex Nerueâ membrana, intexto triplici genere fibrarum. Rectæ enim attrahunt, Obliquæ iuuant retentionem, Transuersæ expulsionem.

Sparsæ sunt in eam & uenæ & arteriæ quædam. Ceruix uesicæ carnosa est, & habet anfractus, ut facilius retineat urimam. Habet & musculum unum inuoluentem eius os, factum, ut cum uolumus, urinam expellat.

Etsi autem propriè una est uesicæ tunica, tamen eam circundat & alius panniculus à περιτοναίῳ ortus, Atq; ita ureteres per utranq; tunicam infixi & sparsi sunt, ut meatus non sint rectè oppositi, ne retrò fluat urina. Etsi autem in mortuis uestigia ureterum foris conspiciuntur, tamen intus membranæ eas obducunt. Conspicitur autem patulum orificium, quod factum est ad emittendam urinam, Reliquis partibus undiq; clausa est adeò, ut ne quidem aër perspiret.

Vtilitas uesicæ est, ut dixi, paulatim excipere urinam, & collectam aliquantisper retinere, & deinde effundere.

Varijs adfici morbis potest, & notabilis solutio eius lætalis est. Nascitur in ea calculus ex humore uiscoso & terrestri, qui calore duratur, & fit calculus, ut supra dictum est. Accidunt uesicæ & difficultates urinæ emittendæ, quæ dicuntur στραγγουρίαι, ab οὖρον urina, & στραγγίζειν, quod est colare

colare, & ui guttulas exprimere. στράξ enim gutta est. Sunt & aliæ species uicinæ stranguriæ. Cum enim meatus in ceruice, qua emitti urinam oportet, obstruuntur crasso & frigido humore non potest emitti urina. Interdum alijs de causis hoc accidit, uel propter calculum, uel propter debilitatem uirtutis expulsiuæ.

Vasa Seminaria.

Σπερματικὰ ἀγγεῖα.

Vsitatum est ordiri descriptiones partium humani corporis, ab ijs membris, quæ facta sunt, ut nutrimentum præparent & coquant. Etsi enim et horum fabricatio plena est artis & sapientiæ, tamen aliquantò minor est in hoc opificio obscuritas, quàm in cæteris. Ac sæpe, cum nos ipsos & hanc fabricationem intuemur, de hoc præcipuo consilio architecti cogitemus, quare cum homo ad immortalitatem conditus sit, illi parti, in qua fulgebit lumen sapientiæ Diuinæ, & ardebit amor Dei & iusticia in omni æternitate, culmen adiuncta sit, cuius tamen postea non erit usus. Nec uerò dubium est, hanc esse causam, quia Deus in hac mortali uita inchoari uult illam æternam sapientiam & iusticiam. Exuscitemus igitur nos ad illam inchoationem, & sciamus eos, qui hæc initia iam negligunt, in omni æternitate in horrendis cruciatibus futuros esse.

Est & hoc consilium considerandum, quòd ideo nobis attributa est facultas generationis, quia ult æternam Ecclesiam colligere ex genere humano hoc modo nato. Hæc miranda consilia nunc quidem cogitanda sunt, & Deo gratiæ agendæ, quòd se patefecit, quòd ex hac massa infirma colligit æternam Ecclesiam, quòd nobis adest, nos fouet & exaudit, et non solum hanc totam rerum naturam nostra caussa conseruat, fœcundat terram, & alit nos, sed multò magis, quòd seipsum nobis impertit. Omnino superant hæc beneficia omnium cogitationem & eloquentiam. Sed tamen excitandæ sunt mentes ad hanc considerationem, et dolendum, quòd in hac caligine hanc Dei præsentiam minus aspicimus, & minus adficimur ipsius erga nos uero et ingẽti amore.

Cum autem ita ordinauerit generationem, ut certas leges addiderit, & intelligi uelit castitatem, & seuerissimè prohibeat abusum seminis, & multa miracula generationi addiderit, reuerenter hanc partem opificij in homine consideremus.

Semen animalis, est utilis superfluitas ultimi alimenti sanguinei, per totum corpus dispersi, post quartam digestionem decisa, quæ attrahitur à uasis seminarijs, & perficitur & conseruatur in testibus ad generationem. Ac postea de semine plura dicentur. Nunc tantum ideo recitata est definitio, ut de uasis, quæ inde nomen habent, magis perspicuè dici possit.

In

In Dextro latere à ramo uenæ cauæ infra dextrum renem oritur uena, Et non procul à ramo Aortæ descendentis oritur arteria, quæ paulatim concurrunt, uelut pyramidem efficientes, & ad dextrum testem descendunt. Ac similia duo uasa in sinistro latere oriuntur, ramus uenæ ab emulgente supra sinistrum renem. Arteria uero inferius, quæ ab aorta propagatur. Concurrunt autem & in hoc latere uena & arteria, & pyramidis specie descendentes, tendunt ad sinistrum testem, & uergunt harum pyramidum bases ad testes. Suntq; inuolutæ ambæ panniculis, qui à peritonæo oriuntur. Hi canales ab utroq; latere ducti, ut dixi, nominantur uasa seminaria, quæ attrahunt illam utilem superfluitatem ultimæ coctionis, ac præparant ad seminis naturam. Ideo & uasa præparantia nominantur.

Et quia duriuscula sunt, non attingunt testiculos, sed aliud quoddam uas ceu uesicula ex panniculis quibusdam conditum est, quo inuoluti sunt testes, quod nominatur ἐπιδιδυμὶς, id est, Inuolucrum testium. In hoc inuolucro, quod est mollius, desinunt uasa illa descendentia, & per eius poros liquor destillat in testes, qui cum sint cauernosi & calidi, attrahunt & percoquunt semen, ut ibi albefiat, & ibi accipiat uirtutem generatiuam.

Quòd enim Aristoteles existimat, testiculos tantum attrahere semen, ut eijciatur, non conducere

cere ad generationem, nec alterare semen, nec conferre ei uirtutem generatiuam, id Galenus iniuste reprehendit. Nam & natura calidi sunt testes, & arteriæ uasorum spermaticorum transuehunt eò spiritum. Quare cum ibi seminis natura & uirtus perficitur, tum demum habet uirtutem generatiuam. Antea liquor ille paulatim in uenis præparatur, & adhuc rubet, & naturam habet sanguini propiorem. Deinde uerò in testibus magis alteratur, et percoquitur, ac mutat calorem, et propriam seminis formam accipit.

Sciendum & hoc est, Hippocratis sententiam esse, Semen oriri à toto corpore, sanum à sanis partibus, languidum à languentibus, sed plurimum à cerebro. Nam cerebrum maximè cognatum est naturæ seminis, cum totum oriatur ex præstantißima parte seminis, plena spiritus. Est igitur inimicißima cerebro, & pernicioßißima immoderata Venus. Verba in lib. de semine, qui extat inter Hippocraticos hæc sunt: χωρέει γὰρ τὸ πλῆσον τοῦ γόνου ἀπὸ τῆς κεφαλῆς. Regulare est morbos certorum membrorum in natos propagari, unde adparet, materiam seminis ab illis membris parentum quoq; ortam esse.

Cum autem testes, qui sunt uelut spongioßi, percoxerunt semen, rursus in illud inuolucrum, quod uocatur ἐπιδιδυμὶς, exudat, quia & calore testium & suo spiritu incitatur. Est enim semen plenum spiritu.

Ab

Ab inuolucro uehitur in uasa, quæ uocantur παραστάται, propter similitudinem. Nam παραστάται significant columnas iuxta se collocatas. Ita ascendunt à testibus ad uirgam duo glanduloßi & cauernoßi canales, qui excipiunt et retinent semen. Ideo adpellantur uasa conseruantia.

Testes uocantur διδυμοι, id est, gemelli.

Cutis extrema quæ continet testes, uocatur ὄσχεον, Latine Scortum, quod uulgo non rectè scrotum dicunt.

Virga, καυλὸς.

Matrix, μήτρα.

Partes habet duas. Receptaculum, factum ut fœtum continere posßit, idq; uocatur ὑστέρα. Altera pars est angustior, quæ est aditus longiusculus. Ideoq; collum Matricis dicitur. Et quoniam receptaculum amplius est, qua parte uersus collum tendit, sunt addita cornua, ut quasi Lunæ crescentis figuram referat. Nam hæc cornua sunt ligamenta, quæ matricem alligant coxis.

Habet & mulier testiculos, sitos iuxta hæc cornua utrinq;, minores uirilibus & frigidiores, sed tamen semen quoddam generantes, quod est quidem tenuius uirili et subaquosum, sed tamen in procreatione fœtus, miscetur uirili semini, eiq; uelut alimentum est, ut Galenus inquit, ut augeat uirile semen, & fœtus ex utroq; procreetur. Nam utrunq; semen & actiuè & passiuè se habet in generatione

fœtus.

fœtus. Multum in utroq; spirituum inest, sed uirile cum sit calidius & minus rarum, magis se actiuè habet.

Amplectitur autem tota matrix fœtum, nec distincti sunt in ea sinus, ut alij narrant. Sunt autem in pecudibus orificia uenarum, in matrice undiq; sparsa, tali figura, qualis fit cauitas, pisis in ceram impressis. Hæc orificia propter figuram nominantur κοτυληδόνες. Quia ut amplecti possint fibras, quibus fœtum in utero & retinent & alunt, figura ad prehendendum idonea condita est, qualis est seu cotulæ mensuræ, seu pedum Polypi.

Hæ sunt, ut dixi, in pecudibus magis conspicuæ, Sed in utero muliebri non cernuntur tam expressa orificia, sed tanquam exilia puncta, quia meatus aliquos esse oportet, per quos uenæ et arteriæ aduehant sanguinem puriorem matrici, & per quos uicissim hauriant mamillæ partem sanguinis ex utero, quæ in lac mutatur, sicut inquit Hippocrates, Lac menstruo fraternum esse. Sunt igitur hi usus cotylidonum, adferre sanguinem puriorem matrici, alere fœtum, & secundinam apprehendere, ut fœtus in utero firmius retineatur, & uicissim ad mamillas transfundere partem sanguinis ex utero, ut in lac uertatur.

Varijs morbis adfici matrix potest, quos recitare non est huius loci. Plato eam nominat animal, quia cum sit neruosa substantia, & mirificam cognationem habeat cum cerebro, adficitur odoribus, & uarijs motibus agitatur, qui tamen ei per accidens eueniunt.

Inuolucra fœtus.

Tria sunt inuolucra fœtus. Extremum, χόριον, simile fasciæ, attingens proximè superficiem cauam matricis, & excipiens orificia uenarum seu κοτυληδόνας, quæ adprehendunt hanc fasciam, in quam & à fœtu tendit οὐραχὸς, id est, meatus, qui ab infantis umbilico oritur, per quem tunc fœtus alitur. Ita prima fascia prehensionis & nutritionis caussa condita est.

Media fascia nominatur ἀλλαντοειδὴς, id est, similis farcimini, cõdita, ut urinam exipiat, quæ primis mensibus per οὐραχὸν effunditur. Quia enim fœtus nondum alitur per os & œsophagum, nondum fiunt egestiones ex ano. Sed cum fiat nutrimenti transuectio per οὐραχὸν, primum inde & superfluitas urinæ modo extillat, quæ postea per uirgam emittitur. Ne autem rodat & laceret teneram cutem in fœtu, hic secessus ordinatus est. Et tegitur fœtus tertia pelle, quæ est proxima fœtui, quæ nominatur Agnina, ἀμνεῖον, quia tenerrima est. Non igitur attingit urina fœtum, tectum fascia agnina, sed in mediam pellem effunditur.

DE

DE MEDIO VENTRE.

Hactenus recitata est descriptio infimi uentris, qui continet organa propria nutritionis et generationis, quæ sunt uelut œconomica pars in homine. Nunc dicemus de alijs partibus, quæ sunt fontes actionum, quæ magis propriæ sunt hominis, uidelicet, cogitationum, motus & adfectuum.

Nominatur autem uenter medius illa pars, quæ intra Thoracem continetur, continens Cor, Pulmonem, Organa respirationis & uocis. Hæc pars quasi inuoluta est panniculo seu lacerto, qui adpellationes antiquas habet multas, nominatur enim Græce διάφραγμα et φρένες. Latine septum transuersum & præcordia. Et Plato inquit: Sicut in ædificijs distincti fuerunt interstitio habitationes uirorum & mulierum, ita φρένες sunt interstitium inter partem præstantiorem seu magis uirilem, & alteram inferiorem, quæ est tanquam culina. Enarratum est & supra uocabulum φρένες, ubi & Homeri dictum de Cyclope recitatum est. Ideo hic omitto longiorem de eo commemorationem.

Est igitur διάφραγμα substantia carnea duabus contecta membranis, dorso circa duodecimum spondylum alligata, ascendens autem in parte anteriore usq; ad cartilaginem, quæ nominatur ξιφοειδὴς, ubi ossibus pectoris in imo alligatur.

Foramina

Foramina tria habet. Vnum in dextro latere, quo transmittit uenam cauam, unde sanguis ad cor transuehitur.

Secundum foramen aliquanto inferius, altero, in latere sinistro transmittit Oesophagum ad Ventriculum.

Tertium uerò uicinum duodecimo spondylo, transmittens ramum Aortæ descendentem, & uenam ἄζυγον.

Vtilitates multæ sunt. Præcipua est, quod munit illas generosas partes. Altera, quòd mouet thoracem, ideoq; musculosa substantia est, & motu thoracis iuuat respirationem. Fit enim attractio aëris, cum superior pars pectoris dilatatur, facta contractione diaphragmatis uersus centrum. Rursus fit expulsio, cum à centro laxatur diaphragma. Tertia, ut suo motu iuuet intestina ad expulsionem.

Mirum est quod narrat Plinius, gladiatores diaphragmate uulnerato, mortuos esse risu. Ideoq; diaphragma sedem esse risus arbitratur. Quia enim multum habet neruorum, titillatio ciet ibi sensum acriorem. Est enim risus, dilatatio, orta ex acriore sensu neruorum.

De panniculo qui nominatur Mediastinus.

Antea de Diaphragmate dixi, quod & magnitudine & usu conspicuum est, quia septum est inter

imum thoracis, & culinam. Postea nominantur, Mediastinus, & tunica, cingens costas.

Sed Mediastinus gemini panniculi sunt, uersus dorsum contigui, distantes uerò anteriori parte, diuidunt autem pectus secundum longitudinem per medium, in dextram & sinistram partem. Et intra hos duos parietes sunt, capsula cordis, & cor, & uenæ cauæ alueus in dextrum sinum cordis insertus. Diuidunt & pulmonem, ut gemina sit spirationis copia, ut altero latere languefacto, tamen alterum sit in officio.

Vocabulum Mediastini recens est. Pro hoc Veteres nominauerunt hæc interstitia ὑμένας διαφράττοντας μέσον τὸν θώρακα, id est, membranas intersepientes medium Thoracem.

De Tunica cingente costas, quam recentiores nominant Pleuram, Galenus ὑπεζωκότα χιτῶνα.

Intra diaphragma est panniculus totum Thoracem tegens, qui nominatur Tunica cingens costas, & uulgo Pleura. Subtilis & neruosa substantia est, extensa, ut introrsum uestiat costas, & musculos inter costas. Hoc loco morbus oritur πλευρίτις, cum adfluunt humores ad musculos illos seu membranam, & ibi inflammantur & putrefiunt. Sequuntur autem febres ardentissimæ quia pars adfecta non procul distat à corde, & colligata est cum diaphragmate, quod cum sit uicinum, incalescit, & motu suo auget inflammationem.

περικάρδιον χιτῶνα, Capsula cordis, seu inuolucrum cordis.

Proximum domicilium cordis est, quod recentiores nominant Capsulam cordis, Galenus περικάρδιον χιτῶνα, & multi inuolucrum cordis. Est autem membrana simplex, nullis intertexta fibris, sed firma & ualida, figura nucis pineæ, intus cauitatem habens, quæ cordis domicilium est, orta ab ipsis uenarum & arteriarum tunicis, quæ per hanc membranam ducuntur, alligata parietibus Mediastini & diaphragmati firmis nexibus. Hoc inuolucrum, munimentum est cordis, in quo ita latet, ut interuallo certo distet undiq; cor ab ipso, ita ut nec ipsi adhæreat, nec alterum ex altero natum sit. In hac arca existimant seu aquam seu madorem rori similem esse, qua sit opus ad cordis irrigationem in tam adsiduo motu, & tanto calore. Qua aqua exhausta cor contabescit, Idq; fieri in mœsticia scribitur, ut Marchioni Casimiro mortuo cor exemptum, aiunt simile fuisse pyro tosto.

Cor.

In hac arca pendet hic uitæ Dominus, Cor, liberum à reliquo corpore, cui uitam largitur, nisi quòd ei adiunctum est per uenas, arterias, et neruos,

quibus tanquam canalibus utitur, partim, ut aliena beneficia accipiat, partim, ut sua inde effundat.

Substantia autem cordis est propry cuiusdam generis caro, dissimilis carni in reliquo corpore, spissa, & benè compacta, intextis fibris seu uillis arctissimè intricatis, non ut diserte distingui possint, ut in alijs corporis partibus.

Figura cordis pyramidem utcunq; imitatur, sed basi latiore ac gibba. Lusit Plato de figura, Ideo similem esse pyramidi, quia cum sit igneæ naturæ, flammarum pyramides referat. Etsi autem de hac caussa nihil adfirmari potest, tamen architectus non temere hanc figuram elegit, quæ inter solidas prima est, & ad hunc motum congruentior.

Situs est, ut basis, in qua generosissimi thalami sunt, exquisitè medium pectoris teneat, mucro autem erigatur nonnihil ad sinistrum latus, & ne occurrat ossibus pectoris, et ut sinistro lateri plus caloris tribuat, cum dextrum adiuuetur calore Epatis.

Duo sunt autem cordis uentriculi, seu thalami, seu sinus. Inter hos interstitium est, quod distinguit thalamos. Hoc interstitium cum sit crassum & firmum, & oculis conspiciatur, non recte dici Tertium uentrem, facile iudicari potest. Ac ne quidem conspici meatus per hoc interstitium facti possunt, sed exudat sanguis in alterum uentriculum per angustissimos poros.

Est autem dextri thalami hæc utilitas, excipere ex caua uena sanguinem, eò influentem, qui ibi præparatur, & in duas partes distribuitur. Altera Pulmonem alit, altera subtilior exudat in sinistrum thalamum, & in spiritus uitales conuertitur.

Duæ sunt autem uenæ infixæ dextro uentriculo. Caua scilicet, quæ est canalis sanguinis ab Epate transmissi. Sparguntur autem & ab hoc ipso canale in summa basi exiles rami, coronæ specie, qui sanguinem uebunt minùs subtilem, quo propriè cor nutritur. Altera uerò in dextro uentriculo ex ipso corde oriens, nominatur uena ARTERIALIS, qui tunicas habet crassiores, & arterijs similes, qua in pulmonem uehitur sanguis subtilior, qui exhalaret, nisi uena munitior esset.

Sinister uerò thalamus longè præstantior est, & officina eius operis, quod præcipuum est cordis, Gignit enim spiritus uitales ex sanguine subtilissimo, qui ex dextro sinu eò exudat. Est autem spiritus uitalis utilissima & uiuifica flamma, similis naturæ cœlesti, quæ calorem et uitam in totum corpus perfert, & præcipuarum actionum organum est.

Nascuntur in hoc ipso uentriculo duo canales grandiusculi: Arteria Aorta, quæ omnium arteriarum in toto pectore stipes est, per quas tanquam per alueos præcipuum cordis beneficium in omnes corporis partes manat, uidelicet halitus ille, seu uiuifica flamma, suo calore fouens omnia membra, & actiones adiuuans.

Etsi autem existimo, Arterias dici ab ἀερτάω, quòd firmiusculè compactæ sunt, & uenas secum suspendunt, Nam adiunctæ uenis sparguntur in totum corpus: Tamen & hanc Etymologiam recitemus, ex officio fictam. Scribunt enim, dici arteriam, ab ἀήρ & τηρῶ, quasi custodem aëris & spiritus. Aorta significat Macedonica consuetudine uaginam, unde propter similitudinem translata est adpellatio ad hunc arteriarum truncum, propterea, quòd sit canalis aliquanto firmior & densior, quam uenæ, & ut ita dicam, uagine similis. Galenus inquit, Aristotelem huius adpellationis autorem esse. Apud Homerum Odysseæ ϛ. in descriptione perè, nomen est ἀορτὴρ pro circulo, à quo pendebat pera.

Scinditur autem Aorta paululum extra cor, porrecta in duos grandes ramos, quorum alter ascendit, ut spiritum uitalem superioribus partibus corporis aduehat, alter descendit aliquanto grandior. Occurrunt autem ramis uenæ cauæ, cum quibus simul per corpus sparguntur. Rarò enim sunt arteriæ solæ, non adiunctæ uenis.

Ac iucundum est considerare consensum uenarum & arteriarum, & mutua officia. Nam arteriæ uenis adiunctis per angustissimos poros ac meatus, impertiunt spiritum, qui calore uitali sanguinem excusitat, percoquit & conseruat. Rursus etiam arteriæ hauriunt aliquantulum sanguinis ex uenis,

uenis, quo uehitur, rigatur, & augetur spiritus. Ideo inquit Galenus: σωωεσόμωνται μὲν ηαὶ ἀερτικαὶ ταῖς φλεψὶ ηαθ' ὅλον τὸ σῶμα. Illustre autem exemplum nobis in hac imagine propositum est mutuæ communicationis, sine qua conseruari natura non potest.

Dixi breuissime de Aorta. Oritur autem ex sinistro uentriculo cordis & alius canalis, qui nominatur Arteria Venosa, & porrigitur in Pulmonem. Differt autem non solum figura, sed etiam usu à uena Arteriali, de qua supra dictum est. Nam uena Arterialis ex dextro uentriculo sanguinem uehit in pulmonem, nutriendi eius caussa. Sed hic canalis sinistri thalami ex pulmone adfert aërem, refrigerandi cordis caussa. Adfert enim Trachea aërem in Pulmonem, & iunctos ramulos Arteriæ uenosæ, qui angustis orificijs aërem excipiunt, ut ad cor transmittant. Rursus à corde euehit hæc arteria fumos & aërem nimis calidum, etsi una aduehit Pulmoni spiritus & arterialem sanguinem, ad calefaciendum Pulmonem.

Ad hunc usum & figura accommodata est. Non enim perinde densa est, ut cæteræ arteriæ, sed constat una tunica, ut facilè dilatari & constringi possit, ad exhalandum & recipiendum aërem, præterea ut facile exudet sanguinem halituosum, neue duricie impediat motum pulmonis. Ideoq; nominata est Arteria uenosa. Est enim condita

præcipuè aëris et spiritus uehendi caussa, & tamen figura imitatur gracilitatem uenarum.

Aliæ sunt minutæ particulæ cordis, quarum fabricatio tamen caussas habet.

Auriculæ duæ additæ sunt. Altera dextra, ubi caua uena sanguinem in cor infundit. Huic orificio addita est membrana, quæ sinus & anfractus habet. In hos spargitur aliqua pars sanguinis, quam cor proximè haurit, ne uehementiore attractione caua uena rumpatur. Sicut in tota machina humani corporis opifex cauit, ne subitò magnæ moles transfundantur, sed ubiq; moderationem & contationem amat, & paulatim facit tanquam instillationes.

Sinistra uerò Auricula adiuncta est Arteriæ Venosæ, ut contantius fiat aëris transfusio.

Dixi breuissimè de Auriculis.

Reliqua sunt hostiola, omnibus addita canalibus, adeò exilia, ut difficulter oculis iudicari possint. Quatuor canales, quos recensui, uidelicet Caua uena, & uena Arterialis in dextro uentriculo. Deinde in sinistro, Aorta et Arteria uenosa, tenuissimis pelliculis clauduntur, & aperiuntur, & quidem singulis propria sunt huiusmodi opercula. Hæ pelliculæ dictæ τριγλωχῖνες, quia similes sunt cuspidi habenti tres pinnas, non solum hunc usum habent, ut prohibeant, ne nimium influat aut effluat, sed etiam organa sunt Attractionis. Nam motu cordis

cordis tensæ, tendunt & ipsæ canalium Tunicas, ut sanguinem, spiritum, & aërem, quem continent, pellant.

Hactenus de ædificio cordis pauca diximus. Nunc considerentur utilitas & motus.

Prima & summa utilitas est, quòd reliquo corpori fons & initium est uitæ & caloris uiuifici, siue hæc discernas, siue idem esse dicas. Deinde spiritum et hunc uiuificum calorem in totum corpus spargit. Ideo inquit Aristoteles: καρδία ὅλῳ ἀρχὴ βίου πᾶσι μέρεσι, καὶ μεταδιδοῖ θερμασίαν βιωλικὴν πᾶσι, καὶ πνεῦμα ὥρᾳ ἐγκεφάλῳ καὶ κοιλίᾳ.

Secunda utilitas, quòd spiritus geniti in corde, cum postea cerebri ui temperantur, fiunt instrumenta proxima actionum in cerebro et in neruis, & cient cogitationem, sensum & motum. Cum autem uita sine cogitatione, sensu & motu similis morti esset, intelligi potest, magnam esse cordis utilitatem, cum fons sit spirituum, qui harum summarum actionum proxima instrumenta sunt.

Tertia utilitas est, quòd cor non solum sedes est adfectuum, sed fons etiam & propria caussa. Talis est autem natura hominis, ut uita sit lætitia quædam. Mœsticia uerò, destructio. Vt igitur uitæ initium cor est, ita sedes est propria lætitiæ & mœsticiæ. Ac Deus hæc mirando consilio, ut postea dicam, hoc modo condidit, quia uult in corde sentiri gaudium bonæ conscientiæ, & pœnas scelerum.

Quanquam autem cor sentit suaues & insuaues motiones per Neruos, qui à sexto pari neruorum cerebri in cor deducti sunt, tamen sua quædam est natura cordis, qua ciet adfectus, lætitia fruitur, & contabescit dolore.

Sunt autem hæc in uita præcipua, Sensus, Cogitatio, Motus, lætari rebus conuenientibus, aut dolere aduersis. Horum ultima propria cordis esse fatemur. Itaq; ad hunc usum principaliter conditum est cor, ut domicilium Dei sit, & diuina lætitia refertum perpetuò uiuat.

Hanc mirificam operis uarietatem, & hæc Dei consilia, foris & per densam caliginem aspicientes, obstupescimus, ac dolemus, nos non penitus introspicere naturam, & causas uidere posse. Sed tunc demum, cum Ideam naturæ in mente diuina cernemus, totam hanc machinam uelut intus aspiciemus, & opificis consilia, & causis omnium operum diuinorum intelligemus. Nunc inchoata hac consideratione, Deum architectum agnoscamus, & illius perfectæ sapientiæ desiderio accendamur.

De motibus cordis.

Breuissimè recitaui utilitates, quarum magnitudo superat omnium hominum sapientiam & eloquentiam. Pauca etiam de motibus addenda sunt.

Duo sunt autem genera motuum, qui cordi secundum naturam competunt, seu qui sunt ἐνέργειαι.

Pulsus

Pulsus uidelicet, & adfectus. Nam tremor non est ἐνέργεια, & prorsus uiolentus est, incussus aliunde, nec adiuuatur cordis inclinatione.

Est autem Pulsus, motus cordis, quo dilatantur & contrahuntur uentriculi cordis, ut attrahere aërem & exhalare possit, item ut generet ac transmittat spiritus. Nam cordi refrigeratione opus est. Et mira copulatio est Aëris cum nostris corporibus. Vt enim nutrimur rebus natis ex quatuor elementis, quia ex his & nostra corpora conflata sunt, ita cum in aëre uersemur, plurimum haurimus aëris, & hic temperat lucidissimam flammam, quæ est spiritus uitalis.

Præterea nec percoqui spiritus sine motu potest, nec in Arterias expelli.

Fit autem hæc dilatatio & contractio διάστολὴ καὶ συστολή, sua quadam cordis natura, nec regitur à cerebro aut neruis. Sed propriæ sunt cordis Fibræ, huius motus rectrices. Nec plura hic addam de differentijs, tantum breuissimè admoneo iuniores, ut cogitent, necessitatis seu uitæ caussa, ad hos usus pulsum institutum esse, quia hoc motu attrahitur & expellitur aër, & adiuuatur generatio & transmissio spirituum.

Alter motus in corde nominatur Adfectus, qui cogitationem sequitur, & accenditur Noticijs, Estq; totius cordis uel dilatatio, ut in lætitia, qua cor sentit uoluptatem seu suauitatem, uel compressio,

preßio, ut in mœsticia, qua cor non sentit suauitatem, sed dolorem, & torrefit ac destruitur. Etsi autem ad hunc sensum uoluptatis & doloris nerui concurrunt, tamen natura cordis proprie adfectuum caussa est.

Multa sunt autem miracula in hac re. Quomodo enim feriri corda notitijs possunt? Aut quæ uis est cerebri et spirituum ferientium corda, ut tam uarij motus cieantur? Hic ostendere aliam caussam non possumus, nisi quia sic condita est natura, ut talis sit cerebri & cordis consensus ac συμπάθεια. Voluit Deus lucere suæ sapientiæ radios in cerebro nostro. Cum his & corda congruere uoluit, lætantia agnitione DEI, & ipse adesse in cordibus nostris, tanquam in sede sua uoluit, & perfundere nos sua luce & læticia. Hæc minus intelligimus, quia prima cerebri & cordis harmonia, quam Deus condidit, turbata est. Nunc igitur ita disputant, adfectus comitantes noticiam, ut iram, incendia amorum, læticiam, spem, metus, hoc modo excitari, quia cor feritur spiritu à cerebro misso. Sed explicatio facilior est ijs, qui dicunt, cor domicilium esse proprium substantiæ Animæ.

Pulmo, πνεύμων.

Quo consilio natura circumdederit cordi pulmonem, officia eius declarant. Concinnè enim uocat Pulmonem Plato ἅλμα μαλακὸν, molle uentilabrum cordis, breuiter & substantiam & officia significans.

Est enim substantia Pulmonis, caro dërea, rarà, mollis, spongiosa, similis coagulatæ spumæ sanguinis, intextis in eam carnem tribus fistulis, quæ uelut rete per totum pulmonem sparsæ sunt. Nam Trachea arteria, quæ grandior est, pulmoni inseritur, cui occurrunt duo canales ex corde emißi. Vena arterialis nutrimentum adferens pulmoni, et Arteria Venalis, aërem in pulmone excipiens, & ex corde fumos euehens, & arterialem sanguinem. Hi canales spargunt exiles surculos per totum pulmonem. Et quia adsiduè hauritur & emittitur aër per Trachearteriam, et per arteriam uenalem, continui sunt motus pulmonis, dilatatio & constrictio. Ac primùm in pulmone præparatur aër, qui in cor transuehendus est. Mirum est autem, cum adsiduus sit pulmonis motus, tamen non alligatum esse ad thoracem, nec thoracis motu trahi. Mouetur autem ratione uacui, ut sit agitatio mollior, cum cedit thorax, qui à diaphragmate mouetur. Et fortaßis adiuuant pulmonis motum halitus à corde uenientes, & ipsa aëris copia, qui & influit & exhalat.

Figura pulmonis imitatur ungulam bouis, quia in duas partes à Mediastino diuiditur, et singulæ in imo binos lobos habent.

Vtilitas pulmonis duplex est. Factus est enim & spirationis & uocis caussa. Spiratio cordi necessaria

ceſſaria eſt. Adfert enim pulmo cordi aërem, qui mitiget calorem cordis & ſpirituum. Et hunc aërem ante præparat. Cor enim læderetur, ſi penetraret ad ipſum aut aër frigidior, aut nimis copioſus. Suffocaretur autem cor copia ſpirituum & fumoſi aëris, niſi rurſus fieret exhalatio. Ideo & per pulmonem rurſus emittitur fumoſus aër, Ideoq; pulmo capax eſt multi aëris, ut pauliſper omiſſa ſpiratione, tamen cor accipiat & reddat aërem. Ac ſi deeſſet pulmo, breui interuallo omiſſa ſpiratione ſuffocarentur animantia. Ita ſpirationis cauſſa pulmo factus eſt. Nec addo hic diſputationem de piſcibus, quos dicunt non ſpirare, cum pulmonem non habeant, qui tamen attrahunt & emittunt aërem per Branchias, ut alibi dicitur.

Altera utilitas pulmonis eſt inſignis, quod ſeruit formandæ uoci. Vt enim in fiſtulis hoc modo fiunt ſoni, cum inſpiratum aërem lingua tanquam plectro formamus, ita propemodum fit uox humana. Pulmo ceu utriculus motus aërem reddit Tracheæ. Hunc cum formant circuli in Trachea, & lingula, quæ nominatur γλωττὶς, fieri uocem experimur.

Aſpera Arteria, Τραχεῖα ἀρτηρία.

Fiſtula à faucibus ducitur ad pulmonem, quæ ad geminos uſus condita eſt. Cum enim, ut ſupra dictum

dictum eſt, cordi opus eſſet aëris attractione & expiratione, hic canalis factus eſt, ut aërem ore & naribus acceptum, tranſmittat ad pulmonem, & inde rurſus exhalant fumi cordis, ut dictum eſt.

Simul autem hæc ipſa fiſtula inſtrumentum eſt formandæ uocis. Nam ad uocem opus eſt aëre, quo hæc fiſtula abundat, & motu, quo aër in hanc fiſtulam impellitur compreſſione pulmonis. Itaq; loci & partium oportunitas fuit in cauſſa, ut hæc fiſtula fieret etiam uocis organum.

Conſideremus autem conſilium architecti, qui ſicut oratores proximè adiuncti ſunt Regibus, ita cordi uocis organum addidit, quia ſi natura integra eſſet, pulcherrimus conſenſus eſſet cordis & uocis. Cor ardens luce & amore Dei, patefaceret diuinos motus uoce celebrante Deum. Et erga homines uera & iuſta dicendo congruerent cor & uox.

Figura autem hæc eſt. Arteria Trachea ceu fiſtula, & mucronis figura deſcendit in pulmonem, in quo finditur in duos ramos. Ab his deinceps in ipſo pulmone oriuntur innumerabiles fibræ. Eſt autem compoſita Trachea, partim ex cartilaginibus, partim ex membranis. Oportet enim moueri Tracheam, cum accipit aut emittit aërem, & laxari in expiratione, & aſtringi in inſpiratione. Ideo fabricanda fuit ex mobilibus membranis, quæ ſunt mollia ligamenta.

Rurſus

Rursus, quia est organum uocis, admiscendæ fuerunt cartilagines, ex quibus annuli in Trachea facti sunt, & iuncti propemodum, ut circuli iunguntur in cauda cancri. Horum asperitas & uarietas ac uocem formandam necessaria fuit. Non enim fieri potest uox, nisi aër in aliquo repercutiatur.

Vestiunt autem Tracheam panniculi, quorum is qui intus tegit cartilagines, durior est, ut muniat eas, ne arrodantur ab acribus fumis & catarrhis.

Iam uocabula totius fistulæ, & partium consideremus. Totus hic canalis à nodo gutturis in pulmonem porrectus, nominatur Arteria Trachea, propter asperitatem cartilaginum, quæ intus uelut annulis distinctæ sunt. Est & totius fistulæ nomen βρόγχος, ut expresse inquit Galenus in pluribus locis. Cuius hæc sunt uerba in septimo libro de administrationibus Anatomicis: ὅλῳ τῷ τραχεῖαρ βρόγχον καλοῦσιν. Significat enim bronchum, asperum & scabrum, sicut Plinius ait lib. 11. Senectus in equis intelligitur dentium bronchitate.

Cacumen huius fistulæ, quod Latini nominant Nodum gutturis, Græcè est proprie λάρυγξ & κεφαλὴ βρόγχου.

In huius fabricatione ars miranda est. Constat tribus cartilaginibus, quarum anterior, quæ maxima est, scuto similis, dicitur θυρεοειδὴς, id est, scuto seu peltæ similis, quæ in collo eminet, & digitis contrectatur.

Secundæ

Secundæ cartilagini uetustas non fecit proprium nomen. Est autem retro posita, ubi Laryngem discernit ab Oesophago, & quasi munimentum est contra Oesophagum, ne in deglutiendo Trachea lædatur. Similis est annulo, qui in pollice gestatur.

Tertia cartilago est intra alteras duas, rimam constituens, & propter figuram nominata ἀρύταινα, seu ἀρυταινοειδὴς, id est, rostro fusorio similis in urceis, aut cantharis quibusdam. Notum est enim, ἀρύταιναν à Græcis nominari talem cyathum, qui uelut rostrum habet, quales sunt in myropolijs, quibus funditur oleum. Recentiores nominarunt hanc tertiam Cymbalarem. Id nomen non uidetur à figura sumptum esse, sed quia uocis organum est.

In medio igitur huius tertiæ cartilaginis profunda Rima est, quæ nominatur γλωττὶς, quia propriissimum uocis organum est, ac latera contrahuntur & dilatantur peculiaribus musculis. Adiuuant autem hanc contractionem & dilatationem musculi, qui cæteras cartilagines connectunt. Ita uariatur uox, ut sit acuta aut grauis, clara uel obscura, hac ipsa contractione laterum, quæ constituunt illam rimam. Eam uarietatem fistulæ non possunt efficere in ipsa rima, seu lingula, sed foramina fistulis addita sunt, ad eam uarietatem efficiendam.

Supra hanc rimam operculum est laryngis, quod nominatur ἐπιγλωττὶς, quod est corpus cartilagineum, figura trianguli, duriusculum, factum, ut arceat cibum et potum, ne quid illabatur in Tracheam arteriam. Singulari enim consilio Deus hos canales, Oesophagum, & Tracheam distinxit, & periculi magnitudo ostendit, uelle Deum, ut inter edendum quietiores ac taciturni simus. Quia cum uox editur, hiat operculum Tracheæ, in quam cum infunditur uel exigua massa, nisi statim reiiceretur, secutura esset suffocatio. Et hoc periculum eò facilius accidit, quia Trachea collocata est ante Oesophagum.

In hac partium & nominum recitatione multi errarunt ante Vuesalium, qui rectè taxauit priorum errores, & deprauatos Galeni libros emendauit, in quibus promiscuè scripta fuerant hæc duo nomina γλωττὶς & ἐπιγλωττὶς. Sed rerum diuersarum diuersas adpellationes esse Vuesalius perspicuè ostendit.

Ac ut magis nota sint iunioribus discrimina Oesophagi, & Tracheæ arteriæ, considerentur usus, situs, substantia, & longitudo.

Vsu differunt, quia Oesophagus est canalis, cibum & potum uehens in uentriculum. Sed Trachea, canalis est, factus spirationis & uocis caussa.

Situ

Situ differunt, quia Trachea in anteriore parte colli posita est, ut recta tendat ad os, hauriendi aëris caussa. Oesophagus autem in posteriore parte colli est, & magis latet, ut plus contineat caloris. Descendens autem, nonnihil flectit se ad dextrum, ut cedat locum Aortæ. Rursus autem ad sinistrum reflectitur, cum ferè acceßit ad Diaphragma, ut cedat locum uenæ cauæ. Ita uelut seruus officioſè cedit præstantioribus membris. Sed anfractus illi prosunt, ut hoc membrum fulciant, & neruos excipiant, item ne impediatur deglutiens.

Substantia differunt. Nam Trachea est ex cartilaginibus, ut dictum est, ut sit firmior canalis, nec toto suo corpore coëat, sed maneat meatus aëris in spiratione. Oesophagus uerò quanquam neruea membrana est, tamen est substantia mollior quam Trachea, & astringitur suis uillis, cum est manis.

Longitudine differunt. Trachea enim multo breuior est, quàm Oesophagus, qui sub diaphragmate attingit uentriculum. Trachea uerò sub furculis inseritur pulmoni.

Etsi autem puerilis est disputatio de dicto Platonis, qui ait, Tracheam canalem esse potus, tamen ne sit ignota iunioribus, hic breuiter inserenda est, præsertim cum à Plutarcho, Gellio & Macrobio agitata sit. Manifestum est, Tracheam tantum esse

aëris meatum. Vt autem cibus per Oesophagum in uentriculum uehitur, ubi coctionis initia sunt, fitq; postea alia coctio in Epate, ita & potus eadem uia in uentriculum & Epar desluit, & ut pars nutrimenti coquitur, ac in sanguinem uertitur. Relinquenda est igitur inepta opinio, quæ finxit, Tracheam esse canalem potus.

Quòd uerò Poëtarum dicta citantur de rigando pulmone, facilima est explicatio. Certè opus est pulmoni, & nutrimento & rigatione. Sed ut suprà dicitur, manifestum est, nutriri & rigari pulmonem per uenam Arterialem, quæ subtilem sanguinem uehit in pulmonem. Sanguis autem ex cibo & potu antea in Epate natus est. Harum actionum ordinem esse non negant poëtæ, cum dicunt, uino rigari pulmonem. Verba Alcei recitantur à Plutarcho, quæ mendosè scripta sunt in codicibus Gellianis, Et rectius sic leguntur: Τέγγε πνεύμονας οἴνῳ, τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται. Humectato pulmonem uino, Sol enim circumuoluitur, id est, non iam ascendit, sed flectitur ad occasum.

Cum igitur cor accensum sit, & pulmo arefactus diurno æstu & labore, tum à meridie corporibus quies concedatur, & cibo ac potu reficiantur uires & spiritus, & rigatione humectentur & refrigerentur cor & pulmo. Notum est enim, quòd fuerit cœnæ tempus ueteribus.

Sic

Sic & Euripidis uersus intelligatur de rigatione, quæ fit ordinè per cæteros meatus. Οἶνῳ προράσας πνευμόνων διαῤῥοάς: Vinum penetrans pulmonum meatus, scilicet eo ordine, quem natura attribuit nutrimento. Alij quærunt subtiliores interpretationes, quas omitto.

Θυμός.

Donec in descriptione pectoris uersamur, est & paruæ cuiusdam particulæ mentio facienda, quæ nominatur Θυμός. Est autem Θυμὸς sub iugulo circa pulmonem, glandulosa caro, substrata ascendentibus uenis & arterijs. Fortassis autem ideo sic nominatur, quia in iratis incensi spiritus ibi ascendunt, qui quidem pulmonem & caput inflammant, ut uidemus iratis rubescere oculos, & totam faciem. Ac in ea ipsa parte, quæ Θυμὸς nominatur, interdum ualdè irati sentiunt acutissimas punctiones, propter concursum spirituum uehementiorem, & quasi æstum & Euripum.

Lingua.

Ante Laryngem positum est os bifurcatum, quod & munit cartilagines Laryngis, & Basis est, cui alligata est lingua per plurimos musculos. Galenus nominat ὑοειδές, à figura literæ υ. Alij nominant λαμβδοειδές. Nam & λάμβδα duos habet ramos. Si enim uni tantum ramo al-

 ligata

ligata esset lingua, moueretur inæqualiter, traheretur q; tota ad unum latus. Vt igitur æqualiter agitetur Lingua, duo eam rami sustentant, supra quos libratur, ceu machinæ fulcris impositæ. Herophilus nominat παρασάλλω, sicut in ædificijs usitatum fuit, duas columnas uicinas nominare παρασάλας.

Est autem lingua, caro musculosa, sed mollis, rara, fungosa, plena neruorum, arteriarum & uenarum. Abundat neruis, propter multiplices & uarios motus, ac propter duos sensus, gustum & tactum. Et quanquam ijdem nerui utrunq; sensum impertiunt, gustum & tactum, tamen ab his distincti sunt nerui, qui motum præbent. Ideoq; percussi in ceruice interdum fiunt muti, etiamsi non amittant gustum, læsa uidelicet neruorum origine, qui sunt instrumenta motus.

Arterijs autem abundat, quia opus est linguæ multo spiritu & calore, propter tantam motus uarietatem.

Abundat & uenis, ne desit ei nutrimentum, Ac humiditas addita est, ne arescat lingua adsiduitate motus. Quanquam igitur excrementum est saliua, tamen aliqua eius utilitas est, ut linguam madefaciat. Nam Saliua excrementum est phlegmatis, destillans partim ex cerebro in fauces, partim ex uentriculo exæstuans. Foramina enim condita sunt in

osse Basilari, quod inter palatum est & nares, tum aëris hauriendi caussa, tum ut per ea destillet saliua. Quam ob caussam hæc foramina Colatorium nominant.

Breuissimè diximus de miranda linguæ fabricatione, ut præcipua quædam opera in ea iuniores considerent. Sed musculorum ars in ea non satis explicari potest, quibus uariè tenditur. Multò minus caussa ostendi potest alia, cur linguæ motu ceu plectro, in homine dissimilia uerba formentur, quæ sunt notæ picturæq; rerum & cogitationum, nisi quia Deus hoc modo naturam hominum condidit, cuius celebremus sapientiam, & ei gratias agamus, quòd propter utilitates plurimas sermonem homini attribuit.

Vtilitates igitur linguæ humanæ sunt tres. Format sermonem, hoc est, Articulatam uocem. Nam in Larynge uox, non sermo formatur.

Secundò organum est gustus, in qua utilitate & palatum habet adiunctum, quod etiam ad organum gustus pertinet, et pellicula, in qua sunt nerui, qui gustum & tactum linguæ suppeditant, oritur à neruis per palatum demissis ad linguæ radicem.

Tertia utilitas est, quòd cibum excipit, & adiuuat præparationem coctionis in masticando, ut uocant, seu ut Græci loquuntur, ὑπὸ μασᾶν, & transmittit ad œsophagum.

Sed illa est summa linguæ humanæ dignitas, quòd sermonis & eloquentiæ opifex est. Qua in re nec utilitatis magnitudo satis prædicari potest, nec ars exponi. Sed reuerenter agnoscamus uoluntatem Dei, qui linguam uoluit esse Mentis & Cogitationum interpretem, ut alij alios de Deo & de alijs rebus bonis docerent, & ut sermo uinculum esset consociationis hominum. Et sciamus tunc nos intellecturos esse causas & artem totius fabricationis, cum in ipso opifice Ideam horum operum cernemus. Interea grati Deum autorem celebremus, & ipsius operibus rectè utamur, & sciamus eum uelle, ut in hac uita ad illam æternam lucem, his initijs doctrinæ præparemur.

DE SVPREMO VENTRE.

Caput, κεφαλή

Etsi totius naturæ, cœli, elementorum, plantarum, metallorum & animantium fabricatio plurima continet miracula, & illustria testimonia, quæ ostendunt, hanc naturam non extitisse casu, sed à mente architectatrice conditam & ordinatam esse, tamen uestigia diuinitatis maximè expressa & perspicua sunt in ea parte, in qua sunt Cogitatio, Intellectus numerorum & ordinis, Ratiocinatio, Iudicium, Memoria, Libertas electionis, Discrimen honestorum & turpium. Hæ admirandæ actiones in nobis perspicue conuincunt omnes homines, ut fateri cogantur, hanc naturam neq; casu ex Democriti Atomis conflatam esse, neq; à Natura Bruta ortam esse. Sed mentem architectatricem esse, intelligentem ordinis, & quidem ostendunt qualis sit, uidelicet, discernens honesta & turpia, & conseruatrix humanæ societatis, & certò puniens atrocia delicta, pugnantia cum suo ordine.

Quanquam igitur neq; cerebri natura, neq; actiones penitus cognosci possunt, tamen hæc opera necesse est utcunq; aspici, ut adsensionem de Deo & de Prouidentia confirment. Quæ intuentes, agnoscamus uoluntatem Dei erga nos, quòd in hominum naturam transfudit similitudinem suæ sapientiæ, & uoluit nos esse imagines diuinitatis, ut in ueteri uersu dicitur: Exemplumq; Dei quisq; est in imagine parua, & ei gratias agamus, & quantum possumus, curemus, ut hæc imago fiat illustrior, & magis congruat cum archetypo, agnitione ipsius, sapientia, & uirtutum similitudine.

Primùm de situ capitis dicitur. Quanquam autem non sine causa talis est figura homini attributa, ut aliud nullum animal incedat erecto corpore, tamen hanc commemorationem omitto.

Satis intelligi potest, hunc positum & ad speciem pulcherrimum, & ad utilitatem accommodatißimum esse.

Figuram capitis optimam esse, Galenus scribit, si imitetur sphæram exacte rotundam, sed quæ paulatim utrinq; comprimitur, & fit arctior. Ac laudat magnum caput pro proportione, & ut ipse dit, εὔευθμον, quod eò recitamus, quia Homerus in uituperatione Therſitæ etiam hanc notam peruersi ingenij posuit, quòd habuerit acuminatum caput, Φοξὸς ἔλω κεφαλὴν. Quia enim medius uenter non habet iustam amplitudinem, spirituum actio & ratiocinatio ibi impeditior & confusior est. Et in quacunq; parte capitis figura non habet conuenientem proportionem, ibi debilitas significatur, ut exempla manifestè ostendunt. Non est firma in his memoria, qui habent occiput nimis paruum, seu non eminens.

Est autem utilitas capitis, continere cerebrum & sensuum organa, quæ sunt partes gubernatrices uitæ, & cognitionis causſa conditæ, & sunt domicilium lucis Diuinæ in nobis.

Vt autem partes ordinè recitemus, primum foris aspiciemus ea, quæ uestiunt caput.

Etsi autem capilli sunt superfluitas, tamen aliqua eorum utilitas est, calefaciunt caput, & in eam materiam eduntur halitus cerebri.

Sub

Sub capillis crassa & carnea cutis est, ut pili in ea radices agere possint.

Sub cute parum carnis est, circa frontem & tempora.

Deinde est panniculus, circumdans totum os capitis, qui nominatur περικράνιον, ortus à neruis & ligamentis per suturas prodeuntibus à Dura Matre, conditus magnarum utilitatum causſa. Primùm, ut alliget cranio duram matrem. Deinde ut uenas & arterias excipiat & sustentet, quæ sparsæ per extrema colli ascendunt, ut ad caput perueniant, et ingressæ per suturas nutriant & foueant cerebrum. Prohibet hic panniculus etiam sensum cranio.

Sub hoc panniculo est totum os, tegens caput, quod græcè κράνιον adpellatur, & munit ac continet cerebrum. Latini caluariam nominant.

Quia uero meatus esse oportuit certarum utilitatum causſa, ideo hæc testa non est unum & continuum os, sed septem ossa coniuncta sunt suturis, quæ præbent meatus.

Sub cranio proxima est Dura mater, quæ est panniculus satis crassus, ac nominatur à Galeno, Crassa Meninx, sustentans uenas, quæ nutriunt cerebrum.

Deinde sequitur pia Mater, quæ est tenuis membrana, immediatè contimens & cingens cerebrum. Galenus nominat subtilem Meninga.

Deinde

Deinde cerebrum, in quo sunt amplæ cauitates, quæ nominantur uentriculi, distinctæ interuallis.

Supra medium uentriculum uersus cerebellum, Nates binæ sunt, sunt & figuræ uermium, Conus unus.

Deinde infusorium, in quod à cerebro uelut in peluim deriuatur superfluitas, quæ partim sputo, partim per nares excernitur.

Præterea oriuntur à cerebro nerui, qui sunt instrumenta sensuum, & motuum, qui sunt in organis sensuum.

Deinde contemplandi sunt Oculi, Aures, Nares.

Dura mater.

Veteres Græci generaliter nominant Meningas, quaslibet crustas, seu membranas circumdantes aliud corpus. Postea hæsit adpellatio in his membranis tantum, quæ ambiunt cerebrum. Id de nomine admonet Galenus, libro nono Anatomicorum.

Est autem crassa Meninx, seu ut nunc nominant, Dura mater, panniculus Nerueus, crassus, & firmus, sed tamen porosus, cranio proximus, ambiens totam cerebri molem, ita ut etiam ipsum cerebrum

cerebrum à fronte ad postremam partem, quæ nominatur cerebellum, diuidat secundum longitudinem, ut sic dicam, efficiatq; interstitium, ut etiam in pecudum capitibus cerni potest. Deinde cum cerebellum, quod nominatur ἐγκεφαλὶς, quod in postrema parte capitis situm est, magna ex parte seiunctum sit ab altera mole cerebri, hic quoq; Dura mater facit interstitium inter utramq; molem, secundum Latitudinem.

Vtilitas huius membranæ est, munire cerebrum molliore tegmine, quam erat cranium, ne impingens in motu uehementiore in cranium, læderetur. Sunt & aliæ utilitates, sustentare uenas, quæ nutriunt cerebrum, & uicinas partes, & adiuuare piam matrem, in quam inseritur, ut firmius suspendat cerebrum.

Pia mater.

Circundat proximè cerebrum alia quasi fasciola, quæ nominatur tenuis membrana. Est autem subtilis panniculus, nerueus, proximus cerebro, non modò ambiens ipsam molem, sed etiam penetrans intra uarias plicaturas, quæ conspiciuntur in cerebro. Et quia proxime ambit cerebrum, & tanquam fouet, ut fœtus in utero fouetur à Chorio, hanc membranam Galenus nominat χοριοειδῆ.

Vtilitates

Vtilitates sunt. Prima, ut tanquam mollis fasciola, uestiat cerebrum, ne diffluat. Secunda, uenas & arterias nutritionis & caloris causſa colligit & sustentat, & in ipsum cerebrum tanquam subtilißimos canales transmittit. Tertia, cum cerebrum per seſe non sentiat, hæc fasciola quæ est neruea, impertit cerebro sensum.

Cerebrum.

Etsi nulla pars in uniuersa natura ita introspici potest, ut penitus & tota cognoscatur, tamen multò magis admirandum est cerebrum, quod est domicilium sapientiæ, & Deo similimum, ac officina est cogitationum, iudicij, raciocinationis, & memoriæ, quàm cæteræ partes ullæ in natura. Quòd ignis calefacit, uidemus similem qualitatem ex corpore ualde calido transfundi. Quòd aquâ humectat, eodem modo uidemus similem qualitatem transfundi. Et consentaneum est, naturas efficere simile quiddam. Hæc physica utcunq; intelligi possunt. Sed actiones cerebri quantum differunt à physicis qualitatibus, cogitatio, iudicium, ratiocinatio, recordatio? Præterea quæ est substantia cerebri? ubi? quomodo fiunt hæ mirandæ actiones in hac squalida massa? Hæc fateamur non penitus sciri, & agnoscamus, Deum esse naturæ nostræ conditorem, & actiones cerebri proprias maximè testari, hunc mundum non extitisse casu, & Deum conditorem esse, mentem sapientem, beneficam, iustam & ueracem. Quia impoßibile est, discrimen honestorum & turpium casu, aut à natura bruta, ortum esse.

Etsi autem non penitus nobis cerebri substantia nota est, tamen hoc sciamus, oriri ipsam à subtilißima parte seminis, & plena spirituum, quæ in formatione fœtus, in illam arcem summam quasi exæstuat, cum Epar & cor & uenulæ inchoantur.

Ventriculi cerebri.

Sunt in cerebro cauitates magnæ, uelut in ædificio, mirumq; est, stare culmen uelut ardua laquearia in templis. Etsi autem & dura mater supernè culmen nonnihil alligat, tamen cùm sit moles non parua, & ualde spongiosa singulorum parietum, non collabi eos mirum est.

Sunt autem hæ cauitates plenæ spirituum, qui per arterias adsiduè ex corde aduehuntur, & in his cauitatibus fiunt lucidiores, & quasi ex igneis flammis fiunt cœlestes. Est enim omnino similitudo quædam cœli, & spirituum, ac cerebri. Nec dubium est, hos spiritus esse organa actionum in sensibus interioribus. Ac Plato sigilli similitudine usus est, significans à spiritu tanquam à sigillo tangi cerebrum, & imprimi ei notam. Cumq; initia

harum

harum actionum sint à sensibus exterioribus, cogita in neruis transuehi motiones, sicut in aqua fiunt gyrationes, coniecto in unam partem lapillo. Harum motionum progressio perfertur ipsis spiritibus in cauitates cerebri. Nec se cerebrum habet tantum uelut alueus, sed ut chordæ pulsatæ reddunt sonos, sic fieri consentaneum est in corde & in cerebro. Fiunt adfectus in ipsa cordis substantia, cum feritur & pulsatur à spiritibus. Ita & cogitationes fieri credibile est, cum cerebrum à spiritibus feritur, & pulsatur, quod quidem ubiq; spongiosum est, ut passim subeant spiritus, et parietes intus non sint ociosi, sed in ipsis quoq; cogitatio formetur, impressa quasi specie in sigillo.

Adsidui sunt autem uelut in Euripo, fluxus & refluxus spirituum, ex neruis sensuum exteriorum, & in eos, ut aduehant illas gyrationes imaginum seu specierum, quas nerui ab externis obiectis acceperunt. Ideoq; horum neruorum origo est statim sub fundis uentriculorum, ut proxima sit actionibus cerebri.

Ventriculi numerantur seu cauitates cerebri hoc modo quatuor. Duo primi in parte anteriore cerebri, dextra & sinistra, ampli & longi, figura Lunæ recens prodeuntis, amplitudine oui. Distincti sunt interstitio satis conspicuo, quod ex substantia cerebri propagatum est. Vtilitates

tates horum uentriculorum recenset Galenus tres. Primam, ut spiritus Animalis in his uentriculis præparetur. Secundam, ut ad inspirationem & expirationem conducant, hoc est, ut recipiant & emittant aërem, quo opus est ad fouendos spiritus. Tertiam, ut sint spacia ac meatus ad excrementa.

Ipsa uerò pars anterior cerebri tota, ut infra dicam, organum est sensus communis, quod diuersorum sensuum obiecta recipit & discernit.

Medius uentriculus.

Vbi post interstitium partes cerebri continuæ quasi testudinem faciunt, sub ea testudine communis cauitas est, quæ nominatur medius uentriculus, quem Herophilus existimat factum esse, ut per eum spiritus transmittantur in ultimum uentriculum, qui est inter cerebellum & initium Medullæ spinæ dorsi. Clauditur autem medius uentriculus uersus anteriorem partem glandula seu conario.

Postremus uentriculus.

Cerebrum & cerebellum interstitio distinguuntur, quod ex dura matre ortum est, nec alia pars duræ matris crassior & firmior est. Est autem uia à medio uentriculo in postremum sub Natibus, quæ

ſunt ſubſtantiæ cerebri tubercula, quæ figura imitantur nates, eo loco ubi principium eſt dorſalis medullæ. Eſt igitur poſtremus uentriculus ampla cauitas, penè oui magnitudine, quæ ſinus eſt partim cerebelli, partim initij dorſalis medullæ.

Cum autem manifeſtum ſit, læſo cerebello, memoriam labefactari, conſentaneum eſt, hunc poſtremum uentriculum & cerebellum organum eſſe memoriæ & recordationis, rerum imaginibus in cerebellum tanquam notis impreſſis.

Etſi autem in hac caligine non perſpicimus, quomodo hæc miranda opera, cognitio, ratiocinatio, memoria, recordatio, iudicium fiant, tamen cum fieri ea cerebri ope certiſſimum ſit, cogitemus cerebri ſubſtantiam, quæ ſedes eſt diuinæ lucis & diuinarum actionum, cognatam eſſe cœleſti naturæ, in quam etiam undiq; ſparſam eſſe lucem uidemus, & ardentiſſimis uotis Deum oremus, ut ſua luce ſemper hoc templum illuſtret & gubernet. Cauſſas totius opificij, quas magna ſapientia cogitatas eſſe non dubium eſt, tunc in illa æterna Academia conſiderabimus, cum & ipſum opificem, & in eius mente Ideam horum operum intuebimur. Nunc ei obtemperemus, agnoſcamus diſcrimen inter naturas ratiocinantes, & non ratiocinantes, & Deum celebremus ſapientiæ fontem, & hoc domicilium ſapientiæ reuerenter tueamur, quantum

quantum poſſumus. Plura de hoc mirando opificio dicere non poſſum.

Vocabula quædam recitabo, quorum hic fit mentio.

Nominant uermes, quædam exilia uolumina, quæ uermium ſpecie referunt, procedentia à cerebello uerſus medium uentriculum. Nec de uſu plura ueriſimiliter traduntur, ac opiniones multorum de hac parte uolens omitto.

Χοάνη, Infuſorium ſeu infundibulum, quod prorſus imitatur figuram, quam nos ein Trechter nominamus, eſt ſub medio uentriculo uerſus os Baſilare, ita formatum ex pia matre cingente baſin cerebelli, ut craſſiores ſuperfluitates cerebri, quæ deinde in ſputum uertuntur, aut per nares excernuntur, excipiat.

Sub χοάνη eſt glandula ſita in cauitate oſſis Baſilaris, quæ nominatur πτύελος, id eſt, peluis, in quam effunditur ſuperfluitas ex χοάνη, ac partim uerſus palatum, partim uerſus nares euehitur.

Nominat Galenus contextum quendam arteriarum intra os Baſilare, ſubſtratum toti cerebro, πλέγμα δικτυοειδὲς, quod nuncuparunt Arabes, Rete mirabile. Sed in capite hominis hunc inſignem contextum negant eſſe.

Oculi.

Dominantur inter sensus, Oculi, quos, inquit Plato, præcipuè nobis duces esse ad agnitionem DEI, intuentes hanc pulcherrimam cœli machinam, ac notantes motuum uarietatem, quæ non alio sensu, nisi oculorum animaduerti potuit. Est & hoc ingens beneficium, quòd hoc sensu lucem agnoscimus, quæ & mirandum Dei opus est, & magnam naturæ partem præcipuè ostendit. Et præstantissimas naturas lucidas esse certum est, Deum, Angelos, Animas, & in corpore spiritus uitales & animales.

Fabricatio autem sic describitur. Tunicæ oculi quinq; sunt, & tres humores. Etsi enim artifices tenuius dissecant tunicas, & plures numerant, tamen id eò fit, quia easdem discernunt locis, anteriori & posteriori.

Prima nominatur Coniunctiua, seu Alba, seu adhærens, quia oculum capiti coniungit, orta à panniculo tegente ossa frontis, & ac interiore pellicula palpebrarum. Hæc ambit oculum usq; ad circulum corneæ.

Secunda nominatur dura seu Cornea, quia anteriore parte imitatur laminas pellucidas, ex cornu factas, colore & firmitate. Oritur à dura meninge.

In

In anteriore parte est perspicua. In posteriore cum sit opaca & durior, uocatur σκληρὰ.

Tertia est Vuea, contigua duræ Tunicæ, dicta χαγοειδὴς, oritur à tenui meninge, tegente Neruum opticum. In huius ueæ tunicæ anteriore parte foramen est, quod nominatur pupilla oculi, quo recipiuntur species uisibiles. Eius foraminis ambitus nominatur iris, propter colorem uarietatem, quia in alijs iris cærulea est, in alijs nigra, in alijs fulua. Nam Gaza χαροπὴν uertit fuluum, quales sunt oculi Leonum, Aquilarum, Turturum. Hunc colorem Aristoteles inquit, ingenij & animi præstantiam significare.

Quarta Tunica est, nerui uisorij dilatatio, incautatem similem Nassæ, Quare à sagena piscatoria nomen ei factum est ἀμφιβληστροειδὴς. Complectitur totam posteriorem sedem uitrei humoris, & porrigitur usq; ad medium oculi.

Quinta Tunica Aranea nominatur, quæ est interstitium tegens uitreum & crystallinum humorem, & discernens ab Aqueo, ac efficit crystallino humori uelut glaberrimi speculi superficiem, ut in ea reddi & fulgere imagines seu species acceptæ possint, ac longe omnia specula claritate uincit.

Humores tres sunt. Aqueus, qui fluidus est, continetur inter corneam, ut sit interuallum inter

corneam & araneam, utile refractioni, qua species collectæ dirigantur ad centrum crystallini humoris.

Vitreus dicitur, uitro liquefacto similis, nigredine quadam mixta albo. Nec est fluidus, sed aliquantò firmior. Estq; sedes crystallini humoris. Nam humor crystallinus huic uitreo insertus est, tanquem gemma annulo: Ac dicit Galenus, à uitreo humore nutriri crystallinum.

Præstantissimus humor est crystallinus, in quo immediatè fit uisio. Est enim hic humor tanquam lucidissimum speculum, non aliunde petita luce, sed sua natura lucens, & cæteras oculi partes, in quibus est lumen, illuminans. Nec est fluidus humor, sed paulò firmior, penè ut cera, ut recipere imagines possit, figura lentis in centro oculi. Interdum fulgor, ut in fele, effundit lumen extra oculos, unde existimari potest, qualis sit luciditas huius humoris.

Aures.

Non omnia oculis accipiuntur quæ discimus, sed multa sermone traduntur, imò doctrina ministerio oculorum & aliorum sensuum inchoata, sermone exædificanda est, ut cum uidimus Eclipsin lunæ, postea longa ratiocinatione quærimus causas, positus

positus Terræ & Lunæ, umbrarum discrimina, docemus, quare non singulis mensibus fiant Eclipses. Postquam tactu compertum est, corpora in febri inflammari uino, medicus monet laborantem febri, ut à uino abstineat. Deniq; uera Dei agnitio cùm ex ipsius uoce sumenda sit, auditu opus esse manifestum est. Cumq; sermo sit inter præcipua opera hominis, nequaquum obscurum est, ingens esse beneficium auditus, quo solo recipitur sermo.

Aurium substantia cartilaginea est, mollis & tenuis, quæ gyros & anfractus intus habet, ut sonos paulatim colligat & contineat, ne subitò irruentes in organum auditus, aut confundantur, aut lædant organum.

Foramen est in ossibus, quæ petrosa λιθοειδῆ nominantur, quorum eò est duricies maior, ut muniant organum auditus. In eo foramine duo sunt panniculi subtiles & solidi, orti à Neruis auditiuis. Alter panniculus continet & alligat ossiculum simile incudi, quod tamen extra panniculum, supra ubi feritur, eminet.

Incidit uerò aliud ossiculum, simile malleo, parte superiore, nerueis membranulis connexum est, quod ab altero panniculo sustinetur, sicut chorda tympano intenditur. Etsi autem non perspicuè singularum partium officia describi possunt,

tamen hoc certum est, auditionem in illo meatu fieri, per spiritus in neruis, Et excitari spiritus percussione illa, qua malleolus impulsus à sonis ferit incudem. Mirifica uerò imago est docentium. Concionator accipit uocem Diuinitus, & tanquam malleolus ferit incudem, uidelicet pectora audientium, ac simul spiritus excitatur.

Nares.

Tria sunt magna beneficia narium, attractio aëris, & expiratio, Attractio odorum, ut iuuent cerebrum, ac foueant & augeant spiritus animales. Tertium est euectio pituitæ, ualde necessaria cerebro.

Narium descriptio à figura substantiæ et usu simplex

Figura narium nota est, & his usibus accommodata.

Substantia est inferius magis cartilaginea, superius magis ossea, Supra nares ossi frontis insertum est os, quod multa exilia foramina habet, quæ sunt meatus & aëris, & odorum, quod antiquitas nominat uel ἠθμοειδὲς, id est, colatorio simile, uel σπογγοειδὲς, quia multa in eo foramina conspiciuntur, uelut in spongia. Recentiores putarunt, ideo dictum colatorium, quia sit meatus pituitæ, sed constat, alios esse quasi canales ampliores pituitæ ex χοανῇ (trechter) ductos infra oculos, uersus nares, qui utrinq; naribus inseruntur mediocri

mediocri interuallo infra ἠθμοειδὲς. Nec uerò dubium est, foramina illa in osse ἠθμοειδεῖ, facta esse spirationis & odorum caussa. Via enim proxima est ex eo osse ad extrema priorum uentriculorum cerebri.

Et ab illa extrema parte cerebri descendunt duæ propagines ex substantia cerebri in os ἠθμοειδὲς, sparsæ ad foramina, & ut sint gemina organa, interstitio solidi ossis distinctæ. Has propagines uere esse organum olfactus traditur. Vnde & transmittuntur odores in priores uentriculos cerebri. Hæc sententia de organo olfactus magis probatur eruditis, quàm quæ alij de carunculis mamillaribus dicunt, quæ sunt supra oculos, ut expleant cauitates ossium frontis, per quas carnes nulli sunt ad cerebrum meatus. Manifestum est autem odores ad cerebrum transuehi oportere, cui prosunt, ut dictum est.

De membris Similaribus, seu Homogeneis.

Multæ graues caussæ sunt, propter quas prodest statim adsuefieri iuniores ad qualemcunq; considerationem opificij humani corporis, etiamsi hæc prima pictura aliquantò rudior est. Primum enim organa utcunq; potentiarum discerni & monstrari necesse est, quod cum sit præcipua membra

recitantur. Deinde ad tuendam ualetudinem & ad medicationes prodest scire membrorum qualitates. Nec dubium est, temperantiæ & moderationis in multis actionibus disciplinam esse, considerationem organorum, ut, qui scit Epatis actionem languidiorem esse, cùm accipit ex uentriculo chylum adhuc crudum, & totam sanguinis massam fieri impuriorem, & sæpe cacochymiam & Hydropem, is magis seruat ordinem naturæ conuenientem in cibo & potu.

Ingens autem & hæc utilitas est, arte considerata ratiocinari, hoc mirandum opus non casu ita confluxisse nec tantum ad hunc usum in uita mortali conditum esse. Esse etiam arcanam caussam, cur ipse Filius Dei induerit humanam naturam. Hunc in omni æternitate tuis oculis intueberis, audies auribus tuis differentem de sapientia diuina, tuo complexu ipsum salutabis. Tunc demum intelligemus, & cur hæc corpora sic condita sint, & quæ sit substantia singularum partium. Interea hanc sapientiam utcunq; inchoemus, agnoscamus hanc naturam non casu ex Democriti atomis conflatam esse, cerebremus Deum architectum, fateamur radios sapientiæ diuinæ in nos non frustra sparsos esse, qui monstrant ordinem omnium actionum, & eis obtemperemus, petamus & expectemus immortalitatem. Et sciamus, tunc demum hæc nostra corpora

corpora habitura ultimum et perfectum decus, cùm coràm cernent & audient Filium Dei, & undiq; in eis fulgebit Lux Diuina.

Supra autem nominauimus partes crassiores, Nunc addenda est usitata & necessaria distinctio. Alia membra dicuntur ἑτερογγύεα, quorum partes non retinent nomen totius, ut caput, oculus, cor. Non enim quælibet pars capitis est caput. Hæc ex multis & dissimilibus partibus constructa sunt.

Alia membra nominantur ὁμογγύεα, seu similaria, ut Gaza loquitur. Videlicet in quibus pars retinet adpellationem totius, & sunt Nouem.

1 Caro.
2 Os.
3 Cartilago.
4 Neruus.
5 Chorda.
6 Ligamentum.
7 Vena.
8 Arteria.
9 Panniculus.

Ac præter carnem, omnia reliqua oriuntur ex semine, non ex sanguine. Ideoq; dicuntur ἀναιμάτικα, etsi ex sanguine conueniens nutrimentum accipiunt.

Recita-

Recitabimus autem breuissimas descriptiones, quia necesse est aliquo modo nosse discrimina harum partium, quæ & ipsæ sunt ministræ actionum præcipuarum.

Caro, σάρξ. Est substantia sanguinea, quæ fit, cum crassior pars sanguinis coagulata, sua quadam coctione fit corpus solidum & molle.

De his Vesalius lib. 1 cap. 1

Ossa, ὀστᾶ. Fiunt à semine, cum id quod crassissimum est, à calido urente induratur sicut lapides coquuntur à calido urente. Sunt autem ossa uelut Truncus sustinens reliquum corpus.

Nomen de tinia

Nerus, νεῦρον. Est substantia à cerebro, aut spinali medulla orta, tenuis, mollis, & alba, tenuissimis uillis per longum contexta, quæ est instrumentum præcipuum sensus & motus. Nam nerui à cerebro & à spinali medulla quasi transuehunt uim sensitiuam & motiuam ad membra, impulsa spiritu.

Oriuntur autem à cerebro septem paria neruorum, quæ partim ad sensuum organa perueniunt, partim sparguntur in alia membra, ut in uentriculum, quod eò obseruandum est, ut membrorum συμπάθεια magis consideretur. Suntq; molliores nerui ex cerebro orti.

Alij sunt duriores, qui à spinali medulla oriuntur. Conueniebat enim duriores esse, quia non solum

solum sensus, sed etiam motus instrumenta sunt. Cæterum supra dictum est, spinalem medullam cognatam esse cerebro, & quidem ab eo oriri.

Hîc numerantur triginta paria Neruorum à spinali medulla orientium, qui passim in totum corpus sparguntur.

Etymologia nominis extat apud Galenum, νεῦρον à uerbo νεύω, quod est nuere, agitare, quia nerui sunt instrumenta uoluntarij motus.

Et quia facta est mentio uillorum, obiter dicendum est, uillos nominari subtilissima fila, tenacia & solida, Græci adpellant ἴνας. Cumq; in multis membris dicantur esse uilli, sciendum est, non unum esse genus uillorum. Sed neruorum uilli nihil sunt, nisi tenuissimæ partes nerui. Et his ulli in panniculis cognati sunt. Verùm in corde nulla est cognatio uillorum cum neruis. Ibi enim uilli sunt ex substantia cordis, quæ tota est caro naturæ cuiusdam peculiaris. Cæterum ut uoluntario motui seruiunt nerui & Musculi, ita naturales motus attractiones & expulsiones, cient uilli naturæ neruea ubicunq; sunt, in tunicis, ut in uentriculo, uesicis, intestinis, arterijs, ut supra dictum est.

Venæ, φλέβες. Sunt canales tenui tunica, uehentes sanguinem crassiorem, quo nutrimur.

φλέψ

Galenus

Galenus censet primam earum originem in Epate esse, & stipitem esse, magnum et amplum canalem, qui nominatur uena caua, quia ut truncus arboris maior est, à quo rami & frondes orientes sunt graciliores, ita iudicat ramos uenarum à grandi aliquo uase oriri. Hac communi sententia Hippocratica & Galenica contenti simus. Ait enim Hippocrates ἡ ξύζωσις φλεβῶν ἤπαρ.

Arteriæ, ἀρτηρίαι. Sunt canales tunicis densioribus & firmioribus facti, quorum meatus sunt angustiores, & uehunt spiritus uitales, cum riuulo tenuissimi sanguinis. Origo autem in corde est, ubi stipes est conspicuus, Aorta. Ideo autem necesse est densiores esse Arterias, ne spiritus exhalet, ac sextuplo crassiores sunt Arteriæ, quam uenæ. Interior enim Tunica quintuplo crassior est, quàm uenarum Tunicæ. Hanc ambit alia Tunica exterior tenuis.

Pulcherrimo autem fœdere iunctæ sunt uenæ & arteriæ, ut uenæ suppeditent spiritui materiam, spiritus uerò in arterijs calore suo foueat sanguinem. Ac mutua sunt orificia, ut spiritus ceu flammula rapiat nutrimentum ex uenis, & uenæ spiritum & calorem ex arterijs. Sic uidimus, ut in Lychno flamma rapit nutrimentum ex cera, sic spiritus in nobis suum alimentum ex uenis haurit, eaq; in re pulcherrimum exemplum mutuæ communicationis

tionis in hac ciuili uita nobis propositum est. Et congruit imago ad multa, quæ Deus uult esse consociata, ad uerbum & spiritum sanctum, Item ad fidem & opera.

Ligamenta, σώνδεσμοι. Sunt membra neruis similia, alba, exanguia, & sine interiore cauitate, duriora neruis, tametsi mediocris est duricies, ne nimis dura impediant motum iuncturarum, néue nimis mollia rumpantur, ut faciant dislocationes. Cognationem habent cum ossibus, non cum Neruis. Oriuntur enim ab ossibus, & omni sensu carent.

Vtilitas est multiplex, alligant ossibus cætera membra, ut cor, uentriculum, matricem, uesicam. Alligant & Musculos ossibus. Aristoteles impropriè nominat neruos: Sed Medici rectè discernunt neruos & ligamenta. Est enim dissimilis origo & natura, ut dixi.

Chordæ, τένοντες. Membra composita sunt ex neruis & ligamentis uenientibus ad musculos, in quorum extremitatibus natæ trahuntur inde ad iuncturas, ut eas moueant cum uolumus. Nam musculus est mediatum organum uoluntarij motus iuncturarum, chordæ immediatum, quæ quidem trahuntur à musculo. Musculus uibratus spiritu quem nerui adferunt, mouetur suæ carnis natura, & suis quibusdam

quibusdam fibris, & se dilatat & contrabit, ut hac dilatatione uel contractione τένων trahatur. Constat igitur τένων ex neruo & ligamento, ut neruus suppeditet sensum & motum, Sed ne rumperetur, fuit opus alio duriore uinculo. Ideo additum est ligamentum.

Homerus Iliados 10. inquit, sectum esse collum Doloni, & duas chordas præcisas, quia in ceruice ascendunt duæ admodum crassæ & conspicuæ chordæ, quæ alligant caput trunco, ac proprie usus est Homerus adpellatione τένοντος.

——ὃδ' ἀυχένα μέσσον ἔλασσε.
Φασγάνῳ ἀίξας, ἀπὸ δ' ἄμφω κέρσε τένοντε.

Cum autem hic facta sit mentio Musculi, breuissimè addam uocabuli declarationem. Musculus seu lacertus est quiddam confarctum & thorosum, compositum ex neruis, carne, & ligamento, sicut Galenus inquit, Perinde ut Pileos, ita Musculos fieri, permixtis inter se & compactis neruorum, ligamenti & carnis partibus. Inseruntur autem Musculis uenæ & arteriæ, nutritionis & calefactionis caussa, & totum opificium panniculo tegitur. Sed hæ res non sunt partes constituentes musculum, Ima uerò parte Musculi oritur τένων à neruorum uillis & ligamento.

Nomina uerò Musculi & lacerti sunt à figura sumpta, quia alia parte tenuiores sunt, alia thorostores

rostiores & ampliores, & pendet inde τένων uelut cauda. Sunt autem plures quadringentis passim in corpore, ut multæ partes sunt, quæ uoluntarijs motibus cientur.

Panniculus, ὑμὴν est tenuissima membrana, ex neruis et ligamentis facta, sed in alijs plus est naturæ neruææ, in alijs plus naturæ ligamentalis: alij enim alijs crassiores sunt, muniunt et alligant membra, & impertiunt sensum plerisq;, ut Epati, cordi, pulmoni, splenì, renibus. Sæpe χιτῶνες & σκεπάσματα à Galeno nominantur.

Cartilago, χόνδρος. Est osse mollior, & alijs omnibus membris durior. Huius utilitatis caussa facta est, ut sit fulcrum mollius, quàm ossa, & ne ossa inter se durius collidantur.

Has adpellationes propter insignium rerum diuersitatem discant iuniores, & ut sint minus obscuræ, accedat inspectio uel in mactatione pecudum, uel in mensis, ubi etiam discrimina quædam mediocriter agnosci possunt, & admirentur prouidentiam & artem opificis, qui tam sapienter præuidit, quibus motibus & machinis animali opus sit, & summa arte machinas idoneas fecit.

De Humoribus.

Etsi fontes humorum melius conspiciuntur, cum modus nutritionis recitatur, tamen cum humores

sint magna pars in corpore animalis, & non solum sint nutrimentum, sed etiam discrimina plurimarum actionum efficiant, & sint causſæ diuersorum temperamentorum, nequaquam hîc prætereundi sunt.

Nominatur autem hoc loco humor, liquidum & fluidum corpus, in quod conuertitur nutrimentum in Epate, ut corpora nutriantur & conseruentur. Species autem humorum in corpore animalis nominantur quatuor, Sanguis, Phlegma, Flaua bilis, & Atra bilis. Ac simul generantur in Epate hoc modo.

Vt in omnibus mixtis insunt diuersæ partes, aliæ igneæ, aliæ terrestres, aliæ aquosæ, aliæ aëreæ: Ita in tota massa sanguinea, postquam hæc in Epate cocta est, igneum quiddam est ebulliens, id nominatur Flaua bilis, quæ est calida & sicca. Inest & terrestre quiddam fecibus simile, Id nominatur Atra bilis, quæ est frigida & sicca. Manet ibi etiam quiddam aquosum, cuius etsi inchoata est coctio, ut fiat sanguis, tamen nondum perfecta est. Ea igitur pars adhuc alba, insipida, & remissi caloris est. Id nominatur adpellatione usitata Phlegma, de qua adpellatione postea dicam. Reliqua est pars aërea, calida & humida, sed temperata, dulcis, pinguis, suauiter nutriens. Ea pars proprie nominatur sanguis.

Hæc

Hæc discrimina humorum Galenus pingit uenusta similitudine. Vt uidemus in mustis efferuescentibus ebullire id, quod tenuius est, quod ipse nominat ἄνθος, deinde quiddam inesse aquosum, subsidere etiam feces: Ita sunt in massa sanguinea totidem humorum discrimina.

Plato dixit, bilem flauam & atram accendi ut uicia in sanguine, nec narrat, utilitatis causſa nasci naturæ ordine in humano corpore. Sed sciendum est, has ipsas species in corpore diuersorum modorum esse. Alij humores sunt naturales, qui ordine naturæ & magnarum utilitatum causſa in corpore humano nascuntur. Alij sunt præternaturales ac uicioſi, qui in ea crasi existunt, quæ multum ab æqualitate recedit, aut corrupta est. De his uicioſis humoribus tantum loquitur Plato, cuius uituperatio seu querela non leuis est. Ait, non nutriri ab eis corpora, & inimicos esse temperamento, οὐδεμίαν ξοφὼ τῷ σώματι πρέχειν. *Admonendi sunt igitur iuniores, ut discernant humores naturales à uicioſis.*

Sanguis, est humor calidus & humidus, sed temperatus, aëreus, dulcis, pinguis, optima & præcipua pars nutrimenti. Etsi enim semper cum sanguine uehuntur reliqui humores, & simul fiunt nutrimenta, ut sanguis dilutus phlegmate magis alit frigida & humida membra, ut cerebrum. Bilioſus

magis alit pulmonem. Melancholicus magis alit ossa, tamen præcipua nutrimenti pars est id, quod propriè est sanguis. Nam nutrimentum oportet esse dulce, aut dulci succo dilutum. Hæc de sanguinis utilitate breuissimè recitasse satis sit.

Phlegma est humor subaquosus, qui cœpit coqui, ut fiat sanguis, sed nondum percoctus est. Ideo est subalbus, insipidus, tenuis, non pinguis, nec calore æquans sanguinem. Vtilitates eius sunt, materiã esse, ex qua fit sanguis, cum paulatim magis coquitur. Item, ardorem sanguinis mitigare. Item, prohibere, ne sanguis fiat densior & aridior. Item, cum sanguine alere cerebrum et alia phlegmatica membra.

De nomine phlegmatis, rixati sunt & ueteres. Et adparet initio sic uocatum esse uicioſum humorem adustum. Notiores enim sunt populo uicioſi humores. Et à populo uocabula accipimus. Prodicus maluit hunc humorem nominare βλέναρ, id est, pituitam. Opinor autem, & id nomen initio uicioſi humoris fuisse. Interpretantur enim βλέναρ, μύξαρ. Postea docti transtulerunt nomen ad humorem non uicioſum.

Flaua bilis, ξανθὴ χολὴ, non uicioſa, est spuma sanguinis, calida et sicca, quæ fit, cum calidiores & sicciores partes chyli propter fortem calorem sic ebulliunt. Saporis est amari, qui propriè dicitur πικρὸς, ut Galenus expressè discernit utrunq; bilem saporibus, inquiens: καὶ τοι τῶν χολῶν ἡ μὲν ἀεὶ πικρὰ φαίνεται, κἂν μικρῷ μορίῳ φάυσῃ τῆς γλώττης, ἡ μέλαινα δὲ ὀξεία. Colores etiam in non uicioſa bile differunt. Aliàs magis, aliàs minus rubet, quare & rubram & flauam nominant.

Vtilitates eius sunt, dissipare & penetrare, aperire meatus, ubi cum sanguine uehitur, & simul alere membra cognata, ut pulmonem. Nec tota uehitur cum sanguine, Sed maior pars deriuatur in folliculum fellis, quæ & ipsa est bilis non uicioſa. Sunt autem ex felle meatus, qui uehunt flauam bilem ad inteſtina, ut inde pellat feces.

Iuniores & de nomine admonendi sunt. Aliud est χολὴ, aliud χολέρα, apud ueteres, qui morbum nominant χολέραρ, à bile largiter influente in uentriculum, & erumpente per uomitus & per inferiora. Est autem diligentia digna studioſis, rectè loqui.

Atra bilis non uicioſa, est humor magis crassus & terrestris, qui in sanguine subsidit, propemodum nigro & spissiori uino similis, sed est frigidus & siccus. Pars uehitur cum sanguine, quæ tamen, quia diluitur sanguine, pontici saporis magis est,

quàm acidi, ut Acaciæ seu cydonium. Reliqua naturalis deriuatur in splenem, quæ est acida.

Vtilitas eius est, sanguinem reddere spissiorem, & astringere, & ubiq; adiuuare retentionem, & unà cum sanguine, nutrire Melancholica membra, ossa & splenem.

Recitauimus diuersas humorum species, quas natura gignit magnarum utilitatum caussa. Sed horum corruptio perniciosa est, ut iam dicam. Ac Plato uituperans utranq; bilem, tantum de corruptis humoribus loquitur. Nunc igitur & breues distinctiones addam, de humoribus à naturæ ordine recedentibus.

Humores à naturæ ordine recedentes ac uiciosi, dupliciter corrumpuntur, aut quia sine alterius admixtione, substantia ipsa degenerat, aut quia miscentur alij uiciosi. Sanguis degenerat, ut cum putrescit clausis poris, ac uertitur in bilem uiciosam, unde oritur continua febris.

Corrumpitur etiam sanguis admixtione alterius humoris, ut in Hydrope prior massa sanguinis uiciatur adfluente crudo humore, non cocto in Epate. In Ictericis adfluente bile.

Phlegma non naturale, quoddam nominatur crudum, quod est humor aquosus, frigidus & humidus, redundans in corporibus propter infirmam coctionem. Idq; aliàs tenuius est, quod sputo uel per Nares eijcitur, & interdum ut in coryza largiter destillat, alias crassius est, quod uomitu & egestionibus interdum eijcitur.

Aliud quoddam phlegma nominatur salsum, cum uidelicet phlegmati miscetur rusa bilis, quod quidem ex sapore sputi facile iudicari potest, & in corporibus intemperantium, qui salsis cibis utuntur, nascitur copiosius, ac inde pernicioſi catarrhi oriuntur. Nominatur Acetosum, cum miscetur atra bilis.

Degenerat per sese flaua bilis, cum aduritur, & fit atra bilis uiciosa et cinerea densa et mordax, sicut paulatim in picrocholis degenerat rubra bilis in adustam, uel ætate, uel uehementioribus motibus, quare tales πικρόχολοι senescentes fiunt furenter iracundi.

Corrumpitur autem flaua bilis admixtione alterius humoris, ut cum miscetur tenue phlegma, & rubor diminuitur. Hæc bilis nominatur Citrina, seu pallida. Sed si est crassius phlegma admixtum, fit bilis uitellina, sic dicta, quòd color imitatur uitellum oui. Fiunt autem tertianæ febres nothæ ex bile, cui phlegma admixtum est.

Præter has ſpecies, gignitur in uentriculo humor uiridi colore, qualia ſæpè uidemus eſſe infantium excrementa, aut aliorum. Sæpè & in uomitu uiridem humorum ualdè mordacem eijcimus. Hic humor etſi ſit admixtione bilis, & immodica aduſtione, tamen non eſt uerè bilis, ut Iacobus de partibus rectè diſputat: Sed crudus humor in uentriculo nimis uſtus, cui aliqua bilis influens in uentriculum admixta eſt. Nominatur autem à Galeno Praſina bilis, quòd uiriditas imitatur porri colorem. πράσον enim ſignificat porrum. Et cum uiriditas eſt obſcurior, nonnihil ad fuluum colorem accedens, nominatur hæc bilis æruginoſa, græcè ἰώδης, ab ἰὸς, quod ſignificat rubiginem. Nam rubigo uetus quaſi uireſcere incipit, Talis bilis ſæpè uomitu ejicitur.

Atra bilis uicioſa eſt, cum uel cæteri humores, uel ipſa atra bilis ita aduritur, ut humor cineris naturam craßiorem & mordacem referat. Nam & Hippocratis aphoriſmus teſtatur, degenerare ſanguinem ac rubram bilem, cum aduruntur clauſis poris in atram bilem. Verba Aphoriſmi hæc ſunt: ὥσαύτως τὸ ἐπίχολον καὶ ἔναιμον σῶμα, μελαγχολικὸν γίνεται, μὴ ἔχον ἐξεῤῥωσίας. Pariter bilioſum & ſanguineum corpus, fit melancholicum, ubi non effluunt ſeu exhalant fumi. Et hinc multiplices amentiæ exiſtunt.

Cum

Cum melancholia eſt ex ſanguine, & diluitur modico ſanguine, efficit amentias ridiculè lætantium, quale aiunt fuiſſe delirium Democriti hilarius, qui ridere ſolebat hominum ſtulticiam, eaq; animi tranquillitate uitam produxit uſq; ad annum centeſimum nonum ſuæ ætatis.

Cum uerò melancholia eſt ex rubra bile, aut diluitur multa rubra bile, fiunt atroces furores & maniæ, qualis fuit Herculis et Aiacis furor. Vt Virgilius de ira Herculis inquit:

Hîc uerò Alcidæ furijs exarſerat atro
Felle dolor. ——

Etſi enim rubra bilis in ira cietur, tamen Virgilius atram nominat, quia rubra mixta eſt atræ copioſiori, imò & uritur, ac uelut cinerea eſt ſimul cum atra.

Si diluitur copioſo phlegmate, fit inuſitata ſegnicies, ſicut ipſi uidimus mente errantem, qui ferè perpetuò dormiebat, ſummiſſe loquebatur, nec excitabatur, niſi citharæ ſono, quem cum audiret, attollens caput, arridere incipiebat, & interrogatus, hilariuſculè reſpondebat.

Si ipſa per ſeſe atra bilis redundans aduritur, fiunt triſticiæ maiores, fugæ hominum, qualis fuit Bellerophontis mœſticia.

Qui miser in campis mærens errabat Aleis,
Ipse suum cor edens, hominum uestigia uitans,
ut inquit Homerus.

Sed hæ species mira uarietate miscentur, sicut temperamentorum uarietas multiplex est. Vina quàm uariè temperata sunt? Creticum, Italicum, Rhenanum, Neecharinum, quantum differunt? Quia ex terra & aëre succus in uitibus differt. Ita species humorum eædem in alijs generosiores, mitiores, & puriores sunt.

Ita differunt humores in corpore humano, propter temperamenta parentum, & propter cœlestes caussas. Multò generosior est Melancholia, si coniunctione Saturni & Iouis in Libra temperetur, qualis uidetur Augusti melancholia fuisse, quàm si confusa sit Saturni, Martis & Lunæ congressu in Scorpio, qualis Catilinæ melancholia fuisse uidetur.

Hæc ideo recito, ut admoneam iuniores, non posse enumerari omnes modos uarietatis humorum, uel bonorum uel uiciosorum.

Homerus mœsticia mortuus dicitur, ænigmatis perplexitate uexatus.

Heraclitus Ephesius sæpè lachrymabat senex, deplorans hominum miserias, quem quidem fuisse Melancholicum, & Theophrastus scripsit, tribuens melancholiæ, quòd obscura & confusanea scripsit, quæ fuit solitudines, & immundicie uictus Hydropicus factus est. Postea sperans se aquam illam intra cutem desiccaturum esse, iussit se oblini stercore Boum, & ad solem exponi. Inde mortuus fertur.

Empedocles furens insilijt in Aethnæ uoragines.

Sophoclis delirium fuit multò suauius, qui conuiuia adpetebat, & oblectabat se scribendis poëmatis, negligens administrationem rei domesticæ.

Marius delirans imaginabatur expeditiones & prælia, adeò ut gestus & clamorem pugnantis repræsentaret.

Ac Luculli amentia fuit hilarior ac mitior. Ita in senibus, cum degenerat melancholia, efficit dissimiles amentias.

Hîc breuiter adiungam Aristotelis quæstionem de Atra bile, non solum ut natura humoris propius aspiciatur, sed etiam, ut multi inuitentur ad illas ipsas Aristotelis paginas legendas, quæ doctrinam dulcissimam continent.

Interrogat autem, qui fiat, ut multi ingeniosissimi homines, qui uel in artibus, uel in studio sapien-

sapientiæ, uel in gubernatione excellunt, melancholici sint? Vt Archimedem melancholicum fuisse, non dubium est, qui adeo intentus fuit suæ speculationi, ut non senseret tumultum captæ urbis. Et antea sepè stans cum ungeretur oleo, pinxerit tacitus geometricas figuras in ipsis femoribus oleo perfusis. Cum in balneo inuenisset rationem, qua deprehendi posse intelligebat, quantum aureæ coronæ argenti admixtum esset, exilijs, ac nudus per plateas currens uociferatus est, εὕρηκα, εὕρηκα.

Hic quæritur de atra bile, an & quomodo præstantiores motus in ingenijs efficiat? Aponensis non rectè iudicat, qui existimabat hos motus in magnis uiris ab adusta bile esse, non à naturali. Nam adusta efficit furores & amentias, non parit motus qui reguntur consilio. Deceptus est Aponensis, cum putauit Aristotelem hoc interrogare, An paulatim ætate Heroici uiri fiant melancholici? Id enim non proponit Aristoteles, sed ipsas naturas & temperamenta eorum sentit esse Melancholica. Ac deinde satis ostendit, se non de uicioso humore loqui, sed de naturali. Ait triplicem esse atram Bilem. Asininam, dilutam multo phlegmate, quæ adfert frigidos morbos, nec prodest ingenijs. Altera est adusta, quæ furores sciet. Tertia est non uiciosa quæ cùm est copiosior, & sanguini temperato aptè

miscetur, efficit acriores, ardentiores et tenaciores impetus.

Ac uenustissimè confert Aristoteles atram bilem ad uinum. Vt enim uinum dissimiles motus in Ebrijs efficit, alij fiunt hilariores, alij facilius incenduntur ira, alij lacrymant, quia cum sit calidum, spumosum & halituosum, excitat calorem sanguinis, & gignuntur spiritus pro qualitate sanguinis copiosiores, unde in Græco uersu dicitur: Οἶνος ἔρωτας πῦρ χαμαὶ χέων κεράννυται. Sic & atra bilis, cum sit halituosa, & tenacior, efficit in sanguine spiritus copiosiores & ardentiores, sicut ignis in ferro urit multis uehementius, quàm in stipula.

Fiunt autem hæc aliàs magis, aliàs minus, aliàs concinnius, aliàs minus concinnè, iuxta diuersitatem crasis. Conspectior autem est uarietas humorum in morbosis corporibus, ubi insigniter turbata est harmonia temperamenti, & excessus unius qualitatis aut humoris magno cum cruciatu percipitur. Quàm mira dissimilitudo est adustæ bilis in communi scabie, in Lepra, in morbo gallico, ut nominant, in cancro, in phthiriasi, in phagedæna, quæ nominatur lupus uorans?

Discrimen in crasi temperata obscurius est. Et tamen ibi quoq; multi gradus sunt, & magna

est

est uarietas. Nominatur autem temperata crasis, in qua utcunq; æqualitas est, & proportio qualitatum, speciei conueniens. Nec intelligatur tam perfecta harmonia, ut non sit aliqua leuis, ut ita dicam, dissonantia. Recedit igitur semper temperata ad aliam crasin, seu plus, seu minus. In Platone, Scipione, discedebat temperata crasis magis ad melancholicam. In Alexandro, magis ad sanguineam.

Cum igitur Aristoteles tribuit ingenij præstantiam melancholicis, loqui eum de temperata crasi sciamus, declinante ad melancholiam. Excellit enim hæc temperata crasis declinans ad melancholicam, quia in tali sanguine spiritus efficiunt acriores, stabiliores, & ardentiores motus, qui tamen sunt concinni, quia harmonia aliquo modo temperata est, & sanguis nonnihil refrigeratur, & est sedatior, propter melancholiam non uiciosam. Ita & Aristoteles inquit in secundo libro de Partibus animalium: Sanguis crassior & calidior efficit maius robur: Sed tenuior & frigidior, auget uim sentiendi & intelligendi. Verba Aristotelis hæc sunt. ὅσῳ δὲ ἰσχύϊ μὲν ποικιλώτερον τὸ παχύτερον αἷμα. καὶ θερμότερον. Αἰσθητικώτερον δὲ καὶ νοερώτερον, τὸ λεπτότερον καὶ ψυχρότερον.

Breuiter autem & hoc monendi sunt iuniores, quòd mores plerunq; imitantur crasin, ut quò propior

propior est crasis temperatæ, eò sunt adfectus, gestus & mores magis placidi & concinni, ut in Lelio, qui pingitur in exemplo Mitionis.

Cum est excessus Rubræ bilis, naturæ sunt iracundiæ & irritabiles, & accensa ira citò deflagrat, gestus sunt concitatiores, stulti & turbulenti impetus, loquacitas & futilitas, ferocia in lacessendo, nec tamen in sustinendo firmitas. Qualis est natura in canibus. Ideo de Agamemnone inquit Achilles, κυνὸς ὄμματ' ἔχων. Et multi tales sunt θρασύδειλοι.

Cum est excessus Atræ bilis, naturæ sunt tristiores, taciturnæ, sedulæ, morosæ, suspicaces, pertinaces, aliæ magis, aliæ minus.

Cum est infelix confusio Rubræ et Atræ bilis, fiunt monstrosæ naturæ, plenæ superbiæ, maleuolentiæ, ueneni & fraudum, Thersitæ, Simonis, Timonis similes. Μισάνθρωποι, μωρόκακοι, & ἐπιχαιρέκακοι.

Cum excessus est Phlegmatis, naturæ sunt segnes, fugiunt laborem, & dedunt se uoluptatibus corporis, amant delicias cibi & potus, quales fuerunt, Margites, Sardanapalus, Bonosus, & similes, dissimilimi uiris fortibus, de quibus scripsit Hesiodus, ut citat uersum Polybius, Αἰακίδαι πλέμῳ κεχαρήοτες ἠὲ γεδαῖται.

Sed

Sed omnium specierum magna uarietas est, ut in singulis corporibus temperamenta propter diuersas parentum naturas, & diuersas stellarum commixtiones differunt. Ac Medicis necessariam esse considerationem harum dissimilitudinum constat. Prodest autem, in communi uita ad tuendam ualetudinem, ad regendos mores, ad circumspectionem in familiaritatibus. Omnino necessaria diligentia est, uitare monstrosas, superbas, maleuolas, & perfidiosas naturas.

Præterea cùm animaduertimus in nobis ipsis, ad quæ uicia proniores simus, uigilantia & adsuefactione eas inclinationes frenare, et extinguere annitamur. Sciamus etiam, à Filio Dei petendum esse auxilium, ut uiciosos impetus in nobis reprimat & frangat, sicut scriptum est: Quanto magis pater uester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus.

De Spiritibus.

Spiritus est subtilis uapor, ex sanguine, coctus uirtute cordis, ac incensus, ut sit uelut flammula, quæ in diuersis membris dissimiles habet actiones. Quanquam enim unus est fons spirituum, tamen locis mutantur, & mutati dissimiles habent actiones.

Sunt

Sunt autem species duæ. Spiritus uitalis, est flammula ex purissimo sanguine in corde nata, calorem uitalem deuehens ad cætera membra, & impertiens eis uim exercendi actiones, quas calore uitali efficiunt. Ad hunc usum, supra dictum est, arterias esse conditas, ut hunc spiritum in omnia membra transuehant.

Spiritus animalis, est ex eodem genere spirituum, qui nati sunt in corde, per transmissa ad cerebrum, ubi uirtute cerebri fit lucidior, et conueniens temperamento cerebri, & in neruos infusa uelut lumen, ut eos impellat, & actiones sensuum & motum localem cieat.

Etsi enim alij disputant, unde generetur hic spiritus, tamen consentaneum est, oriri eum à uitali spiritu, ut Galenus inquit, libro septimo de dogmatum Hippocratis & Platonis consensu. Οὕτω τὸ ψυχικὸν πνεῦμα ἐκ τοῦ ζωικοῦ καλεργαθέν-τος ἐπὶ πλέον ἔχει τὴν γνῶσιν. Et manifestum est, spiritum fieri meliorem in cerebro, quando bonum est cordis temperamentum, & quando cor non turbatum est ira, & mœstitia.

Quidam addiderunt tertiam speciem, uidelicet Spiritum naturalem in Epate, qui ibi fouet sanguinem, & in sanguine halitus excitat. Sed commodius est dicere, uitalem spiritum à corde

etiam ad Epar transuehi, qui calorem uiuificum Epatis adiuuat in generatione sanguinis. Est enim cor fons uitæ.

Iam cogitent studiosi hoc mirandum Dei opus in homine. Spiritu uitali & animali actiones præcipuæ efficiuntur, uitæ conseruatio, nutritio, generatio, deinde sensus, motus, cogitatio, adfectus in corde. Ideo aliqui dixerunt, Animam esse hos spiritus, seu flammulas uitales & animales. Galenus inquit de Anima hominis: Hos spiritus aut Animam esse, aut immediatum instrumentum Animæ. Quod certè uerum est, & sua luce superant solis & omnium stellarum lucem. Et, quod mirabilius est, his ipsis spiritibus in hominibus pijs miscetur ipse Diuinus spiritus, & efficit magis fulgentes diuina luce, ut agnitio Dei sit illustrior, & adsensio firmior, & motus sint ardentiores erga Deum.

Econtra ubi Diaboli occupant corda, suo adflatu turbant spiritus in corde & in cerebro, impediunt iudicia, & manifestos furores efficiunt, & impellunt corda & alia membra ad crudelissimos motus. Vt Medea interficit natos. Iudas sibi ipsi conscisçit mortem.

Aspiciamus igitur naturam nostram, & diligenter eam regamus, & sciamus, oportere spiritus nostros esse domicilium Spiritus sancti, & oremus Filium Dei, ut ipse depellat à nobis diabolos, et spiritum diuinum in nostros spiritus transfundat.

DE

DE POTENTIIS ANIMAE.

Ostendimus utcunq; picturas membrorum corporis humani. Cùm enim necesse sit discerni actiones animæ, & actionum fontes, uidelicet potentias, & aliæ sint sedes & organa aliarum potentiarum in corpore, simul necesse est membra corporis aspici, ut sedes cogitationum est cerebrum, sedes adfectuum cor. Deinde alia sunt instrumenta præparantia & coquentia nutrimentum, aliæ regentia motum localem. Vt autem hæc uarietas aliquo modo intelligatur, consideranda est fabricatio corporis, in quo ideo diuersa membra condita sunt, ut sint instrumenta diuersarum actionum. Vtinam uerò etiam aspicientes artem in hac miranda fabricatione & ipsas actiones hominum, scilicet noticias, dijudicationem, ratiocinationem, & electionem, agnoscamus hanc rerum naturam non casu ex atomis confluxisse, sed mentem æternam immensæ potentiæ, sapientiæ, & bonitatis architectatricem esse, quæ ideo condidit hominem, & in eum transfudit radios suæ lucis, ut eum agnoscamus, & ei obediamus, & similitudinem diuinitatis in nobis tueamur.

Nunc autem redeo ad quæstiones usitatas de Potentijs.

Quot sunt potentiæ Animæ?

Quinq; numerantur, distinctæ his adpellationibus: Vegetatiua, Sentiens, Appetitiua, Motiua *secundum locum*, & Intellectiua. *Hanc perspicuam enumerationem retineamus, omissis rixis.*

Quærunt alij, quomodo hæc ad medicorum distributionem accommodari possint, qui potentias tres numerant: Naturalem, Animalem, & Vitalem. *In has distribuit cæteras potentias Galenus in libro de Caussis morborum.* Naturalis eadem est, *quæ nominatur uegetatiua.* Animalis *comprehendit sensus exteriores & interiores*, & Locomotiuam. Vitalis est potentia cordis, *uiuificum calorem & spiritus suppeditans cæteris, qui & fouent calore alias partes, & fiunt instrumenta actionum.* Est & cor *sedes adfectuum, qui proprie sic nominantur, ut suo loco dicemus.*

Sed superuacaneum est recitare dissimiles enumerationes, præsertim cùm rebus cognitis, non difficile sit iudicare, quæ adpellationes cum quibus congruant, & quæ species alicubi omissæ sint.

DE

DE VEGETATIVA.

Tria sunt officia Vegetatiuæ potentiæ. Nutrire, augere, & gignere. Nihil repugno, si qui uegetatiuam partiri uolunt in tres potentias, Nutritiuam, Augentem, & Generatiuam. Sic enim aliqui loquuntur.

Quid est Nutritio?

Nutritio est conuersio nutrimenti in substantiam animati, facta ui caloris naturalis, ut instauratio fiat in eo, quod absumi cœperat.

Quæ sunt organa in Animalibus?

Nutritionis organa uocantur membra proprie, destinata ad accipiendum, transmutandum, et transuehendum nutrimentum, scilicet, Os, Oesophagus, Ventriculus, Epar, & uenæ deferentes sanguinem. Quanquam enim nutritio fit uirtute omnium partium corporis, quæ conuertunt nutrimentum in substantiam suam, tamen aliæ partes non nominantur huius officij organa, quia habent alias functiones principales. Ac œsophagi, uentriculi, Epatis, uenarum tantum hæc sunt officia, ut nutritioni seruiant. Ideo usitatum est, has partes nominare organa Nutritionis.

Attribuuntur autem singulis membris uniuersaliter quatuor ministræ facultates: Attractiua, Retentiua, Alteratiua, & expulsiua. Hæc facultates seruiunt nutritiuæ. Nutrimentum attrahitur & retinetur uirtute certorum uillorum, ut supra dixi. Transmutatur uerò propria membri, ut uentriculi & Epatis, natura. Superfluitas autem expellitur, & adiuuant certi uilli expulsionem.

Quomodo fit nutritio in corpore humano?

Plantæ nutrimentum per radices excipiunt. In insectis & in piscibus desunt quædam membra. Quare omissis animantibus cæteris, dicam de nutritione in corpore humano.

Etsi autem postea discernemus genera adpetitionum, tamen nunc ex eo loco aliquid huc transferendum est. Vt enim fiat nutritio, ordinatæ sunt adpetitiones cibi & potus, Fames & Sitis.

Descriptio famis apud Galenum hæc est: Fames est sensus suctionis uenarum, quæ cum deest nutrimentum, mulgentur ab exhaustis membris, quare cùm & ipsæ sugunt uentriculum, fit corrugatio uentriculi & orificij, quæ sensu percipitur. Adfluit etiam aliquid atræ bilis, quæ sua mordacitate acuit sensum illum corrugationis. Deinde imaginatio hoc irritato dolore, iudicat cibos quærendos esse.

Aliqui tantum dicunt caussam adpetitionis esse, frigiditatem uentriculi, & atram bilem adfluentem ad orificium uentriculi. Sed hæ non sunt principales caussæ, uerùm suctio uenarum, est principalis caussa famis. Omnibus enim membris naturaliter inest uis attrahendi nutrimentum ex uicino. Membra igitur exhausta mulgent uenas, uenæ sugunt uentriculum. Inde sequitur uentriculi & orificij corrugatio, quæ dolorem adfert propter concursum multorum neruorum in orificio.

Deinde sitis caussa magis etiam perspicua est. Natura arefacta indiget rigatione. Et suctio uenarum magis arefacit uentriculum, & eius orificium. Et cibus cùm sit calidus & solidior, minus opitulatur arefactioni. Appetitio igitur oritur frigidi & humidi nutrimenti, quæ nominatur sitis. Sentitur autem propter arefactionem in orificio uentriculi. Ita Galenus diserte inquit, Famis & sitis organum esse Orificium uentriculi, propterea, quod in eo loco sentitur irritatio.

Hæc de naturali fame & siti dicuntur, Postea ut βουλιμίας sunt aliæ caussæ, ita sitis præternaturalis seu uiciosa habet alias caussas. In Cruditate & in febribus halitus calidi & sanguinis ac spiri-

tuum accensio arefaciunt œsophagum, & fauces, unde sitis fit ardentior. Magna mœsticia propter extinctionem spirituum arefacit uasa, & accendit sanguinem, ut postea rigationem auidius adpetant & œsophagus & uenæ.

De modo nutritionis.

Et ad conseruationem ualetudinis, & ad medicationes, ac multorum morborum depulsiones præcipuè conducit, nosse modum nutritionis, de quo tamen eò breuius dicam, quia ex descriptione Anatomica, ubi dicitur, ad quos usus singula membra condita sint, utcunq; & ordo ac modus nutritionis cognosci possunt.

Cùm uentriculus accepit nutrimentum, amplectitur ipsum, ut coquat, & uertat in chylum. Postea chylus per πυλωρὸν emittitur in Duodenum intestinum & Ieiunum. Ex Ieiuno uenæ Mesaraicæ rapiunt id, quod purius & liquidius est, ac transuehunt in Epar. Lutulentum uerò pellitur ex Ieiuno in inferiora intestina. Transuectus autem chylus in Epar, ibi coquitur ac uertitur in massam sanguineam, in qua insunt, ut dictum est, quatuor humores. Sed horum fit ex aliqua parte separatio. Multum rubræ bilis deriuatur in folliculum fellis, multum atræ bilis in splenem transmittitur. A quosa super-

superfluitas cum uentum est ad cauam uenam, plurima effunditur in uenas emulgentes, & defluit ad renes & uesicam, fitq; urina.

Reliquum sanguineæ massæ, quod est in caua uena, distribuitur inde in tres partes. Vna euehitur in ramos ascendentes. Secunda in dextrum thalamum cordis, ut cor & pulmonem nutriat, & ut inde transfundantur riuuli in sinistrum thalamum cordis, unde spiritus gignuntur. Tertia pars sanguineæ massæ labitur in ramos ex trunco uenæ cauæ descendentes, ad alenda inferiora membra.

In extremitatibus autem uenarum sanguis ille uertitur in secundam humiditatem, quæ nominatur Cambium, quæ iam membris adponitur & assimilatur, quæ quidem assimilatio reuera est generatio quædam facta uirtute spirituum & caloris naturalis in quolibet membro, Quia cuilibet membro insunt, ut antè dictum est, attractio, retentio, alteratio, & expulsio. In quolibet enim ζωὴ φυσικὴ, est ipse calor naturalis, qui & fouetur spiritu uitali, et est harum uirium copulatio, uidelicet attrahendi, retinendi, alterandi & expellendi.

Hic modus est nutritionis, in quo gradus sic discernuntur. Digestiones tres numero. Primam in uentriculo. Secundam in Epate. Tertiam in extremitatibus uenarum, ubi sanguis uertitur in se-

cundas humiditates, quæ nominantur Cambium. Id postea attrahitur à membro nutriendo, & in eius substantiam uera generatione conuertitur, ut dictum est. Etsi autem de numero digestionum alij aliter locuti sunt, tamen prolixiores & inutiles disputationes addere nolui.

De Materia nutritionis, & alijs rebus eam adiuuantibus.

Dictum est de potentia, de organis, de modo nutritionis, Iam & de materia, uidelicet de nutrimentis, de cibis & potu, & de externis rebus adiuuantibus nutritionem dicendum erat, quæ numerantur Sex.

Aër.
Cibus & potus.
Somnus & uigilia.
Motus & quies.
Euacuatio.
Adfectus animi.

Hæc sex genera nominantur res non naturales, quia non sunt partes in hominis substantia. Nos hic recitamus, ut adpellatio rerum non naturalium, quæ tamen nutritioni seruiunt, nota sit. Et prodest sæpè commonefacere iuniores de his ipsis rebus, ut maiore cura obseruent, quid conducat ualetudini,

tudini, quid noceat. Petenda est autem longior doctrina à medicis.

Videmus hominem non nisi in aëre uiuere. Et manifestum est, expiratione opus esse, ne multitudine spirituum repleta sede cordis strangulentur homines. Inspiratione uerò opus est, quia aër refrigerat cor, & pars aëris mutatur in spiritus admixta halitibus, qui ex sanguine nascuntur. Hinc intelligi potest, facilimè infici corda uenenato aëre. Præterea aër totum corporis temperamentum uariat. Alia natura est corporis nati et educati in aëre Scythico, ubi sunt corpora ursis similiora, alia in aëre Lybico, ubi corpora sunt similiora simijs. Nec addam plura de aëre.

De cibis & potu consideret quisq;, qui sint & communi hominum naturæ, & suo temperamento conuenientes. Nam sapientia Dei res certæ ita conditæ sunt, ut propter cognationem cum corpore humano, uerti in sanguinem & addi corporibus nostris possint, aliæ magis, aliæ minus, ut ex tritico & uino fit sanguis. Ex arborum foliis & corticibus sanguis fieri non potest. Tantum uerò addam hîc duo dicta Hippocratis, quorum alterum monet, ut eligantur cibi conuenientes suo cuiusque temperamento, qui uel arcere morbos, uel lenire possint, ut bi qui frigidum uentriculum habent, non bibant aquam, aut nimis tenuem cereuisiam, sed

uina

uina mediocria, non cruda. Qui propter temperamentum calidius & siccius, aut etiam propter mœsticiam parum dormiunt, utantur lactuca, amygdalis, croco. In hanc sententiam inquit Hippocrates: ἐν ξοφῇ φαρμακίη, ἄριστον. Hanc regulam nosse & sequi in uictu, omnibus iunioribus & senioribus ualdè utilè est, possuntq; hac diligentia sæpè arceri periculosi morbi.

Sed medicamenta, quæ non sunt cibi, nequaquam cibis miscenda sunt. Vt Rhabarbarum, aut Agaricus non misceatur cibis. Ideo & hæc sententia ab Hippocrate tradita est· ἐν ξοφῇ φαρμακίη φλαυρὸν, quia diuersæ sunt actiones cibi & pharmaci, & impeditur actio naturæ cibum coquentis, cùm interea pharmacum trahit & pellit uiciosos humores.

De motu & quiete, hoc tantum monendi sunt iuniores. Agitatio corporum præcedat cibos. Excitatur enim calor, superfluitates consumuntur, & expelluntur, et irritatur ad petitio. Ita inquit Hippocrates. πόνοι σιτίων ὄρεξιν παρέχονται.

Maiore etiam cura omnes iuuenes & senes post sumptum cibum uitent omnes uehementiores motus corporis & animi, uitent & uocis contentionem. Tribuenda est enim quies uentriculo amplexo iam cibum, qui cùm agitatur, patefit stomachus, & exhalant

exhalant spiritus & calor, & fit dissipatio cibi. Hunc igitur & sensum pecudibus natura inditum uidemus, ut postquam pastæ sunt, amant quietem, & cubantes, placidè fruantur quiete. Nec dubium est, multos homines sibi certum exitium accersere talibus intempestiuis agitationibus, post sumptum cibum. Et exempla quædam uidimus.

De Euacuatione ordo naturæ notus est. Deinde magna uarietas est Euacuationum, de qua consulendi sunt medici.

De adfectibus animi, quare ita conditi sint in natura, ut uel foueant uitam, uel extinguant, & sint tanquam flammæ uindices & executio iudicij diuini, infra dicam. Certum est autem, ualdè multos homines tantum mœsticia contabescere & interire, quia cor, quod sedes est adfectuum, torrefit, & spiritus gignuntur debiliores, & languefiunt omnes aliæ uires. Ideo Hippocrates inquit, ψυχὴ, χαλεπὴ νόσῳ. Medicatio autem omnium efficacissima est, fiducia præsentiæ & auxilij diuini acquiescere, & à Deo petere & expectare uel liberationem uel mitigationem, iuxta dictum: Iacta in Deum curam tuam, & ipse te enutriet.

De somno necesse est plura dicere. Et consideratis somni causis et utilitatibus, magna pars doctrinæ de potentijs animæ fit illustrior.

Somnus

Somnus, est quies Animalis uirtutis, quæ fit, cum uapores utiles ex nutrimento exhalant in cerebrum, qui ibi suauiter liquescunt, & passim fluentes in cerebro obstruunt meatus sensuum & neruorum motiuorum.

Initio autem caussa finalis consideretur, quia mirum uideri potest, cur facta sint hæc interualla motuum in animalibus, cùm cœlestes motus, & fluminum, nulla habeant interualla. Sed hic ordo animalibus sancitus est: Quod caret alterna requie durabile non est. Loquamur autem de hominibus, non de pecudibus.

Sicut tota natura hominis ita condita est, ut paulatim & consumptio fiat natiui humidi, & facienda sit instauratio per nutrimentum, & postea accesserit hominum naturæ senectus & mors, eadem caussa est, cur opus sit alimento & quiete. Nam & quies seruit conseruationi membrorum in hac natura, qualis nunc est. Cerebrum assidua intentione, & cor adfectuum motibus arefierent & languescerent, si non recrearentur quiete. Quare ad hunc finem ordinata sunt hæc interualla, ut fiat rigatio cerebri, & in ipsa quiete rursus colligatur naturalis calor: Item ut cor aliquantisper minus turbetur adfectibus, & recuperet uires, & gignat spiritus maiore copia. Ac tunc simul iuuantur uentriculi & Epatis actiones, quia calor & spiritus minus

minus effunduntur quiescente corpore, imò tunc recreato corde, & calor & spiritus cæteris membris uberius suppeditantur.

Propter has caussas finales proximas ordinatum esse somnum in natura, qualis nunc est, facilè intelligi potest. Cur autem natura hominum talis sit condita, ut fiat consumptio, & sit instauranda nutritione & quiete, non quæritur caussa à Philosophis. Sed consilij diuini caussæ aliquæ cogitandæ sunt. Inenarrabili sapientia & bonitate Dei decretum est, ut in hac natura corporali colligatur æterna Ecclesia, Et hæc ita condita est, ut nutritione sustentaretur, & res in terra nascentes ei usui essent. Et cùm in natura fiant consumptio & nutritio, quies ad hæc ordinata est. Postquam autem natura hominum obnoxia est morti, et multò infirmior est, quàm fuit, interualla quietis magis necessaria sunt. Deinde hæc ipsa quies imago est mortis & resurrectionis, ut cogitemus & seruari uitam, quanquam mortuis, sicut ex somno excusitamur, quanquam ignari, quomodo id fiat. Imò ut uires redierunt meliores, post somnum, ita hominum natura in his, in quibus est semen Dei, excusitata, uires habet multò præstantiores. Sed has finales caussas in illa æterna consuetudine Dei integrè intelligemus. Nunc Physicum est aspicere præsentem naturam, & considerare in materia caussas, quomodo fiant in ea usitatæ mutationes.

Est

Est igitur caussa materialis, uapor suauis, qui cùm liquescit, defluens obstruit meatus sensuum, & spiritus impedit, ne in neruos delabantur, qua re et motus localis sistitur. Non est enim uiscosus, aut lentus humor, qui lædit cerebrum, & efficit apoplexias. Sed suauis halitus est, qui postquam ascendit, frigiditate cerebri densatur, & defluit, rigans & humectans cerebrum. Ideoq; Aristoteles Euripo hunc uaporum motum confert, quòd ascendentes refluant, & alij succedant.

Formalis caussa est, ipsa quies, hoc est, uocatio sensuum exteriorum, & motus localis. Nam interiores sensus minus impediuntur.

Caussam efficientem hîc nominant eam, quæ coctionem cibi adiuuat, unde uapores exhalant. Sit igitur hæc caussa, ipse calor intro reuocatus uirtute cordis, qua in re consilium & ordinem naturæ considerare, ualdè prodest.

Toties iam dictum est, cùm naturam hominum Deus opifex talem condiderit, ut uelit eam nutritione seruari, multa instituit, quæ ad id opus conducunt. Sumpto alimento fieri in uentriculo & Epate coctionem necesse est. Eodem tempore simul cum nouo sanguine corrigatur & reficitur, plurimum spirituum gignitur. Vt igitur cor actioni propriæ, & uentriculi, & Epatis opem ferat, minus spargit calorem in externa membra.

Iam

Iam reuocato calore intrò, cùm cœpit fieri coctio, simul exhalant uapores in cerebrum, & liquescentes obstruunt meatus sensuum, & impediunt spiritus, ne dilabantur in neruos, qua re sistitur motus localis.

Ita tunc simul iuuantur quiete externa, uentriculus, epar, cor, & cerebrum. Ac iustissimum est, esse aliqua certa interualla, in quibus hæc præcipua membra hominis reficiantur. Nec aliam caussam quæri opus est, cur intrò calor reuocetur, nisi quia necesse fuit hunc ordinem nutritioni seruire, & in hoc ipso interuallo cor & cerebrum reficiri. Quare & intrò calor reuocatur, & foris ocium est.

Adiuuat autem reuocationem caloris, & ipse defluxus uaporum liquescentium ex cerebro, qui cùm ambiunt calorem cordis, densiorem efficiunt. Ac reuocari calorem, manifestum est. Nam in somno corpora pluribus tegumentis indigent. Et Hippocrates inquit. Τὸ αἷμα ἐν ὕπνῳ εἴσω μᾶλλον φεύγει. l.b. 6 Epid. sect. 5 aphor. 1.

De caussis finalibus non est obscura doctrina. Sentiunt etiam indocti manifesta & ingentia beneficia somni. Præcipuæ potentiæ humani corporis, & earum organa somno iuuantur. Virtus nutritiua sine auxilio somni, coctionem non potest perficere. Ac insomniam tetra & exitiosa cruditas sequitur.

Deinde cor fieri languidius necesse est, cum neq; recte nutriatur, neq; gignere copiam spirituum conuenientem possit, dissipato calore.

Cerebri uerò & neruorum uirtus celeriter penitus extinguitur, nisi somno foueatur. Nam & nutrimento & rigatione, & quiete cerebrum indiget. Et languefacto cerebro, & deficientibus spiritibus, neruorum debilitatem sequi necesse est. Sicut Hippocrates inquit, uigilias immoderatas adferre spasmos & desipientiam, ἐπὶ ἀγρυπνίῃ σπασμὸς καὶ παραφροσύνη.

Nec difficile est ijs, qui non prorsus ignari sunt Physices, cernere causas, cur intempestiuas et immoderatas uigilias magni & sæui morbi sequantur. Quare unusquisq; se adsuefaciat, ut ordini naturæ obtemperet, amet tempestiuam quietem, & eam tueri studeat. Nam ad cætera mala hoc quoq; accedit, propter immoderatas uigilias, ut paulatim somnus prorsus amittatur, debilitate uentriculi & cerebri. Sciamus igitur dulcissimos uersiculos, qui ex Menandro citantur, & caussarum cogitatione, ut physicos decet, nos confirmemus, ut naturæ ordinem libenter tueamur.

ὕπνος πέφυκε σώματος σωτηρία.

Item,

ὕπνος δὲ πᾶσιν ὅστις ὑγιὴς βίος.

Dic

Dic Aristotelicam definitionem?

Somnus est quies principij sensuum, seu, ut Aristoteles loquitur, πρώτου αἰσθητικοῦ. In hac descriptione si cerebrum intelligeretur esse πρῶτον αἰσθητικὸν, non dissideret autor à cæteris. Sed Aristoteles addit aliam enarrationem. Intelligit πρῶτον αἰσθητικὸν, Cor esse. Non fit autem somnus propriè impedito corde, aut cessante. Constat enim, in somno motum cordis multò fortiorem esse, propter reuocati caloris copiam, quàm in uigilantibus. Non igitur impeditum est cor, nec cessat in somno natiua ipsius actio.

Caussa autem erroris Aristoteli fuit, quia putauit, Cor esse immediatum principium motus & sensuum. Ideo cùm in somno cessent motus localis, & sensus, adfingit cor impeditum esse, nec animaduertit repugnantiam. Cor enim non cessare, spiratio fortior testatur.

Præterea nerui sunt propria instrumenta sensuum & motus localis. Neruos autem oriri à cerebro, testatur inspectio. Ideo cùm cessant sensuum actiones, quærenda est caussa proxima in cerebro. Hinc adparet, cur ab Aristotele dissentiat Galenus. Nec de re manifesta prolixius disputabo, quanquam à nonnullis recentioribus quæsitæ sunt præstigiæ ad excusandum Aristotelem.

Illa quæstio addenda est, Quare cùm motus localis cesset, moueantur tamen in somno musculi thoracis in spiratione? Quia etsi alibi musculi seruiunt uoluntarijs motibus, tamen musculi thoracis mouentur mixto motu. Partim enim cientur uoluntario motu, partim impelluntur à spiratione, sicut urinæ meatus aperiuntur non tantum uoluntario motu, sed etiam interdum in nolentiuus cedunt crumpenti urinæ. In Apoplexia desinit spiratio, quia læso & corrupto principio neruorum, uidelicet cerebro, simul extinguitur uis neruorum, qui directi sunt in musculos thoracis. Prorsus igitur desinit motus. At in somno principium neruorum suauiter recreatur, quare cum nerui sint incolumes, possunt musculi cieri à spiratione.

De ordine cibi & somni, cognitis causis somni, facilè est ratiocinari, nec inanes suauiter dormire, nec immodico cibo oneratos. Sapiens antiquitas in omnibus rebus in tuendo ordine diligentior fuit. Extat igitur exemplum ordinis balnearum, cibi & somni, apud Homerum in ultimo libro Odysseæ.

——Επεὶ λόσατο, φάγοι τε,
Εὐδ' ἐμεναι μαλακῶς, ἥ οἱ δίκη ὀξὶ γεράσσω.

Vt lauit, sumsitq; cibum, det membra sopori,
Mollibus in stratis, uacuus curaq; metuq;:
Corpora ceu prodest senio confecta foueri.

Balneæ

Balneæ antecedant cœnas. A cœna exiguum sit interuallum ad somnum. Molli ambulatione cibus ex orificio uentriculi descendit, & orificium clauditur. Deinde quies gratissima est uentriculo, ac primùm in dextro latere cubandum est, ne hiet os uentriculi. Fit igitur collectio calore in somno coctio, prohibetur cruditas, conseruatur calor naturalis, gignitur sanguis suauior, sequitur & uirium & coloris bonitas.

Moueat autem singulos consideratio harum caussarum & effectuum, ut maiore cura ordinem diuinitùs institutum in natura tueantur, et tribuant somno conuenientia tempora, nec extendant uigilias post cœnam in multam noctem, quæ ualdè labefaciunt uires humani corporis. Sequitur enim cruditas, dissipatur calor naturalis, languescit uirtus uentriculi & Epatis, gignitur sanguis impurus, repletur corpus uiciosis humoribus, & fit κακοχυμία, turbantur spiritus, cerebrum ualdè debilitatur adsiduitate motus, et ipso spirituum æstu, ac impedita suaui nutritione. Nec existimetur leue scelus esse, propria corpora petulanter necare, & corrumpere cor & cerebrum, quæ debent esse domicilia Dei, & actionum diuinarum organa.

De Somnijs.

Addemus breuem admonitionem de somnijs, quæ quomodo fiant, longior disputatio est infra, ubi de sensibus interioribus dicitur.

Sunt autem alia physica, alia Diuina, alia diabolica. Nunc de physicis dicam, quorum alia sunt uulgaria & communissima omnibus, nihil significantia. Ac rariora sunt utcunq; μαντικὰ seu præsagientia. Vtraq; autem sic fiunt.

Cogitatio interior fit, cum cerebrum feritur à spiritibus, & cerebrum, quod assiduè mouetur, suo quodam motu facit spirituum commixtiones, & compositione spirituum formatimagines. Vt enim lingua sonos ex Trachea acceptos formatin eis ficit articulatam uocem, ita cerebrum admirabili natura sua, formatin spirituum compositione imagines.

Fiunt igitur & in somno concursu spirituum imagines, quarum multæ sunt similes earum imaginum, quas uigilando formamus, quia ex memoria illi spiritus, quibus imagines priores impressimus, recurrunt. Inde hoc dictum est Claudiani:

Causidicis lites, aurigæ somnia currus.

Multæ imagines imitantur humores, quia spiritus accipiunt temperamenta ab humoribus. Vt, qui abundant uicioso pblegmate, somniant se natare. Ita Ephialtæ fiunt in somno, cum crassus humor, seu in cerebro, seu in thorace, impedit motum thoracis, eaq; compressio mouet imaginationem, ut cogitet ab aliquo alio premi thoracem.

Alia

Alia rariora sunt, μαντικὰ, quæ tamen non sunt diuina, sed sunt familiaria certis temperamentis, sicut alius suo temperamento magis Musicus est, quàm alius, aut agilior ad scandendum. Tales naturas nominat Aristoteles εὐθυοπτικὰς καὶ εὐσόχους, quæ sæpius habent somnia significantia, quàm aliæ. Existimo autem rectè dici, caussam esse, temperamenti proprietatem, sicut & Astrologi existimant. Sed inepti sunt, qui præcepta de interpretationibus tradunt, cùm alij alias habeant imagines.

Exempla uerò in historijs multa leguntur magnorum Ducum, ut Syllæ, Luculli, & aliorum, qui in somnijs multos euentus præuiderunt. Et Augusti Medicus somniauerat in castris, diripi tabernaculum Augusti. Admonitus igitur Augustus, aliò secessit. Nec fefellit euentus. Nam post pugnam fugato illo cornu, direptum est tabernaculum.

Cicero multa recitat, & ipse somniauit, Octauium principem reipublicæ fore, priusquam puerum nosset.

Nec desunt usquam exempla talium somniorum. Ac multa recitare ex proximo bello possem.

Quanquam autem sæpè talibus somnijs respondent euentus, tamen multa etiam in hoc genere sunt aut ambigua & fallacia, aut prorsus inania, ut

sæpè experientia ostendit. Ac de his quoq; rectè dicitur à Tibullo: tl. 3, lyr. 4

Somnia fallaci ludunt temeraria nocte,
Et pauidas mentes falsa timere iubent.

Non igitur tribuenda est fides his somnijs, sed præcepto Dei obtemperandum est, quod prohibet adseuerationes ex somnijs, ijs uidelicet, quæ non sunt diuina, ut textus inquit in cap. 18. Deuteronomij. Et sæpè ambiguitas decepit interpretes, Vt Darius somniauerat, se uidere Macedonicum exercitum incedere ardentem per Asiam, ac uenire Babylonem, ibiq; Alexandrum indutum ueste Persica, ire in templum, ac ibi statim euanescere. Arbitrabatur ergo Darius, Macedonico exercitui significari exitium per flammas, & Alexandrum indutum ueste Persica, uenturum in seruitutem. Sed flammæ significabant celeritatem & uictorias. Vestis significabat, Alexandrum potiturum regno Persico. Sunt igitur fallaces coniecturæ, ut aliæ multæ sunt ex signis.

plutarch. in Alexandro.

Tertium genus diuinum est, quòd Deus mentibus inserit per sese. Talia sunt uaticinia Iacob, Ioseph, Danielis, & similium, quæ Deus de magnis rebus, de gubernatione Ecclesiæ, & de imperijs monstrauit. His somnijs adduntur testimonia diuinitùs, ut mentes sciant, ea diuinitùs offerri. Sicut & somnio Nabugdonosor additum est illustre testimonium,

monium, quia cùm rex imaginem ostensam oblitus esset, Danieli eam Deus rursus ostendit, ut se autorem esse testaretur. Hæc diuina somnia sunt uaticinia probata, de quibus sæpe in sacris historijs dicitur, nec pertinent ad communem regulam, quæ diuinationes ex alijs somnijs prohibet.

Quartum genus est diabolicum, ut cùm Diaboli offerunt imagines conuiuiorum et ludorum ueneficis mulieribus, quas tamen compertum est, nusquam abijsse, sed dormientes gestu & clamore somnia saltationum significasse. Et huius generis fanatica exempla Ethnicorum, Manichæorum, & Anabaptistarum recitari multa possent. Hic insidiæ diaboli prudenter cauendæ sunt. Et constanter repellendæ sunt hæ præstigiæ. Sed nolo huic commemorationi diutius immorari. S. Aug. lib. 12.

De Auctrice potentia.

Vt de Nutritiua quæsiuimus, quæ sit ea potentia, quæ habet organa, quomodo fiat Nutritio, ita deinceps de cæteris hunc ordinem sequemur.

Quid est Augmentatiua potentia?

Non differt hæc reipsa à nutritiua, sed tempore et quantitate. Nam nutritiua in adolescentia,

donec calor natiuus fortis est, plus nutrimenti conuertit in substantiam, quàm amissum est. Ita crescunt omnia membra, fiuntq; simul Nutritio & Augmentatio. Sunt igitur causse eædem, & eadem organa.

Quid est Augmentatio?

Est talis nutritio, qua non solum idem corporis modus alitur, sed etiam accedit magnitudo certo tempore secundum omnes dimensiones, longitudinem, latitudinem, & spissitudinem, ac pro proportione omnia membra augentur, quod fit usq; ad iuuentutis initium, uidelicet usq; ad annum Quintum & uicesimum, aut circiter. Ac plurimum differt Pinguefactio ab Augmentatione. Nam pinguefactione non crescunt omnia membra, sed additur carni quædam humiditas superflua, ex bono sanguine redundans. Non enim loquor de κακοχυμία, quæ est humorum prauitas in toto corpore.

Dixi autem, certi temporis augmentationem esse, quia natura omnibus animantibus constitutæ sunt metæ incrementi & decrementi. Cùm igitur ordine naturæ uentum est ad ἀκμὴν, Nutritiua non plus nutrimenti conuertit, quàm amissum est, & paulatim post ἀκμὴν fit actio languidior, quod ut aliquo modo intelligi possit, uitæ & caloris fontem, ut ita dicam, consideremus.

Quare

Quare post ἀκμὴν paulatim deficit natura animantium?

Vt in flamma Lychni necesse est quandam humiditatem esse, glutinantem flammæ partes, sic in corpore animantis est quoddam aëreum humidum, optimum, quod nominatur Radicale, fusum per totum corpus, propagatum à semine, glutinans omnes partes, in quo radicali humido immediatè uehitur calor cœlestis & uiuificus. Hoc humido extincto, calor etiam euanescit.

Depascitur autem humidum à calore, & uicissim natiuus calor deficiente pabulo fit languidior, ut flamma attenuatur deficiente cera.

Quanquam autem alitur humidum radicale quotidiano nutrimento, tamen hoc quod in omnibus membris acquiritur in nutritione, est impurius. Vt in uino, dum uis est integra, facile in naturam conuertit pauxillum aquæ. Sed si paulatim plus aquæ infundatur, fit uinum impurius.

Sic igitur & uita deficit, quia nec caloris uigor manet, nec pabuli puritas. Mutua igitur labefactatione utrunq; extinguitur. Acquisitum humidum non est æquale radicali. Fit ergo & calor imbecillior deteriore pabulo. Et rursus calor languidus minus feliciter conuertit nutrimentum. Simul ergo labuntur, & humidum radicale, & natiuus

calor.

calor. Hinc intelligi potest, quare ἀκμὴ non sit perpetua, & citò accedat senectus.

Ideo Aristoteles definiuit mortem esse extinctionem innati caloris, uidelicet absumpto Radicali humido. Extinguitur autem humidum radicale paulatim, illa ipsa acquisiti nutrimenti impuritate. Et accelerant extinctionem causse externæ & uiolentæ multæ, intemperantia, inedia, prauitas cibi & potus, defatigationes omnis generis. Hæ causse eò considerandæ sunt, ut in tuendis naturæ nostræ uiribus simus diligentiores, quod & Deus præcipit.

Quid est Generatiua potentia?

Est potentia in Animantibus generans simile, ordinata ad speciei conseruationem. Estq; hic ordo considerandus. Nutritiua conseruat Indiuiduum. Augmentatiua prouehit ad iustam magnitudinem. Generatiua conseruat speciem.

Etsi autem in tota natura ordo testimonium est, non extitisse mundum casu, tamen hoc indicium illustre est, quod perpetuò manent eædem species, & quòd in qualibet specie propagantur similia, nec fit specierum confusio, quod fieret, si casu et temerè, sine opificis consilio omnia orirentur. Cumq; hic ordo in natura institutus sit, ut species hoc modo conser-

seruentur propagatione similium, dictum est ab Aristotele: Naturalissimum opus est in uiuentibus, generare simile.

De organis generationis supra in Anatomicis descriptionibus dictum est. Pauca autem hic de Semine & formatione fœtus addemus.

Semen animalis est utilis superfluitas, ultimi alimenti sanguinei, per totum corpus dispersi, post quartam digestionem decisa, quæ attrahitur à uasis seminarijs, & perficitur ac conseruatur in testibus ad generationem. Sunt autem uasa seminaria certæ uenæ, quarum picturæ, ut ita dicam, supra in descriptione Anatomica considerentur.

Quidam semen oriri tantum à cerebro putarunt, sed constat, plurimum quidem à cerebro, sed totum ab omnibus membris deriuari. Cum enim ex eo omnia membra formentur, consentaneum est, ipsum ab omnibus membris oriri. Nam similia similibus procreantur. Itaq; Hippocrates inquit: Ἔρχεται γὰρ ἀπὸ παντὸς τοῦ σώματος, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ὑγιεινῶν ὑγιεινὸς: ἀπὸ δὲ τῶν νοσερῶν, νοσώδης. Vtitur igitur similitudo, ita imbecillitas certorum membrorum in parentibus propagatur in prolem, ut cerebri, epatis, uentriculi, renum.

Quia autem semen utile alimentum est, & plenum copioso uitali spiritu, corpora ualdè debilitantur nimia profusione seminis. Nam & cor-

pori

pori alimentum detrahitur, & plurimum ejicitur spiritus.

Nunc breuiter de formatione fœtus dicam. Cùm matrix excepit semen uiri, iungitur uirili semini muliebre semen. Hìc magna controuersia est, An mulier concurrat actiuè ad procreationem fœtus? Aristoteles non tribuit semen mulieri, sed dixit, materiam fœtus esse sanguinem menstruum, et uiri semen habere se actiuè, ac uerti in spiritum, & sua ui tanquam fabrum, materiam illam disponere, ut inde fœtus procreetur. Hæc est summa sententiæ Aristotelis.

Sed Galenum sequamur, qui adfirmat, iuncta semina uiri et mulieris esse materiam fœtus, etsi in his uiri semen calidius & crassius est, mulieris uerò semen humidius ac frigidius, et ob hanc causam uelut nutrimentum esse uirili semini, inquit.

Cum igitur Matrix accepit iuncta semina, principio calor matricis, uelut furni, leuiter assando efficit panniculum, tanquam crustam circa semen: Estq; hæc initiò uelut oui species, quia membrana circundat semen intus bulliens, cum sit ualdè spirituosum. Ac fit panniculus ex exteriore seminum parte, ac præcipuè ex muliebri, quod est humidius et magis extendi potest. Is panniculus græcè nominatur χόριον, Latinis secundæ, uulgo secundina. Et non solum locus est reliquo semini, sed etiam

etiam habet alios usus. Desinunt enim in matricem innumera orificia uenarum & arteriarum, et ut per ea sanguis menstruus influat, & ut fœtui transmittatur nutrimentum.

Hæc orificia similia sunt acetabulis polypi, eamq; ob causam nominantur κοτυληδόνες, quarum cum sit apta figura ad amplectendum χόριον, adglutinatur undiq; panniculus ille matrici. Nam & tota matrix appetit semen, idq; foueri à tota matrice oportet.

Sunt autem in toto chorio fibræ multæ, quæ uariè inter se contextæ coëunt, & constituunt duas uenas et duas arterias, & in medio meatum, qui nominatur οὐραγὸς. Hæ uenæ & Arteriæ sunt uelut radices fœtus. Insertæ enim reliquo semini, constituunt umbilicum. Primis igitur Sex diebus adornantur fibræ illæ, & semen intus seruet.

Deinde cum sexto aut septimo die umbilicus fabricatus est, ut dixi, iunctis illis uenis & arterijs, hìc primùm attrahitur sanguis & spiritus, per uenas & arterias illas, qui transmittatur ad semen, et misceatur semini, ut formentur principalia membra. Nam & in chorio fiunt foramina similia cotylidonibus, quibus adglutinatum est, per quæ radiculæ illæ attrahunt sanguinem & spiritum.

Interea semen æstuans, tres ampullas quasi exiguas uesiculas facit, quæ sunt loca Epatis, Cordis, & Cerebri. Trahit igitur uena ex umbilico porrecta,

porrecta, sanguinem crassiorem seu nutrimentalem, qui facile in semine coagulatur. Simul autem fit bifida uena, ac ramo alteri coagulum illud agnascitur. Hæc est Epatis formatio. Est enim Epar simile coagulato sanguini.

Alteri autem ramo bifidæ illius uenæ agnascuntur, μεσεντέριον, Ventriculus, Splen, Intestina.

Natis iam uenarum radicibus in Epate, colligitur uelut truncus uenarum in gibba parte Epatis, & fit maxima uenarum, cui nomen est uena caua, quæ alios ramos sursum porrigit, ex quibus fiunt διάφραγμα, & pars spinæ dorsi supra diaphragma. Inferiores rami procreant reliquam partem spinæ circa lumbos.

Arteriæ uerò ab umbilico in semen sparsæ, tendunt ad spinam dorsi, & paulatim ad locum cordis propagantur. Hæ arteriæ attrahunt calidissimum & subtilissimum sanguinem, ex quo in uesicula illa cordi destinata cor gignitur, quod est natura carnea, solida & spissa, quemadmodum conuenit membro calidissimo.

Simul autem cordi uena caua sanguinem nutrientem aduehit. Iamq; Aorta nascens spiritum euehit in uniuersum ædificium, ut spiritu & uiuifico calore tota formatio perficiatur.

Cum autem Epar, et cor, & cætera membra formentur ex sanguine, uenæ, arteriæ, cartilagines, ossa,

ossa, panniculi, πλευρά, ligamenta, ex crassiore seminis parte, simul pars subtilissima seminis, & plena optimi spiritus, quasi colata et expressa ex crassiore massa, sursum pellitur in ampullam tertiam, ut inde cerebrum formetur, & ex cerebro nerui. Quanquam autem huius mirandæ ædificationis ratio non potest reddi, tamen ipsa machina humani corporis diligentissimè aspicienda est, & considerandum, quæ pars ex qua materia, & ad quos usus condita sit. Quid mirabilius est, quàm cerebrum et neruos, motus ac sensuum instrumenta, totumq; illud domicilium cognitionis & sapientiæ, maximè cognatum esse semini, & ex ea materia proximè oriri? Vt igitur cerebrum simile est cœlesti naturæ, quia lucis capax est, ita semen est quiddam cognatum cœlesti naturæ, quo ut homines singulari reuerentia uterentur, Deus metas nobis circundedit, ne temerè effundatur, & ut certo sciamus, ordinem in ea re ab ipso sancitum esse, horribilibus pœnis iudicium & iram suam declarat.

Tempora fœtus uariè discernuntur, ac masculi quidem citius absoluuntur quàm femellæ, quia in musculis calor uehementior est, & in eodem genere alij citius, alij tardius matureſcunt.

Primis sex diebus bulliente semine, fiunt ampullæ, & uelut quædam oui species existit. Hæc nondum adpellatur fœtus, seu γονὴ, id est, semen.

Deinde nouem diebus attrahitur sanguis, ex quo paulatim Epar & Cor fiunt, ita ut post duodecim dies iam discerni possit delineatio epatis, cordis & cerebri. Iam igitur fœtus nominatur. Et græca adpellatione ἔμβρυον, id est, pullulans seu germinans: ἔμβρυον, quasi ἔσω βρύον, id est, intus in utero germinans, à βρύω, quod est pullulo, germino, scaturio, πηγάζω, ἀναβλύζω.

Postea octodecim diebus membra cætera formantur et distinguuntur, seu ut uenustissimè inquit Hippocrates, ramos exerit fœtus.

Hos dies si colligeris, inuenies dies 45. Tunc enim formatis et distinctis membris, uiuere iam fœtus incipit, quia sentit. Ideoq; aiunt, Animas inseri pueris circiter 45. diem, & tunc non solum ἔμβρυον, sed etiam infantem nominant, Nondum tamen propter imbecillitatem mouetur. Sed Hippocrates regulam hanc tradit: Dies à conceptione ad formationem duplicati, indicant diem motus. Postea triplicati dies motus, indicant diem edendi partus, Vt si fœtus formatus est 45. die, mouetur nonagesimo, & editur Nono mense. Estq; hoc tempus usitatissimum, præsertim in maribus, fœmellæ uerò decimo mense eduntur. Et de sero partu inquit Hippocrates: Ἐς ἰδ ἕλω ἡέλιοι ν, ἐς πρῶτον ἅλμα ς, ἐς τελεότητα τ.

Sic autem editur infans. Cum iam creuit, & ampliore nutrimento indiget, quàm quantum ex cotylidonibus per umbilicum attrahit, mouetur maiore impetu, adeo ut rumpat panniculos, & quasdam chorij uenas. Quare matrix retinere fœtum diutius non potest. Cumq; iam aperitur matrix, sentit infans aërem ingredientem, quem captans mouetur uersus os matricis. Hoc modo ritè partus editur, capite primùm exeunte. Et plorans uenit in hanc lucem, uelut præsagiens calamitates huius uitæ, in quam ingreditur. Plorat autem ideo, quia motus ille ac tractatio, non fit sine dolore, & offensione teneri corpusculi.

Editi sexto mense, aut citius, non uiuunt. Nondum enim planè perfectus est fœtus. Septimo mense editi uiuere possunt. Tunc enim absolutus est fœtus. Exempla Plinius recitat, et Homerus scribit, Eurysstheum, qui latè regnauit in Græcia, & Herculi labores iniunxit, editum esse septimo mense. Sic enim inquit Homerus lib. τ. ἥδ' ἐκύει φίλον υἱόν, οὐδ' ἔβδομόν ἐστιν ἐκεῖνον μείς. Et tamen quod mireris, octauo mense editi non solent uiuere. Nam septimo mense, qui criticus est, fœtus mouetur ad exitum, cum natura eius ualida est. Cum autem natura fœtus imbecilla est, non potest edi, sed transfertur in aliam alui partem: Tunc uero, si octauo mense edatur, nec post criticum tempus prodest moueri materiam, & gemina migratio magis adfligit infantem, cum & septimo mense in aliam alui partem translatus est, & non multò post octauo mense editus.

Quòd autem septimus mensis sit criticus, caussa ad astra refertur, quia tunc Sol sit in signo, quod oppositum est signo conceptus.

Calor maior seminis, dicitur esse caussa, cur masculi nascantur. Similitudinis caussa, ut Galenus existimat, uis est maior paterni aut materni seminis. Sed in tanta uarietate, & astrorum sua est uis. Nam boni positus siderum in formis uenustatem, hilaritatem & quasi Lumen efficiunt. Infausti positus siderum insigniter deformant corpora.

De gemellis consentaneum est, etsi non sunt cellæ in matrice humana, ut in belluinis, tamen cùm discrimen sit inter latera, dextrum & sinistrum, semina distincta non continua, labi in diuersa latera, uel uno conceptu, uel diuersis, ut ferunt natos esse gemellos Iphiclum & Herculem. Cùm enim Iphiclum concepisset Alcmena ex marito, postea dicitur Herculem ex Ioue concepisse, Id nominant ἐπικύησιν, uulgo superfœtationem. Aristoteles multa recenset exempla in 7. de natura animalium. Ait, adulteram quandam gemellos peperisse, quorum alter similis marito fuerit, alter mœcho. Sed ut hoc modo Gemelli cõcipi aut absolui possint, non sit longum interuallum inter duos conceptus. Nam matrix occupata altero fœtu, cùm iam formari & crescere incipit, non concedit locum alteri. Sed hæc omitto. Nam & Aristoteles inquit, superfœtatio

fœtationem hominum raram esse. Sæpius uno conceptu gemelli nascuntur. De laterum uerò discrimine uerba sunt hæc in Quinto libro Aphorismorum: ἔμβρυα τὰ μὲν ἄρρενα ἐν τοῖσι δεξιοῖσι, τὰ δὲ θήλεα ἐν τοῖς ἀριστεροῖσι μᾶλλον.

DE POTENTIA SENTIENTE.

Quid est potentia sentiens?

Est, quæ ad cognitionem singularium in corporibus animantium condita est. Etsi autem postea, cum de iudicio & ratiocinatione in mente dicetur, admonendi sunt iuniores, ut apud sese cogitent, quantum bonum sit cognitio, & ad quos usus hominis attributa sit, tamen hîc quoq; de sensibus considerent, dignitatem eorum in homine eò maiorem esse, quia nuncij sunt mentis, sicut dicitur, A sensu oriri sequentes in mente actiones. Item, nihil esse in Intellectu, quod non prius fuerit in sensu, quod etsi non congruit ad omnes noticias, tamen de plurimis uerè dictum est.

Sunt autem sensuum ordines duo. Exterior et Interior.

Sensus exteriores sunt Quinq;. Visus, Auditus, Olfactus, Gustus, Tactus.

Quid est sensus Visus?

Est sensus percipiens oculis lucem & colorem, tanquam propria obiecta, & magnitudines, figuras, numerum, motum et situm corporum, tanquam communia obiecta.

Vtilitatis magnitudo non potest satis declarari, Sed monendi sunt iuniores, ut horum mirabilium operum diuinorum artem, bonitatem & usus aliquo modo considerent. Qualis esset uita, si perpetuæ tenebræ essent, aut si lux non posset adprehendi? Condidit Deus lucem, & uult notam esse, & distinxit eam à tenebris. Ac naturam hominis talem condidit, ut apprehendere lucem, & discernere eam oculis possit. Nec quid sit hæc pulcherrima res, Lux uidelicet, quæ ostendit res cæteras, uerbis exponi potest. Sed oculi eam agnoscunt, & à tenebris discernunt. Vult autem Deus, hac corporali luce considerata, intelligi, & sese esse lucem quandam admirandam, ut homines sancti aliquando experiuntur.

Quod est organum?

Oculus, & in oculo crystallinus humor, qui et sua natura lucet, et adferunt ei spiritum nerui optici. Hic spiritus uitam impertit oculis, Estq; uelut flammula, naturam referens lucis cœlestis, tribuens uim uidendi. Hac flamma tanquam uita, in humore crystalli-

crystallinum sparsa, fit hoc modo uisio, quia crystallinus humor recipit illatas ab obiecto species, quæ ibi imaginem efficiunt, ut illapsæ in speculum, seu ut fit sigilli impressione.

Quod est obiectum?

Propria obiecta sunt: Lux & Color. Nec dubium est, colorem esse qualitatem mixti corporis, ortam à commixtione lucidorum corporum cum obscuris. Hæc descriptio utcunq; intelligi potest, agnita lucis natura, quam oculis cernimus. Sed constituere lucis definitionem difficile est. Nos dicimus, qualitatem esse in corporibus cœlestibus, & in igni, aëre, et aqua ostendentem & sese & alia corpora.

Narratio autem Prophetica magis perspicua est, quæ lucem nominat, ipsa corpora cœlestia, quæ sunt fons luminis corporum. Cum enim dicitur: Fiat lux, haud dubiè significantur corpora cœlestia, in quibus singulari consilio Deus hoc bonum sparsit, quod Lucem nominamus. Cum igitur de luce quærimus, oculi cœlum intueantur, nec quærant alias definitiones.

De modo uisionis.

Toties iam dicimus, non penitùs perspici rerum naturam, sed utcunq; foris aspici. Consideremus igitur eam quantum conceditur, & agnoscamus

Deum opificem, qui hæc miranda opera uoluit esse testimonia de sua sapientia & potentia, uoluit etiam esse commonefactiones de alijs carnis actionibus. Vt in oculo fiunt imagines, uelut in speculo, sic ipse nostris mentibus imprimit imagines de sese, uelut speculo.

Etsi autem de modo uisionis multæ quæstiones agitantur, tamen nos, ut in re non peruestigabili, recitabimus sine longa disputatione opiniones non monstrosas, quas receperunt eruditi, qui hæc diligentius considerauerunt.

Nonnulli existimarunt, uisionem fieri radijs ex oculo emissis, & ferientibus seu comprehendentibus obiecta. Sed Aristoteles sapienter refragatur, quia in oculo, non extra oculum fieri uisionem oportet. Iam si radij procurrentes non redirent, fieret uisio extra oculum.

Deinde radij sunt tam longi, ut Lunam aut Solem attingant. Quare & Aristoteles & Optici dicunt, in medio perspicuo ad oculum, qui & ipse lucidus est, ferri colorum species, quas ut aër, ita oculus lucidus recipit. Hac receptione fieri uisionem dicunt.

Iam altera quæstio est, An à corporibus aliquod lumen spargatur, quod nominant, speciem uisibilem, ut cùm in speculis redduntur imagines, existimamus ab obiectis lumen transmissum esse, quod cùm reflectitur & coit, integram efficit imaginem.

Occam

Occam negat aliquid esse has species, & existimat, corpora adparere in lucida superficie, quia sic condita sit natura, ut in lucidis res cerni possint. Quod uerò Optici nominant speciem, arbitratur eos loqui de lineis Mathematicis, quibus obiecta occurrunt oculis, non quòd reipsa colores gignant lumen seu radios.

Sed alia communis est sententia, spargi à luce & à calore lumen, ut à Sole spargi radios manifestum est. Cùm enim radij Solis in obscuris locis per foramen inserti, ab altero pariete reflectuntur, coit lumen, quod ita condensatum conspicitur. Cernimus & refractos radios, qui sic uocantur, cum in medio densiore, ut in aqua, aut in uitro, lumen coit. Esse igitur aliquam à luce propagatam & effusam qualitatem in aëre, consentaneum est.

Accedunt huc & hæ coniecturæ, quòd manifestum est, in uisione oculos adfici, & regula est: Excellens sensibile lædit sensum, ut experimur conspectu Solis aut fulguris lædi oculos. Quomodo autem læderentur, nisi res aliqua attingeret ac feriret oculos?

Deinde, cur caua specula inuersas imagines reddunt, ut stare in capite uideantur, nisi quia species aliter reflectuntur ex cauis, quàm ex planis aut conuexis? Etsi autem fatemur, totam uisionis rationem, ut alia multa, imperuestigabilem esse, tamen hac communi opinione contenti simus, quæ eò etiam

nobis minus displicet, quia uidetur ideo sic condita esse natura lucida, ut radios spargat, ut aliquo modo significatio seu commonefactio ostendatur de æterno Patre & filio, qui est ἀπαύγασμα, æterni Patris.

Ad uisionem autem necessarium est medium perspicuum, quod nominant διαφανὲς, inter obiectum & oculum. Nam obiectum sine medio perspicuo oculis admotum, non conspicitur. Sit igitur interuallum, quo à coloribus lumen spargi possit, & sit hoc interuallum perspicuum, uidelicet aër aut aqua, quia sine luce externa, colorum lumen adeò debile est, ut neq; conspici, neq; discerni possit. Vsitatum est, cùm de uisione dicitur, Medium nominare caussam sine qua non, Seu ut Græci loquuntur, ὧν οὐκ ἄνευ. Tales caussæ cur ita nominentur, in Physicis recitatum est.

Situs etiam in uisione considerandus est. Quidquid uidetur, secundum rectam lineam uidetur. Ac pyramidis figura lineæ in oculum incurrunt, cuius basis est in obiecto, conus uerò in oculo, fitq; pyramis paulatim minor, quò longius ab obiecto recedit, species etiam paulatim attenuantur. Ex his initijs, de situ, quando & qua uarietate lineæ perueniant ad oculum, doctrina Optica extruitur.

Quanquam autem oculi Duo sunt, tamen unum obiectum non uidetur geminum, quia species ab utroq; oculo coëunt in ueruos Opticos, qui iuncti sunt, ut concurrant ibi receptæ species. Quare una res non uidetur gemina, nisi cum species non iunguntur. Tunc enim una res adparet gemina, cum oculi distorti non similiter idem contuentur. Hæc ratio extat in Problematis Aristotelis.

Quid est sensus Auditus?

Est sensus in Auribus, percipiens sonos per aërem uel aquam.

Quod est obiectum?

Sonus. Est autem sonus qualitas, orta ex aëris fractione, quæ fit collisis duobus duris corporibus, latitudinem aliquam habentibus. Hæc fractio perinde in aëre spargitur, ut lapillo in aquam coniecto uidemus gyros ea agitatione proferri. Vt autem in angustis fontibus circuli illi, cum citò in parietes impingunt, repulsi, geminant circulos, ita reddita fractio in locis tectis, cauernosis, aut laqueatis, aut densioribus syluis, geminat sonos, quæ geminatio nominatur Echo.

Quod est organum?

In foramine ossis Petrosi sunt duo panniculi subtiles & solidi, orti à neruis Auditiuis. Alter panni-

panniculus continet & alligat Oßiculum ſimile incudi. Supra uerò hanc incudem aliud oßiculum eſt, ſimile malleo, quod ab altero panniculo ſuſtinetur, ſicut chorda tympano intenditur. Cum hic malleus à ſonis impulſus ferit incudem, excitantur ea percuſſione ſpiritus in neruis, & fit auditio, id eſt, perceptio ſoni pulſata incude, ut ſi chordæ pulſatæ ſonos redderent.

Illa igitur machina incudis, mallei, cum panniculis, neruis & ſpiritibus, ſunt organa immediata auditus. Cæteræ partes aurium adiuuant præparationem. Anfractus colligunt & continent ſonos, ne ſubitò irruentes in organum auditus, aut confundantur, aut lædant organum.

Quod eſt Medium?

Medium eſt aër, qui eſt duplex. Exterior, in quo gyri perferuntur ad aures. Interior & cognatus, qui eſt in ipſo foramine oßis Petroſi, qui eſt mixtus ſpiritu auditiuo, ut gyrationes illas accipiat et feriat panniculos & malleolos, Ac inde aurium tinnitus oritur, cum intus uapores aërem illum ſpiritu mixtum turbant.

Nec uerò tantum in aëre fit auditio, ſed etiam in Aquis, ut conſtat piſces audire. Sed id medium obſcurius eſt, & ad homines nihil admodum pertinet.

Quid

Quid eſt ſenſus Olfactus?

Eſt ſenſus in prioribus uentriculis cerebri, percipiens odores.

Quid eſt obiectum?

Odor, qui eſt qualitas in halitu exeunte ex mixtis, in quibus aërea humiditas, ſeu plus, ſeu minus terrenæ naturæ exuberanti, & cœleſti aut igneo calore uſtæ, ac uelut torrefactæ permixta eſt, ut ſentimus olere fumantia ligna, quæ alioqui ſunt ſine odore.

Ideo ſic Ariſtoteles confert inter ſe odores & ſapores, ut dicat, in odore dominari ſiccitatem, Humiditatem uerò in ſaporibus. Et in Problematum libro inquit. Τὰ ϖυῤῥομιῶδη, ϖῶς τῶν ὑγρότητα ἐχόντων ὀλίγων, εὐώδη γίνεται. Vſta quæ modicam habent humiditatem, fiunt fragrantia. Sed tamen prorſus arida, quæ ſunt, ut Ariſtoteles nominat, ἄχυμα, non ſunt odora, ut Lapides, tametſi in his & frigiditas & ariditas cauſſæ ſunt, ne inſint odores. Non enim igni odor poteſt, niſi calor ſubſtantiam defecatam terreæ & aëreæ naturæ, reſoluat & expellat. Itaq; fragrantia omnia, etiamſi ſunt natura frigida, ut Roſæ & uiolæ, tamen odore ipſo leuiter calefaciunt.

Hinc ratiocinari poſſumus, quare in Oriente res naſcantur odoratiores, quia ea loca calidiora ſunt.

Hinc

Hinc & ratio sumenda est, quare dulcia minus sint odorata, quia sunt humidiora. Contra uerò magis fragrantia sunt, in quibus aliquid inest acrimoniæ. Sunt enim sicciora, &, ut ita dicam, usta seu torrefacta, ut Libanotis, cui nomen est uulgare Rosmarinus, cuius odor cùm sit gratissimus, lingua testatur saporem amarum esse: Vtrunq; indicio est, libanotida calidam esse, sicut & Nicander inquit: ἢ σύγεκα καγχρυόεσσαν ἐλὼν πρῖθαλπέα ξύζαμ.

Aut tu radicem calidæ libanotidos ure,
Fœcunda in tereti quæ gignit canchrye semen.

Vt igitur magna temperamentorum uarietas est in herbis, floribus, radicibus, ita magna odorum uarietas efficitur, & consideratio digna est studiosis.

Species autem Duæ præcipuè constituuntur. Bonus odor, qui, ut in saporibus dulcedo, plus refert aëreæ naturæ, & cum ex partibus suauibus & rectè temperatis & magis calore cœlesti coctis oritur, cerebro gratus est.

Contrarius odor bono, nominatur fœtor, qui ut stercus humanum ex partibus uiciosis & malè torrefactis exhalat, & sua natura uenenum est cerebro. Hæ duæ species facilè agnosci & discerni possunt. Altera nominatur εὐῶδες, altera δυσῶδες.

Adijciun-

Adijciuntur & duæ differentiæ, sumptæ à saporibus, ut Acris odor, qualis est citrini, allij, cepæ, Et Acidus, qualis est Aceti.

Extant apud Plinium & aliæ adpellationes, quas enarrare difficilè est, ut Acuti odoris & ignaui. Interdum Graueolens est idem quod fœtidum, δυσῶδες. Vt fœtorem sub humeris nominat Plinius Graueolentiam alarum. Et Virgilius inquit, Aut ubi odor cœni grauis.

Apud Græcos aliud est δυσῶδες, aliud βαρύοδμον. Nam multa sunt βαρύοδμα, quæ non sunt fœtida, ut Aloë, folia sambuci, Lilium, Artemisia dicuntur à Dioscoride βαρύοδμα, et à Plinio graueolentia, cùm tamen non sint fœtida. Imò Dioscorides ait, Polium esse βαρύοδμον μετὰ πόσης ἐνωδίας. Et de Cunila seu Origano inquit Virgilius: Grauiter spirantis copia Thymbræ. Non est autem ingratus odor Origani, ut constat. Plerunq; igitur βαρύοδμον significat non quod fœtore, sed quod nimia, &, ut ita dicam, densiore fragrantia offendit. Hæc breuiter he paucis adpellationibus dixi, ut in lectione autorum diligentius consideretur earum significatio.

Aiunt autem hominibus hebetiorem esse olfactum, quàm canibus & quibusdam alijs animantibus, quia cerebrum habent copiosius & humidius.

Quod

Quod est organum olfactus?

Verum organum olfactus sunt duæ propagines, à prioribus uentriculis cerebri descendentes ex ipsa cerebri substantia in os ἠθμοειδὲς sparsæ ad foramina, ut in descriptione anatomica dictum est, supra nares osi frontis insertum esse os, quod multa exilia foramina habet, quæ sunt meatus & aëris & odorum, quod antiquitas nominat uel ἠθμοειδὲς, id est, colatorio simile, uel σπογγοειδὲς, quia multa in eo foramina conspiciuntur, uelut in spongia.

Cum igitur per hæc foramina penetrarunt halitus, qui odores perferunt, arripiuntur & percipiuntur per illas cerebri propagines, & transmittuntur in priores uentriculos cerebri, quod bonis odoribus uult natura suauiter foueri. Nares nerò ita seruiunt huic beneficio, quia in eis colligumtur halitus, & uia sunt collectis halitibus ad illa foramina.

De Medio.

Vt odor exhalans à corporibus, spargi possit, medio opus est, per quod transmittatur ad organum. Nobis igitur medium est aër. Pisces per aquam odores percipiunt. Nam alij alijs escis capiuntur. Et polypum aiunt fugari à saxo, cui adhæret, origano illito.

Quid

Quid est sensus Gustus?

Est sensus in lingua & palato percipiens sapores.

Quod est obiectum?

Sapor, qui est qualitas in succo, in quo humiditas uincit siccitatem terrestrem, calore utrunq; dirigente. Dixi enim supra, in sapore dominari humiditatem. Quare Theophrastus sic definiuit saporem. Sapor est partis siccæ percolatio, per humorem à calore facta.

Græci enim obiectum gustus nominant, utuntur adpellatione χυμὸς, quam uocem promiscuè usurpant pro sapore, & pro humore. Aliud nomen est χυλὸς, liquor. Et Galenus inquit, ueteres Græcos non χυλὸν, sed χυμὸν dixisse pro humore, sapore, & liquore.

Saporum species aliter ab alijs numerantur, et Galenus inquit, difficulter eas discerni posse. Aristoteles et Theophrastus recensent octo differentias.

Dulcis,	γλυκὺς.
Pinguis,	λιπαρὸς.
Austerus,	αὐστηρὸς.
Acerbus,	στρυφνὸς.
Acris,	δριμὺς.
Amarus,	πικρὸς.
Acidus,	ὀξὺς.
Salsus,	ἁλμυρὸς.

Has adpellationes prodest notas esse, quia passim obuiæ sunt in descriptionibus plantarum & liquorum. Et consideratio harum differentiarum continet eruditas disputationes, qualibus temperamentis qui sapores gignantur. Acria calida sunt, ut piper, allium, Acerba frigida, ut fructus glandium, castaneæ. Addam igitur breues descriptiones.

Dulcis sapor est, in quo exuberat aërea humiditas in ijs, quæ sunt temperatè calida, & quem, cum naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruat, lingua auidè excipit, ac uoluptate ac dilatatione adficitur, eo fruens non læditur, non exulceratur ab eo, nec refugit eum, ut amara seu acria. Dulcia sunt Lac, Mel, Vinum. Ac regula nota sit. Nutrimentum hominis oportere esse dulce, aut dulci permixtum. Nam dulcia iungunt, implent & restituunt erosas particulas. Sed interdum excellenter dulcia nocent, quia cùm sint ualdè calida & aërea, cito in igneam naturam uertuntur, ut Mel et Saccarum celerrimè uertuntur in Rubram bilem. Quare auidius usi saccaro, sæpè periculosè inflammantur. Ad hæc dulces cibi intemperantius eduntur. Ideo propter humoris copiam sequuntur putrefactiones.

Pinguis sapor uicinus est Dulci. Est enim in liquore dulci, in quo tamen aërea humiditas sparsa est, in re minus tenuium partium, & calor debilior est, ut in oleo, butyro, carne. Hæc quoq; si sint mediocria, prosunt in nutrimento. Sed nimis pinguia nocent, quia solent supernatare, & impedire coctionem, et oppilationes efficere. Vulgo hunc saporem nominant Vnctuosum.

Nec discerno à dulci suauem odorem, nisi gradibus. Dum enim dulcedo mediocris est, & rectè temperata, fit suauis. Vt manus cum inseritur aquæ mediocriter calidæ, adficitur uoluptate, ita mediocriter dulcia, quia sunt temperatè calida, & cum sanguinis & carnis natura congruunt, efficiunt suauitates.

Sapores contrarij sunt dulci, pingui, & suaui, Amarus, Acris, Acidus, Acerbus, Austerus, & Salsus. Hi uerè differunt, ut exempla & effectiones ostendunt, etiamsi imperiti non satis dijudicant has differentias. Genus sit commune omnium, dulci contrarios esse, & astrictionem efficere, quæ aliàs magis, aliàs minus ostendit seu exasperat linguam.

Amarus, πικρὸς. Sapor est qui detergit, & mordet linguam, estq; in natura terrestri crassa, in qua excedunt calor & siccitas, ut in Bile, Nitro, Marrubio, Absynthio.

Acris, δριμὺς. Non solum mordet ac rodit linguam, sed etiam urit, penetrat, & ualdè dissoluit, ut ferrum ignitum. Estq; in natura tenui, in qua excedunt caliditas et siccitas. Et acria superant

calore res amaras. Sunt autem acria, ut Piper, Zinziber, Allium, Cepa, granum Cnidium, id est kellerſaltz, Calx.

Acidus, ὀξὺς. Acetosus est, qui mordendo constringit & refrigerat, ac citra calefactionem attenuat, diuidit, & uellicat. Estq; in natura tenui, frigida & sicca, in qua dominatur frigiditas. Nam quæ sunt tantum Acida, sunt præcipuè frigida, ut oxalis, quæ uulgo acetosa nominatur, quia hæc purè hunc saporem habet. Est & species mali punici uerè acida.

Alia quædam sunt mixtæ qualitatis, ut acetum, quod est subacre, quia etsi frigidum est, tamen retinet obscurum calorem, ut cinis, ex uini corruptione. Inde fit subacre, sed tamen nominatur frigiditas. Cùm enim exhalant aëreæ partes, & reliquæ manent terreæ, dilutæ aquosa tenui parte, fit acetum sua natura frigidum.

Cient autem acida appetentiam, quia humores uiciosos in orificio collectos, diuidunt & pellunt, & mordicatione non urente irritant uentriculum, ut Oxalis grata est in febribus non solum quia pellit biliosos humores, sed etiam quia calorem biliosum mitigat.

Acerbus sapor, στυφνὸς, est, qui contrahit linguam, & introrsum pellit, ideoq; constipandi, densandi, et astringendi uim habet: Estq; in natura terrestri, crassa, frigida et sicca. Ideo enim acerbus sapor

sapor dicitur esse tardior, quàm acidus, quia acidus est in natura tenuiore, minus terrestri. Acerba sunt, ut, fructus glandium, pyra sylueſtria, & in genere immatura poma, mala cydonia, ac magis immatura. Nam postquam maturuerunt, fit mixtus sapor ex acerbo & dulci, ficut nucum ex acerbo & pingui. Sunt στυφνὰ, & fructus poterij qui uulgo Ribes dicitur. Item castaneæ, corna, & poma Cynosbati, Heinboten.

Quanquam autem recentior ætas mutauit appellationes, & pro acerbo dicit alias στυπτικὸν, aliàs ponticum, tamen quia confusio in nomenclaturis parit errores, reuocandæ sunt ueteres adpellationes. Ideo Græcas & Latinas adscripsi, quibus intellectis, recentiores collatæ etiam facilè intelligi possunt. Στυπτικὸν à σύφω, id est, astringo, usitata Græcis uox est in genere, pro eo quod habet uim astringendi. Ponticum existimat Pontanus dictum esse à pungendo. Recentiores etiam discernunt Stypticum & Ponticum, non specie, sed gradibus. Ponticum dicunt esse ualdè στυφνὸν, ut sunt pruna sylueſtria, quæ nos nominamus Slehen. De quibus Virgilius dixit: Spinas iam pruna ferentes. Vulgo alieno nomine adpellant acacias. At stypticum aliquanto minus στυφνὸν est, ut mala Cydonia. Sed singulæ saporum species uarios habent gradus, & mixturæ sunt saporum, ut mora sunt στυφνὰ, acida, & non nihil dulcia.

Austerus, αὐστηρός. Sapor est, qui asperitatem quandam in summa lingua efficit, & leuiter desiccat, nec pellit intrò, nec condensat, ut acerbus sapor. Est enim quædam inter hos uicinitas, ut cum ὄμφακες sint acerbæ, postea in eis aucto humore, sequitur austerus sapor. Est igitur Austerus sapor in natura terrestri, crassa, frigida, & sicca, sed plus habente caloris & humiditatis, quàm habent acerba. Est autem inter uini sapores Austerus. Et Galenus inquit, Austera uina magis corroborare uentriculum, & minus officere cerebro. Iuuant enim uentriculum natiua siccitate, & aliquantulum astringunt, & minus calidos fumos exhalant, sed tamen de uino non crudo, non nimis aquoso ac tenui loquitur.

Salsus, ἁλμυρός. Sapor est, qui linguam non contrahit, nec constipat, sed detergit & abluit disgregando et exiccando. Huiusmodi est salis natura, qui ideo putrefactiones impedit, quia desiccat et extenuat, ac erodit humiditates. Ideo mollem carnem indurat, et duram reddit molliorem, nam ut in molli absumit superfluam humiditatem, ita rursus duram erosione attenuat ac relaxat. Estq; salsus sapor in natura terrestri, crassa, calida & sicca.

Has differentias recitauimus, quia & uocabula intelligi prodest, & studiosi Physices, diuersas qualitatum effectiones in his exemplis considerare possunt.

Quod

Quod est organum gustus?

Est pellicula expansa in lingua sub carne porosa seu spongiosa, quæ est in linguæ superficie. Eadem pellicula et in palato sparsa est, orituṙq; à neruis per palatum demissis ad linguæ radicem, qui & gustum & tactum linguæ ac palato suppeditant. Nam alij sunt nerui, qui motum linguæ impertiunt.

Medium quo fit gustatio, est uel exterius, salialis humiditas, uel interius, caro fungosa. Ideoq; febri laborantibus omnia fiunt amara, quia redundat in lingua, saliua biliosa.

Quid est sensus Tactus?

Est sensus percipiens primas qualitates pellicula neruea, expansa per carnem toto corpore, tanquam reti.

Quod est organum tactus?

Vt nerui cæteris sensibus uim sentiendi impertiunt, ita constat tactus organum esse pelliculam neruecam intextam carni, toto corpore, sub extrema cute, eáq; pellicula comparet, quacunq; carnis parte dissecta.

Oritur autem à neruis & cerebri & medullæ spinalis, etsi tactum acriorem suppeditant nerui subtiliores, uidelicet propagati à cerebro, ut qui

ad capſulam cordis, item qui ad orificium uentriculi deſcendunt.

Medium uerò per quod nerui ſeu pelliculæ tactum percipiunt, eſt caro benè diſpoſita, aut os cui neruus inſeritur. Nam & dentes tactum percipiunt. Ariſtoteles paucis uerbis in libello de Senſu, uidetur collocare organum tactus in corde, fortaſsis eò, quòd inde neruos oriri putat. Sed nos eam opinionem non amplectimur.

Quod eſt obiectum?

Qualitates primæ. Caliditas, Frigiditas, Humiditas, Siccitas, & aliæ quædam quæ has comitari ſolent: Durum, Molle, Aſperum, Glabrum, Graue, Leue, Denſum, Rarum.

Quod ſunt obiecta communia?

Quinq; nominantur obiecta communia, quia à pluribus ſenſibus percipiuntur. Magnitudo, Figura, Numerus, Motus, Quies. Hîc uolens omitto cauillationes, quæ opponuntur de modo, quo percipiuntur hæc communia obiecta. Ac ſatis eſt ſcire, talem eſſe naturam. Calor eſt in corpore, quod habet latitudinem. Cùm igitur color oculis cernatur, neceſſe eſt & latitudinem conſpici, quæ eſt magnitudo. Ita calor eſt in corpore quod habet latitudinem. Cum igitur calor tactu percipitur in corpore lõgo & lato, neceſſe eſt ſimul ea ſpacia tangi & percipi.

DE SENSIBVS INTERIORIBVS.

Quid eſt ſenſus Interior?

Eſt potentia organica, intra cranium ad cognitionem facta, antecellens actiones ſenſuum exteriorum. Nam ſi animantia tantum adprehenderent obiecta ſine dijudicatione, & ſine compoſitione, ſeu qualicunq; ratiocinatione, quantulum prodeſſet ille incurſus obiectorum in externos ſenſus? Eſt ergo addita ſenſibus exterioribus alia ſuperior facultas, magis miranda, quàm ſimplex adprehenſio ſenſuum exteriorum.

Quot ſunt ſenſus Interiores?

Actiones interiorum ſenſuum plures eſſe manifeſtum eſt, uidelicet: Dijudicationem obiectorum, memoriam et compoſitionem, ſeu ratiocinationem, ut leo Romæ in circo uidens medicum, qui ipſi uulnerato ſpinam olim extraxerat, quia retinuerat in cerebro ſpeciem eius, & memoriam beneficij, agnouit eum, & ſua quadam compoſitione diſtinxit ab alijs, & quaſi ratiocinans blanditus eſt ei, ut tunc ſolebat, cum beneficium accepit.

Iam igitur quæſtio eſt, an hæc actionum diuerſitas in uno loco ſeu organo fiat, & quomodo fiat?

Esse autem diuersa organa apprehensionis & Memoriæ, inde manifestum est, quia experientia compertum est, amitti memoriam, non amissa adprehensione. Vt Thucydides describens pestilentiam Atticam, narrat quosdam cum conualuissent, tamen fuisse adeò orbatos memoria, ut nec sese nec suos familiares nossent. Hi tamen cibum, potum, & similia agnoscebant, & discernebant.

Illustre signum et hoc est diuersitatis organorum, quòd in medendo adplicantur remedia pro facultate memoriæ ad posteriorem cerebri partem. Conturbata ratiocinatione medemur anteriori parti, seu mediæ. Distant igitur locis organa. His coniecturis non uanis contenti simus, & mirabilium in cerebro actionum & instrumentorum consideratione moueamur, ut de Deo opifice cogitemus, & ipsum cerebrum, quod lucis diuinæ domicilium est, maiore cura tueamur.

Etsi autem alij aliter numerant sensus interiores, tamen cùm consensus sit de re ipsa, non est opus litigare de modo enumerationis.

Nos Galenum sequimur, qui tres sensus interiores recenset, Sensuum communem, Cogitationem seu compositionem, & Memoriam. Nomina apud Galenum hæc sunt, φανταστικὸν, διανοητικὸν & μνημονευτικὸν. Hæ adpellationes perspicuè indicant discrimina.

Sensus

Sensus communis apprehendit imagines, oblatas à sensibus exterioribus, & discernit obiecta singulorum sensuum.

Deinde alia uis, componens & diuidens, & aliud ex alio eliciens, tanquam ratiocinatur & iudicat.

Tertia retinet obiectorum memoriam, eaq; recordatur.

Sunt autem organa hæc. Anterior pars in geminis cauitatibus seu uentriculis cerebri, est organum sensus communis. Postquam enim, ut in speculis, ita in organis exteriorum sensuum fulgent imagines, spiritus uibrati induunt earum similitudinem, & transuehunt eos ad cerebrum. Ibi ut linguæ format articulatam uocem, ita & cerebrum uibratum à spiritibus format suo quodam admirando motu, quasi collocans spiritus, alia atq; alia simulacra. Vt enim fiant actiones & imagines in cerebro, concurrere & spirituum uibrationem, & ipsius cerebri motum aliquem, consentaneum est. Non enim tantum feritur cerebrum à spiritibus, sed ipsius etiam aliquis motus est, tanquam collocans spiritus, componens & distribuens, sicut linguæ motus diuersi sunt, quasi collocantis in aëre diuersas figuras articulatæ uocis.

Ita condita est hominum natura diuinitùs, ut fieri cogitationes in nobis, & formari ac ordinari imagines sciamus. Quomodo fiant, non cernimus

in hac

in hac caligine. Sed tamen hanc ipsam formationem imaginum non dubium est umbram esse significantem aliquid de filio Dei. Vt enim aliquo modo consideremus, cur Filius cogitatione genitus nominetur Imago æterni Patris, etiam in nobis uoluit Deus imagines fieri cogitatione.

Sunt autem officia primi sensus interioris, accipere omnium exteriorum sensuum obiecta, & ea discernere. Oculus pariter albedinem & nigredinem percipit. Sed sensus communis discernit.

Deinde proximus est sensus, cui tribuuntur compositio, seu æstimatio, seu qualiscunq; ratiocinatio & iudicium. Aristoteles à priore non discernit. Sed ut dixi, Galenum sequimur, & organum ei in medio cerebro attribuimus. Aiunt enim, naturas hallucinatrices esse in ratiocinando & iudicando eas, quibus media cerebri pars languidior est, ut supra de Therſitæ capite dictum est, de quo inquit Homerus: φοξὸς ἔλω κεφαλήν.

Tertio loco numeratur Memoria, cuius organum esse in postrema parte cerebri, multa signa sunt, siue ipsum cerebellum dicamus id organum esse, siue partem uicinam.

Est autem cerebellum siccius, & multos sinus habet, quare ad accipiendas imagines et retinendas magis accõmodatum esse existimatur. Vt autem in cera σφραγῖδες imprimuntur, ita in organo memoriæ à spiritibus imprimi simulacra cogitemus.

Aliquam

Aliquam uerò esse organorum distinctionem, consentaneum est, ut supra dixi, etiamsi interualla non satis discerni possunt.

Illud autem sæpè cogitemus, cùm in nobis sit ratiocinatio, & humanam naturam aliunde ortam esse constet, sequi necessario, Opificem huius naturæ sapientem esse, quia impossibile est, à natura bruta oriri intelligentem. Restat igitur alia uita, in qua & opificem, & has machinas melius intelligemus, ut postea copiosius dicetur.

Quid est potentia Adpetitiua?

Descripsi sensus ut potui. Nunc adijcienda est potentia adpetitiua, quæ est facultas, persequens aut fugiens obiecta. Comes est cognitionis. Ac de bestijs facilè intelligi potest, ideo eis inditam esse cognitionem, ut sensus monstrent uitæ præsidia, & contraria. In homine est sublimior cognitio, ut agnoscatur & celebretur Deus. Et seruit huic cognitioni etiam adpetitio, ut homo diligat Deum, lætetur & acquiescat in eo. Sed postea de superiore illa cognitione & adpetitione dicam.

Initiò autem uulgaris partitio tenenda est, de adpetitu, quam etiamsi nonnulli cauillantur, tamen usitatam esse eruditis uidemus, et utilem esse discentibus, non dubium est.

Triplex

Triplex est adpetitus: Naturalis, Sensitiuus, & Voluntarius.

De Naturali adpetitione non sic loquimur, ut supra, ubi tantum inclinationem, non actionem aliquam significat, ut cum dicimus. Materia adpetit formam, Lapis naturaliter adpetit locum deorsum. Hic enim significat & naturalem inclinationem & actiones, quæ tamen non oriuntur à sensu, uidelicet, Attractionem, Retentionem, Expulsionem. Sic planta arescens appetit rigationem, Exhaustæ partes corporis adpetunt nutrimentum. Et ut magnes ferrum attrahit, ita membra lambunt uenas, & uenæ attrahunt sanguinem. Rursus onerata ualsa repletione immodica, appetunt leuationem. Hic adpetitus ad uegetatiuam pertinet, quæ sic adpetit nutrimentum.

Sed hæc uocabula, Fames & Sitis significant non tantum adpetitionem cibi & potus, sed etiam sensum illius suctionis, hoc est, dolorem ex suctione ortum. Nos tamen non nimis subtiliter loquentes, transferimus famem & sitim ad adpetitiones naturales ut has adpetitiones ab affectibus discernamus, qui sequuntur cognitionem, & aliquo modo regi possunt imperio rationis.

Adpetitus sensitiuus est, qui comitatur sensum, & tantum competit animantibus. Hic duplex est, Aut fit per contactum, aut sine contactu.

Adpeti-

Adpetitiones quæ fiunt per contactum, sunt duæ, Delectatio & Dolor, tactum seu aliorum quorundam sensuum actionem comitantes.

Est igitur Delectatio, in neruis aut pellicula neruea, perceptio obiecti conuenientis, non lædens, nec lacerans neruos, sed à natura ordinata ad eorum conseruationem, ut faucibus arefactis in siti grata est rigatio, quæ fit boni potus perceptione, qua nerui recreantur. In frigore pedibus nimium frigefactis, gratus est calor recreans neruos.

Dolor uerò est neruorum seu pelliculæ neruææ læsio, aut laceratio, quæ fit ab obiecto non conueniente, Vt cum ignis urit partem corporis. Est autem ut tactus, ita delectationis & doloris organum, pellicula neruea intexta corpori, fitq; dolor acrior, cum ipsi nerui proximè læduntur, ut fit in spasmis, aut in cruciatibus, qui fiunt, cum calculi distendunt uenas & neruos.

Vt autem sensus per seſe agunt naturaliter, Oculos incolumis apertus obiectum oblatum iusto interuallo, non potest non uidere: Ita in neruis naturaliter fit delectatio aut dolor. Nec causſa est alia quærenda, sed sciendum est, ad hæc officia neruos conditos esse, ut sint instrumenta sensus & motus, & adficiantur delectatione & dolore.

Hac naturæ proprietate considerata, satis perspicuum fit, non omnes dolores aut delectationes

oriri

oriri à cogitatione, aut tolli cogitatione posse, ut Stoici fingunt, quorum errores de adfectibus postea refutabimus.

Sunt igitur alij quidam gradus adpetitionum, qui non fiunt per contactum, sed sequuntur cogitationem, & propriè sunt in corde, ac nominantur Adfectus. Hos discerni oportet ab alijs gradibus, qui sunt in uentriculo, aut in neruis in reliquo corpore, uidelicet à delectatione & à dolore.

Est & diligentia digna eruditis, considerare subiecta seu loca, in quibus propriè & uerè sunt singula genera. Nec decipiantur Poëtarum aut Platonis sermonibus, qui amorem in Epate collocarunt, ut allegoriam de Tityo interpretantur, cuius cùm Epar dicant lacerari à Vulturibus, propterea quod amauerit Latonam, aiunt significari, in Epate sedem esse Amoris, ut Lucretius inquit libro Tertio.

Sed Tityus nobis hic est, in amore iacentem
Quem uolucres lacerant.——

Et Theocritus in Adonide inquit, de Osculo.

Τοσσῦτον μεφίλασον, ἐσον χώθ τὸ φίλαμα,
Ἀγχι ἀπ' ψυχᾶς ἐς ἐμὸν σόμα, ἢ εἰς ἐμὸν ἦπαρ,
Πνευμα τεὸν χένσθω, τὸ δὲ σεῦ γλυκὺ φίλτρον
ἀμελξω.

Tantisper

Tantisper da suauiolum, dum basia uiuunt,
Ex animaq; tua dum spiritus in mea labra
Influit, inq; iecur, mulgenti dulcia philtra.

Sed hæc poëtica relinquamus, ac ueritatem consideremus.

Sunt autem adfectus, qui prorie sic nominantur, motus cordis, noticiam sequentes, prosequentes aut fugientes obiecta, qui cùm aut iuuent naturam, aut destruant, semper comitantur extremi motus, aut læsa natura dolor ac destructio, aut suauiter mota, delectatio seu læticia acquiescens in obiecto.

Ac ordo naturæ considerandus est, motibus cordis antecedere cognitionem, ut dicitur:

Quod latet ignotum est, ignoti nulla cupido.

Item,

Ἐκ τοῦ ὀρᾶν γίγνεται τὸ ἐρᾶν.

Vt autem in Deo ipso est sapientia, discernens recta & non recta, & deinde uoluntas, uolens recta, & sua quadam læticia acquiescens in rectis, & nolens contraria, & uera indignatione repellens ac destruens: Ita uitam hominum ordinauit, ut sint leges seu noticiæ recta præcipientes, prohibentes contraria: Deinde uerò sint magistratus, qui recta facientes protegant, et repellant ac tollant contraria facientes. Ideo autem hæc ita ordinata sunt, ut agnoscamus & esse Deum, & sapientem, iustum,

 iudicem,

iudicem, & uindicem esse, & ut sciamus, nos imaginem Dei esse, & eum imitari debere.

Ad hanc considerationem Dei & politicæ gubernationis, deducendi sunt homines, cum caussas utcunq; considerare student, quare adfectus in nobis conditi sint. Non agnoscitur Deus à cœlo, à terra, à plantis & pecudibus, etiamsi ei obediunt. Sed angelos & homines ita condidit, ut uelit se ab eis agnosci. Fecit igitur eos naturas intelligentes, & attribuit normas iudicij, certas noticias, Sicut magistratui leges tradit. Nec uerò legum utilitas esset, nisi magistratus protegeret recta facientes, & contraria facientes tolleret. Ita uult Deus in ipso homine esse adfectus tanquam executores noticiarum, uult lætari corda, cum noticijs recta præcipientibus obtemperamus. Voluit ita uiuere & conseruari hanc naturam, lætantem agnitione Dei, & acquiescentem in Deo. Rursus etiam uult in cordibus nostris uindices esse ingentes motus, qui coherceant nos, & puniant facta contra legem. Vult esse flammas iræ & doloris, quæ destruant naturam, postquam non congruit ad sapientiam & normam diuinam. Ita Cain, Saul, Iudas, & similes, destruuntur ira & dolore post scelera. Vt igitur noticiarum seu legum executores in nobis essent, adfectuum ignes nobis insiti sunt.

Huius caussæ consideratio utilis est, & deducit nos ad archetypum, & postea multa monet de ordine

ordine adfectuum, quem conditor instituit, & de confusione ordinis, quæ postea secuuta est. Ac studiosi diligenter hæc initia de caussis adfectuum, & de collatione ad Deum, & ad imperia considerent. Nunc addo partitionem.

Adfectuum alij naturam iuuant, alij destruunt.

Iuuantes naturam, ut lætitia, spes, amor, oriuntur à noticia monstrante quiddam boni, siue sit toti homini bonum, siue parti, & siue erret noticia, siue rectè iudicet. Vt lætatur Augustus audita fama uictoriæ, etiam falsa.

Adfectus autem destruentes naturam, ut Tristicia, Metus, Ira, Odium, oriuntur à noticia monstrante quiddam mali, siue sit toti homini malum, siue parti, & siue erret noticia, siue rectè iudicet. Vt, Solon mœstus est audita fama de morte filij, quanquam falsa. Noticiæ enim antecedunt adfectibus, ut dictum est, & obiecta monstrant. Quid autem nominetur Bonum, quid Malum, infra dicemus, & alibi in Ethicis recitatur. Nunc utcunq; specierum uocabula declarabimus.

Lætitia, est motus, quo cor acquiescit in bono præsenti, & est dilatatio, qua cor uelut accipit intra sese, & amplectitur obiectum, ut, amans lætatur amplectens puellam, eamq; uelut adiungere

cordi, & intra cor accipere conatur. Nec uerbis descriptionem illustriorem tradere possum, sed sensu discernitur lætitia à mœstitia. Et discrimen esse Deus uoluit, ut antea dixi, ut alijs rebus iuuari naturam, alijs puniri & destrui sciremus.

Ac de lætitia consideretur caussa. Voluit Deus lætitia dilatari cor, ut primùm & ante omnia Deum ipsum acciperet. Est autem Deus uitæ et quietis, non destructionis autor. Ideo lætitia hoc modo condita est, etiamsi nunc quidem in hac naturæ deprauatione turbatus est adfectuum ordo.

Contrarij adfectus, qui destruunt naturam, sunt notiores, ut Tristitia, Timor, Ira & similes.

Est igitur Tristitia, motus cordis, quo percussum cor obiecto ingrato, constringitur, premitur, tremit & languescit, cum acri sensu doloris. Ac nisi desinat tristitia, tandem cor torrefactum extinguitur. Hic cruciatus nobis inditus est, ut & metus futuri mali nos coherceat, & tristitia propter præteritum malum sit uindex & pœna scelerum, et testis iudicij Dei.

Vnde autem est in lætitia suauitas, & in tristitia cruciatus?

Hi motus grati & ingrati primùm oriuntur ab ipsa cordis substantia, quod ita conditum est, ut sit fons & sedes adfectuum, & suis quibusdam uillis dilatatur & constringitur: Et, si licet uti hac similitudine,

litudine, his uillis, quasi manibus attrahit ac depellit obiecta.

Præterea sensus fit acrior, quia subtiles nerui à cerebro deducti sunt in corpus cordis, qui addunt delectationem lætitiæ, & acerrimos dolores tristitiæ. Augetur dolor & uicinarum partium constrictione.

Ideo autem hi præcipui & acerrimi motus sunt attributi cordi, qui sunt aut uitæ conseruatio, aut destructio, quia in corde initium est uitæ, et fortassis cor sedes & domicilium est animæ.

Spes est motus, quo cor futurum bonum adpetit, seq; ad illud accipiendum, ut ita dicam, aperit ac præparat. Estq; similis motus lætitiæ, quæ quidem & spei permixta est.

Timor, est motus, quo cor constringitur, tanquam fugiens futurum malum. Estq; similis motus tristitiæ, quæ & timori permixta est.

Amor, est motus, quo cor adpetit aliquod seu uerè bonum, seu quod uidetur bonum, idq; quasi attrahere gestit, ut eo potiatur & fruatur. Vicinus adfectus est spei, sed ardentior. Ideo describitur quasi attrahens obiectum, incitato corde tanquam ad fruendum ingens bonum.

Ira, est mixtus adfectus ex tristitia & cupiditate ulciscendi. Est enim motus, quo cor offensionem aliquam auersatur, & simul conatur depellere, aut

pœna adficere autorem, seu causſam offenſionis. Ita cùm duplex ſit obiectum, ſunt duo motus, fugere offenſionem, & perſequi ingenti impetu autorem. Quare non ut in metu aut triſticia ſanguis ad cor intrò refugit, ſed effunditur. Cor enim uelut ex caſtris ſuis erumpere conatur, & ſanguinem ac ſpiritus, tanquam milites emittit ad propulſandum obiectum, Hoc tanto motu incaleſcit cor, & inflammat ſpiritus & ſanguinem. Turbantur actiones omnium membrorum, propter motum ſanguinis, & ſpirituum confuſionem, ſed præcipuè cerebrum offenditur, quod inflammato & agitato ſanguine, & ardentibus ſpiritibus, ipſum quoq; incaleſcit, et concutitur motu ſanguinis, ſpirituum et neruorum, qui ad cor propagati ſunt. Ideo uehementem iram comitantur phreneſes, ut in Aiace, & interdum Apoplexiæ.

Ad hanc deſcriptionem congruunt ſententiæ plurimæ ſcriptorum, ut Virgilij:

Igneſcunt iræ, & duris dolor oßibus ardet.

Significanter enim deſcribit inflammationem ſanguinis et ſpirituum, ortam ab ingenti motu cordis. Ira incenſa, ardent ſanguis & ſpiritus, qui tremefaciunt totum corpus, ac ipſa etiam oſſa. Sanderbeco, aiunt, concipienti flammas indignationum ante prælium, labra ſciſſa eſſe, & eripuiſſe multum ſanguinis. Et uerſus apud Suidam recitatur:

σφύζεις

σφύζεις ἀχιλλεῦ, κοὐ μεθύσκῃ τὰς φρένας, quia in ira, bulliente ſanguine in toto thorace, intumeſcit & pulſatur diaphragma, & fiunt turbidi motus, ut in Ebrijs.

Odium, eſt inueterata ira, hoc eſt, habitus ex ira ortus, quo cor auerſatur aliquid, tanquam malum, idq; depellere geſtit: & ſunt contrarij adfectus amori, ira & odium.

Pudor, eſt uicinus iræ, Eſt enim motus, quo ſibi ipſi quiſpiam conſcius iraſcitur propter admiſſam turpitudinem, ac ſeſe punit, & ſimul ueretur aliorum iudicia. Dixi autem ſupra, ideo diuerſos adfectus, ſuaues & moleſtos nobis inſitos eſſe, ut moleſti ſint uindices ſcelerum, ac pœnæ faciant conſpectius diſcrimen inter rectè facta, & ſecus facta. Quamobrem & rectè dictum eſt ab Euripide. Impudentiam morbum eſſe maximum hominum, ἀναίδεια μεγίστη νόσων ἐν ἀνθρώποις. Ideo enim pudor attributus eſt naturæ hominum, ut & frenum ſit hominibus, ne turpia faciant, & ſit uindex poſtea, ſi fecerint.

Verecundia, eſt habitus metuentis turpitudinem, & indignantis, admiſſa turpitudine.

Miſericordia, eſt triſticia, propter alienas miſerias orta.

Inuidentia, eſt triſticia, propter alterius felicitatem orta.

Zelus, est mixtus adfectus ex amore et ira, cum uidelicet amans aliquid, irascitur illi, à quo læditur res amata. Vt Helias zelo interficit Pseudoprophetas, uidelicet, amans Deum uehementer, indignatus est hostibus Dei. Sic iustus gubernator debet ardere zelo, hoc est, amore iusticiæ, & indignatione aduersus improbos. Similis adfectus est zelotypia, cum amans coniugem irascitur alienanti.

Επιχαιρεκακία, contrarius adfectus est zelo, mixtus ex odio & gaudio. Est enim odium uirtutis, & lætari calamitate bonorum, & successibus sceleratorum, ut diaboli proprie sunt ἐπικαιρέκακοι, qui lætantur calamitatibus Ecclesiæ, & sæuitiam in imbecilliorem naturam hominum exercent, nulla spe utilitatis suæ, tantum odio Dei. Et imitantur Diabolos multi, ut Semei lætatur exilio Dauidis, & uenenatissimis sarcasmis calamitatem ei exprobrat.

Recensui aliquot nomina adfectuum, ut considerari discrimina & causse utcunq; possint.

Sunt autem causse, obiecta & cor, sed cognitio obiectorum, ut supra dixi, motum cordis antecedit.

Ergo cum adprehendimus obiectum, & iudicamus bonum aut malum esse, spiritus moti in cognitione, feriunt cor, quod quasi ictum & pulsatum,

satum, cietur, & aut expetit obiectum, aut fugit. Talis est enim copulatio uirium naturæ, ut motus cordis respondeant cognitioni, ut rebus cognitis uel acquiescat homo, uel pœnam & destructionem sentiat.

Ac dixi supra, ipsam cordis substantiam adfectuum fontem esse. Multum igitur refert, quale sit temperamentum cordis. Calidius & siccius, celerius & uehementius incenditur ira.

Sciendum & hoc est, Alios humores cieri alijs adfectibus. Vt ira, quia fit inflammato corde, ciet ardentissimum humorem, scilicet rubram Bilem, quæ effusa, reliquum sanguinem inficit, qui alioqui iam à spiritibus irati cordis accensus est. Vt Virgilius lib. 8. inquit, loquens de irato Hercule:

Hic uerò Alcidæ furijs exarserat atro
Felle dolor.——

Fel nominat atrum, quia ut adfectus ipsi, ira et mœsticia inter sese miscentur, ita utrinq; exæstuant humores, ex felle Rubra bilis, & ex splene atra bilis. Nam in tristicia cor fugiēs, attrahit ex splene lentum humorem melancholicum, qui effusus cum sub costis in sinistro latere confluit, facit oppilationes, & adfert periculosos morbos Hypochondrios. Nosse autem caussas & organa adfectuum, & motus humorum in singulis generibus, conducit eò, ut

maiore cura & ipsi adfectus regantur, & partes corporis concussæ foueantur.

Addenda est etiam doctrina ualdè utilis & uerè philosophica, de regendis adfectibus, quæ eò diligentius considerandа est, quia uox diuina in illa uetustissima concione ad Cain inquit: Sub te sit adpetitus tuus, & tu domineris eius.

Indidit Deus radios suæ sapientiæ mentibus humanis, ut discernamus recta & turpia, et cogitemus, qualis sit Deus, uidelicet sapiens, uerax, bonus, beneficus, castus, liber, iudex, et uindex, & sciamus uelle eum, ut creaturæ rationales cum ipso congruant. Et quanquam nunc in hac deprauatione hominum, libertas ualdè impedita est, tamen uoluit Deus aliquam libertatem reliquam esse, & ut intelligi possit, ipsum esse agens liberum, & ut frenum injici membris, & reprimi adfectus possint.

Vt autem hæc gubernatio magis fiat perspicua, intueamur imperia, nam hæc imitari naturæ humanæ ordinem debent.

Gubernatio in Imperijs duplex est. Altera nominatur δεσποτικὴ, altera πολιτικὴ.

Facilius autem intelligitur δεσποτικὴ, id est, Herilis, cum uidelicet coacti obediunt inferiores, ut cum homo inquietus impeditur carcere, ne tumultuetur.

Altera

Altera, quæ nominatur πολιτικὴ, est, cum suadendo flectuntur animi ciuium, ut uolentes obtemperent, quia uidelicet bono aliquo, aut metu mali mouentur, ut legi non repugnent, ut, ciues Attici uolentes obtemperant Thrasybulo, ferenti legem, ne exules repeterent sua patrimonia, ex quibus iniustè electi erant. Etsi enim multi ex præcipuis ciuibus magnis damnis adficiebantur, tamen quia facultatum repetitio motura erat noua bella, pacis publicæ causa malebant suo carere. Hoc bono moti, legem uolentes accipiebant.

Ita in homine duplex est gubernatio. Altera δεσποτικὴ, qua mens & uoluntas cogunt Locomotiuam, ut externa membra uel reprimantur, uel incitentur: ut in ardentissima siti, possunt tamen mens & uoluntas imperare manibus, ne poculum attingant. Sic sunt conditi nerui, ut mentis & uoluntatis imperio cieantur. Ita per locomotiuam uelut carcere membra externa coherceri possunt, etiamsi adfectus in corde repugnent. Imò & adpetitiones cibi & potus hoc modo frenantur. Nec obscuritas est huius & libertatis & gubernationis, quæ quidem custos est totius externæ disciplinæ. Et docendi sunt homines, ut hunc gradum intelligere discant, & exerceant, quia Deus seuerissimè præcipit, ut hoc modo externa membra frenentur.

Ita

Ita Achilles, etsi ardet ira, tamen retractus à Pallade, id est, ratione commonefactus, imperat manibus, ne stringant gladium.

Secunda gubernatio in homine est ea, quæ nominatur πολιτικὴ, cùm non tantum externa membra per loco motiuam cohercentur, sed ipsum cor congruit cum recta ratione, & honesta uoluntate, motum persuasione, Vt cum filius Thesei Hippolytus abstinet à nouerca Phædra. Consentaneum est enim, eum corde abhorruisse ab ea, cogitantem incestam consuetudinem non esse leue scelus, & puniri diuinitùs atrocibus pœnis. Cumq; talis consonantia est recti iudicij, uoluntatis, cordis, & externorum membrorum, ea actio iustè nominatur uirtus. Sed rara est in hac hominum infirmitate. Et sicubi est talis uirtus, ut in Scipione, non est sine singulari motu diuino, sicut honestè dictum est à Cicerone: Nulla excellens uirtus est, nisi adflatu diuino.

Ecclesia habet illustriora & plura exempla, ut Ioseph fugientis illecebras dominæ. Item Danielis retinentis animi constantiam & celsitudinem inter Leones, & Martyrum in similibus exemplis confessionis. Nam ideo colligit Deus Ecclesiam, ut sanatis morbis nostris, et restituta uita æterna, communicet nobis sese, suam lucem, sapientiam, & uirtutes suas in omni æternitate. Et huius lucis & harum uirtutum initia in hac uita accendit in nobis,

nobis, ipse habitans in pectoribus nostris. Et quidem præcipit, ut petamus nos ab ipso gubernari, ut uera uirtus, seu hæc gubernatio, quæ est consonantia Dei, mentis nostræ, uoluntatis, cordis, & externorum membrorum, restituatur. De hac repressione adfectuum præcipuè loquitur concio in Genesi: Sub te sit adpetitio tua, & tu domineris eius. Hæc doctrina alibi copiosius exponitur. Sed cùm de adfectibus hoc loco diceretur, aliquid etiam de diuersis modis, quibus frenantur, dicendum fuit.

Nunc addam breues & perspicuas refutationes Stoicorum. Nam & hac commonefactione iunioribus opus est, præsertim in Ecclesia, ne putent, congruere Stoica dogmata cum Euangelio, sicut multi somniarunt.

Qui sunt errores Stoicorum de Adfectibus?

Præcipui errores Stoicorum de Adfectibus, tres sunt.

Primus. Quòd adfirmant, adfectus esse opiniones.

Secundus. Quòd aiunt, omnes suo genere uicioso esse.

Tertius. Quòd aiunt, omnes ex natura hominum tollendos esse.

Primùm.

Primùm. Adfectus non esse opiniones, manifesta demonstratio est. Quæ subiectis differunt, diuersæ res sunt. Opinio est in cerebro, adfectus in corde. Vt Amor, Ira, Odium, & similes motus, quos supra in corde collocauimus. Sunt igitur res diuersæ.

Si qui uerò somniarunt, famem & sitim esse opiniones, prorsus fatui fuerunt, cùm manifestum sit, famem & sitim fieri suctione uenarum, ut supra diximus. Et diuinitùs hæ adpetitiones in omnibus animantibus ordinatæ sunt, ut quærant cibum, & certo modo alantur.

Præterea dolores sentiri in laceratione neruorum, manifestum est, quia sic sunt conditi nerui, ut sint instrumenta sensus et motus, & benè sit eis, cum percipiunt motiones conuenientes, & crucientur ac destruantur in laceratione.

Hæc omnia certo consilio sic ordinata sunt à conditore. Dolor igitur ubiq; in neruis fit, cum obiecto contrario tanguntur. Non est igitur opinio in mente aut cerebro. Quare non ideo Posidonius Stoicus in morbo articulorum non dolebat, quia repugnans clamabat: O dolor, nihil agis, Fatebatur enim, se cruciatus sentire.

Postremò & hoc argumentum ostendit, adfectus non esse opiniones, quia quidam adfectus seu inclina-

inclinationes, natura insunt animantibus sine deliberatione, ut στοργαὶ φυσικαὶ in parentibus erga sobolem. Explodenda sunt igitur Stoicorum deliramenta in hac quæstione.

Sed obijciunt Stoici hoc argumentum: Cicero expulsus ex patria, ualdè dolet. Aristides, Camillus, non dolent. Est igitur dolor opinio.

Perspicua & uera responsio est. Non sequitur inde, dolorem esse opinionem, quia in alia parte humani corporis dolor est, in alia parte opinio. Sed hoc sequitur, obiecta seu causas doloris differre. Aliàs cor ueris obiectis mouetur, Aliàs falsis. Solon putans filium mortuum esse, dolet, quia obiectum triste ostenditur, etiamsi falso propositum est. Cicero iudicat, magnum malum esse carere splendore, in quo uixit antea. Sed Aristides & Camillus iudicant seruiendum esse patriæ, non fucosi splendoris caussa, sed donec possunt propter populi utilitatem. Vt si qui in naui remos agitent, cùm uerò remouentur, id interuallum seu quietem, non esse rem malam iudicant. Non sunt igitur tristes, quia obiectum, quod sibi proponunt, non est res mala, scilicet uacatio illa & quies, ut si à remis liberati essent. Sicut Aeschines in exilio dicebat, se gaudere, liberatum se esse à gubernatione, uelut à rabioso cane. Ex his exemplis alia multa iudicari possunt. Ac ridiculè Stoici argumentantur. Etiamsi

aliquando

aliquando falsis opinionibus mouetur dolor, tamen non semper id fit, Sed sæpè ueræ causſæ monſtrantur, ut cum nimis ueris causſis dolet Dauid, cogitans ueram Dei iram aduersus lapſum, & cernens pœnas, furorem filij, cædes ciuium, inceſtas contaminationes coniugum, & alia ſeditionis mala.

Nunc de altera quæſtione dicam: An ſint omnes Adfectus ſuo genere uicioſi, ut Stoici finxerunt, & multi infatuati Stoicis deliramentis ſimilia dicunt.

Reſpondeo.

Nequaquam omnes adfectus ſuo genere uicioſi ſunt. Et ut ſit illuſtre diſcrimen, legem Dei, quæ eſt ſapientia Dei, & regula omnium actionum & motuum, intueamur. Boni adfectus ſunt ſuo genere, qui congruunt ad legem Dei, ut, diligere Deum, timere Deum, diligere natos, parentes, coniugem, fratres, benè meritos, adfici miſericordia in calamitate iuſtorum, iraſci ſceleribus, lætari uirtute, dolore propter noſtra & aliena ſcelera, lætari iuſtorum felicitate. Contrarij uerò adfectus mali ſunt, qui pugnant cum lege Dei, ut, iraſci Deo, odiſſe parentes, natos, coniugem, magiſtratus, amare coniugem alterius iniuſto incendio, alienas facultates adpetere, uri gloria honeſtorum, & eis inuidere, ſicut Saul uritur gloria Dauidis. Lætari in calamitate

mitate iuſtorum, ſicut Semei lætatur in calamitate Dauidis. Hoc diſcrimine conſtituto, intelligi poteſt, qui adfectus ſuo genere boni ſint, qui uicioſi.

Teneantur autem hæc argumenta ad refutandos Stoicos.

Primum maxime illuſtre. Lex diuina præcipit res optimas. In Lege diuina præcipiuntur multi adfectus, dilectio Dei, coniugum, natorum, parentum, & aliorum hominum. Lætari rebus honeſtis, & dolere propter propria & aliena delicta, & triſtes caſus ſuorum. Iraſci ſceleratis, ut in Pſalmo 68. ſcriptum eſt, Zelus domus tuæ comedit me. Et Pſalmo 138. Perfecto odio odi inimicos tuos. Ac nequaquam dubium eſt, tales motus in Elia, Eliſeo, & ſimiles ueriſimè accendi Spiritu ſancto. Certiſsimum eſt igitur, nequaquam omnes adfectus ſuo genere uicioſos eſſe.

Nec difficilè eſſet, hanc ſententiam ſplendidè illuſtrare recitatis teſtimonijs de æterno Patre, ſonante de cœlo: Hic eſt filius meus dilectus, quo delector. Item commemoratione de filio Dei, qui lætatur, dolet, iraſcitur. Et de Spiritu ſancto, qui eſt tanquam flamma diuinorum motuum, & accendit motus ſimiles in ſanctis, ut expreſſe dicitur, in cap. 5. ad Galatas: Fructus ſpiritus ſunt, dilectio, gaudium, fides. Et in uita æterna, cum Deus erit omnia in omnibus, certè pectora hominum erunt plena

dilectione Dei & lætitia. Hæc uerißima argumenta ſi conſiderabunt ſtudioſi, ſimul de uoluntate Dei multa piè cogitabunt, & magis abhorrebunt à Stoicis deliramentis.

Præterea nihil à Deo conditum in natura hominum, ſuo genere malum eſt. Vt autem lumen in oculis à Deo conditum eſt, ita cordi inſitæ ſunt σοφγαὶ diuinitùs, & quidem ideò inſitæ ſunt, ut ſint commonefactrices de dilectione Dei erga filium, et erga nos. Non ſunt igitur ſuo genere uicioſæ.

Sed obijciet aliquis. Cùm alij adfectus boni ſint, alij mali, cur de tota natura humana dicitur capite octauo ad Romanos: Adfectus carnis inimicitia eſt aduerſus Deum?

Hìc monendi ſunt iuniores, ut diſcernant per ſe uicioſa, & per accidens uicioſa. Per ſe uicioſi ſunt adfectus, qui pugnant cum lege Dei, ut adpetere alterius coniugem. Vicioſa per accidens ſunt, motus conditi à Deo, ut amor coniugis aut ſobolis: quia enim aut ſunt in non renatis, & prorſus non reguntur fide, dilectione Dei, & timore Dei, deniq; non reguntur ipſo Spiritu ſancto, & fiunt uicioſi, quia non reguntur ordine: Aut in renatis in hac imbecillitate aliquid contagij retinent.

Cæterum de dicto Pauli ſuo loco copioſior explicatio quæratur. Præcipuè enim loquitur Paulus de

de adfectibus erga Deum in non renatis, qui aut furores Epicureos habent, aut Academias dubitationes, aut cum ſentiunt iram Dei, ut Saul, Iudas, & alij oppreßi talibus terroribus, horribili fremitu & indignatione fugiunt Deum. Eſt igitur hoc dictum Pauli triſtißima concio, & de ſummis adfectibus loquitur, qui aliorum inferiorum ordinem turbant. Hac breui admonitione hìc contenti ſimus.

Addo & de nomine Concupiſcentiæ admonitionem, quod cùm in Eccleſia ſæpè uſurpetur de ἀταξία in adpetitionibus, aliqui inepti intelligunt, omnes adpetitiones ſine diſcrimine damnari. Sciamus igitur, naturam hominum ita conditam eſſe à Deo, ut habitura fuerit adpetitiones ordinatas, ſi manſiſſet integra, famem, ſitim, lætitiam, amorem, dolores, metum, & alios adfectus, qui tamen non euagati eſſent extra metas diuinitùs conſtitutas.

Nomen igitur concupiſcentiæ, cum in Eccleſia de re mala uſurpatur, intelligendum eſt de ἀταξία, in omnibus adpetitionibus & adfectibus ſuperiorum & inferiorum uirium. De hac ἀταξία loquitur Iacobus, cum ait, Concupiſcentia concipiens parit peccatum.

Hæc omnia in doctrina Eccleſiæ copioſè explicantur, qua cognita, philoſophorum diſputationes melius iudicari poſſunt, qui cùm uiderent in natura

oportere adpetitiones esse, & scirent regendas esse ueris noticijs, quæ sunt in mentibus radij diuinæ lucis, mirabantur, quæ causa esset, cur ita uagentur adfectus, ceu feroces equi excusso rectore. Hinc igitur illa dicta sunt. Versus Cratetis.

Πρωτίστη δὲ κακῶν πάντων ἐπιθυμία βίου.

Et Limi uersus.——

Ἡ ἐπιθυμία ἰδίοχρῶ μάργοισι χαλινοῖς.

Cum igitur nescirent, unde sit hæc ordinis perturbatio in homine, Stoici disputabant, omnes adfectus suo genere uiciosos, & tollendos esse. Aristotelici uerò negabant, ullos esse uiciosos sua natura, sed attributos esse hominibus à prouidentia, uelut calcaria, ut extimulent nos ad quærenda uitæ præsidia, & ad alias bonas actiones. Frenandos tamen esse iudicio rationis eatenus, ne membra externa uehementius impulsa, faciant contra honestas leges. Possunt autem & hæc Aristotelica, & aliorum Philosophorum dicta iudicari, cognita doctrina Ecclesiæ.

Hinc etiam sumatur forma & euidens refutatio Tertij erroris Stoicorum, uidelicet, de tollendis ex natura adfectibus. Cùm & condiderit Deus in natura hominum adfectus, & lege sua præcipiat, & postea restituat bonos motus in cordibus nostris, Spiritu suo sancto, cumq; æterna iustitia & uita sit dilectio Dei, & lætitia in Deo acquiescens, manifestum

festum est, non omnes adfectus ex natura tollendos esse. In Elisabeth et Maria sunt σοργαὶ erga filios, quæ & placent Deo, & sunt puriores quàm in aliis matronis, quia reguntur fide & dilectione, & ipsis flammis Spiritus sancti. Nec ero prolixior in re manifesta, sed hæc recitaui, ut cùm multa legantur, etiam apud scriptores Ecclesiasticos, ineptè scripta de ἀπαθείᾳ, ne iuniores probent illas κακοζηλίας amore nouitatis. Sed consideratis fontibus, iudicent quid sentiendum sit.

Vnde in scholas translata sint hæc nomina, potentia concupiscens, & potentia irascens, seu, ut ineptè dicunt, irascibilis?

Cùm in uarijs disputationibus fiat mentio doctrinæ de adpetitionibus, utile est gradus nosse, quos supra recensui, & uidere, quibus adpellationibus uetustas usa sit. Plato sæpè repetit hanc suam partitionem. Ait tres esse gradus in homine. ἐπιθυμητικὸν, θυμικὸν & ἡγεμονικὸν. Ac singulis suam sedem attribuit. Ἐπιθυμητικὸν dicit pertinere ad Eparquia id membrum dominatur inter ea, quæ propriè ad præparandum nutrimentum condita sunt. Significat igitur, se nominare ἐπιθυμητικὸν, facultatem seu adpetitum naturalem, ad quem fames, sitis,

adpetitio generationis pertinent. Sed sæpè impropriè loquitur, addit amorem & auariciam huic parti, cùm hi adfectus ueré sint in corde, & nequaquam in Epate. Etsi enim naturalis adpetitio generationis est propriè in membris conditis ad generationem, tamen alius motus est amor, seu honestus, seu inhonestus.

Θυμικὸν seu Θύμοειδὲς collocat Plato in corde, Adfectus uidelicet eos, qui non pertinent ad nutritionem sed ad defensionem. Sumpserunt igitur scholæ uocabula potentiæ concupiscentis & potentiæ iracundæ, ex hac partitione Platonis.

Tertius gradus est, ἡγεμονικὸν, sed complectitur mentem & uoluntatem, seu partem cognoscentem, & partem eligentem cognita, et imperantem locomotiuæ, de qua mox dicam.

Apud Aristotelem genus est facultatis Adpetitiuæ, ὀρεκτικὸν. Id partitur in hæc tria, ἐπιθυμίαν, Θυμὸν, & βούλησιν. Nec explicat uocabula, nec sedes discernit. Sed concinnè possunt explicari, si quis accommodet ad nostras partitiones suprà recitatas. Ac in tertio libro de Anima expressè discernit adpetitum sensitiuum, & adpetitum intellectiuum, ac nominat utrunq; ὄρεξιν. Sed alteri proprium nomen tribuit, ἐπιθυμίαν. Alteri tribuit nomen, βούλησιν. Hæc breuiter monuisse de his adpellationibus Platonis & Aristotelis satis sit.

DE

DE POTENTIA LOCOMOTIVA.

Quid est potentia Locomotiua?

Est potentia, duæ quamcunq; partem corporis externam, ciente imaginatione, ut in pecudibus, aut ratione, ut in hominibus ex alio loco in alium transfert.

Organa sunt, nerui, musculi & chordæ, hoc ordine. Primùm noticia iudicat, quò sint mouenda membra, ut in siti ceruus memor fluminis imaginatur, quærendum esse flumen. Cum hæc noticia formatur, simul cerebrum uibrat & ciet neruos, nerui spiritum transuehunt ad Musculos. Musculi uibrati mouentur suæ carnis natura, et suis quibusdam fibris, & se dilatant & contrahunt. Hac dilatatione & contractione τένων trahitur, quo tracto, membra externa mouentur. Est igitur immediatum organum uoluntarij motus iuncturarũ, chorda seu τένων. Sed mediatum organum, Musculus. Et Musculus uibratur spiritu allato in neruis. Nerui impelluntur ab ipso cerebro, quod dilatatur aut contrahitur. Cerebrum autem feritur noticia, Nec ulteriores causſæ quærendæ sunt. Sed hoc modo naturam animantium consilio opificis ordinatam esse sciamus, et hac facultate uolũtarij motus rectè utamur.

Iam hîc ex physicis nota sit differentia motus naturalis, & motus uoluntarij. Motus naturalis

est, qui non inchoatur, nec cessat iuxta imaginationem animalis, sed obiecto præsente, si natura non est impedita, non potest non ciere hos motus. Vt ignis urit materiam idoneam admotam. Trahit Magnes ferrum sua quadam ui, sine noticia. Ita uentriculus attrahit cibum, ui caloris, & ope uillorum. Naturaliter & cor gignit & transmittit spiritus, seu tardius, seu celerius. Inde & pulsus est motus naturalis.

Sed motus uoluntarius est, qui iuxta imaginationem seu delectum inchoatur, & cessat incitatis neruis, musculis & chordis, in ijs animantibus, in quibus est uaria membrorum agitatio, uidelicet, progressio, uolatus, gyratio, natatio. Nec iam loquimur de uermibus & chonchis, in quibus tantum dilatatio & constrictio est, utcunq; promouens corpora, quæ etiamsi sit neruulis, tamen in his non cernuntur distinctæ machinæ, ut in alijs animantibus.

Tertius motus est mixtus ex uoluntario & naturali, ut urina partim sponte emittitur, partim suo motu labitur.

De potentia Rationali, seu Mente.

Etsi penetrari acie humanæ mentis rerum natura non potest, tamen uult Deus eam ab hominibus aspici

aspici, ut in ea consideremus testimonia de ipso, quæ ostendunt et esse Deum, & qualis sit. Ac ordo in tota reliqua natura, præter mentem hominis ostendit, hunc mundum non extitisse casu, sed conditorem esse artificem sapientem, qui mirando consilio posuit corporum, cœli, terræ, aëris & aquæ, & motus cœlestes, & rerum nascentium uires distribuit.

Sicut autem homo conditus est, ut in eo luceat noticia Dei, & ut ei Deus communicet suam sapientiam et bonitatem, in mentem humanam uoluit euidentissimum de ipso testimonium esse. Cui & insita est lux, qua esse Deum agnoscimus, & insitæ sunt noticiæ, discernentes honesta & turpia. Et ut hoc discrimen sit illustre & firmum, additus est uindex in nobis. Sequuntur immutabili ordine horrendi cruciatus, damnantes scelera, ac reum prorsus delentes. Hoc discrimen ostendit, qualis sit Deus, & quòd sit iudex & uindex. Impossibile est, noticias numerorum & alias, & discrimen honestorum ac turpium, ortas esse à bruta natura, aut casu sic nasci. Est igitur mens architectatrix sapiens. Et intelligimus numeros, & discrimen honestorum & turpium in mentibus humanis immutabiliter lucere, & experimur tanquam uindice Deo naturam hominis destrui, cum hunc ordinem uiolat. Talis est igitur Deus, ut hunc ordinem uelit, & hæ noticiæ radij sunt sapientiæ diuinæ.

Esset autem hæc lux in nobis multò clarior, si natura hominum non languefacta esset, sed tamen adhuc reliquæ sunt scintillæ tantæ, ut, de numeris nulla est dubitatio. Iudicium etiam de sceleribus post delicta tam tenaciter manet, ut homines rei extinguantur conscientiæ doloribus.

Cùm igitur in hac parte hominis tam illustria sint de Deo testimonia, cumq; præcipuè discernat homines à bestijs, & sit uitæ rectrix, diligenter consideranda est, quantum fieri potest. Et fontes omnium artium sunt in hac potentia. Quare eius cognitio ad multarum rerum dijudicationem necessaria est.

Etsi autem hoc speculum Dei non potest ita monstrari, ut specula nostrorum corporum manu facta ex uitro et plumbo, tamen actiones ostendunt, esse in nobis talem potentiam. Quæ & qualis sit, in illa æterna luce cernemus. Nunc actiones consideremus, & distinguamus, quæ nos à bestijs discernunt, & quæ sunt testimonia de Deo, & uitam regunt, & gignunt omnes honestas artes.

Diximus autem antea de potentijs, quæ nominantur Organicæ, id est, quæ non exercent suas uires, nisi per organa corporea, quæ, quia monstrari possunt etiam in bestijs, doctrina de eis minus obscura est. At in homine esse aliam superiorem potentiam,

tentiam, eò constat, quia actiones habemus, quas bestiæ non imitari possunt. Homo numerat, intelligit non tantum singularia, sed etiam uniuersalia, habet noticias innatas, ratiocinatur longè alia ex alijs, extruit artes, iudicat ratiocinationes suas, & deprehendit ac mutat errata, habet actus reflexos, ut uocant, discernit honesta & turpia, deliberat longa ratiocinatione. Hæc non sunt communia nobis cum bestijs, sicut actiones sensuum, uidere, audire, in quibus superant nos etiam bestiæ, ut acie oculorum aquilæ, odoratu uultures.

Est igitur propria homini potentia rationalis, ut nominant, quæ est summa uis humanæ animæ. Et hanc potentiam ustitatè nominant inorganicam. Etsi enim in hac uita sensus interiores ei seruiunt, & obiecta offerunt, tamen cùm anima discedens à corpore suam quandam habeat actionem, & suos motus, dicitur inorganica.

Duæ sunt potentiæ in hac summa parte, ut sic dicam: Intellectus & Voluntas, Retineo enim ustitatas adpellationes & distributiones. Augustinus, ut monstret imaginem Dei in Anima, tres uires nominat, Memoriam, Intellectum, et Voluntatem. Sed de imagine Dei postea dicam. Etsi autem postea magis perspicuum erit, quare necesse sit discerni intellectum et uoluntatem, seu potentiam cognoscentem & adpetentem, tamen nunc quoq; in uestibulo, iuniores de utilitate huius discriminis admonendi sunt.

sunt. Aliud esse noticias, aliud serias adpetitiones, sciri necesse est, ut in Pompeio noticia est Iulij. Et hæc manet eadem ante bellum, et in bello. Sed prius beneuolentia erat in uoluntate, postea accenditur odium. Sunt igitur res diuersæ noticia & adfectus, & sedes aliæ utcunq; constituendæ sunt, quæ quidem in organis coniunctis animæ sic ostenduntur. Cum potentia cognoscente copulati sunt sensus interiores. At cum potentia seriò uolente, copulatio cordis est. Noticia igitur Iulij est in cerebro, Sed beneuolentia & odium sunt in corde.

Huius discriminis consideratio illustrat & Pauli dictum in primo capite Epistolæ ad Roman. ubi inquit, homines ueritatem in iniusticia captiuam detinere. Obscura oratio est ignaris huius doctrinæ, de discrimine potentiarum. Nominat autem ueritatem, noticias ueras de Deo, & de lege. Hi radij sapientiæ Dei lucent in potentia cognoscente, ut in Pompeio noticia est Iulij. Sed nec in uoluntate, nec in corde sunt motus & flammæ congruentes cum Lege Dei. Hæc ut aliquo modo intelligi possint, necesse est aspici hominis naturam & uires dissimiles.

Hinc & argumentorum solutio sumitur.

Naturalia maximè possibilia sunt huic naturæ, cuius sunt propria.

Lex maximè secundum naturam est,

Est igitur possibilis.

Primùm

Primùm ad maiorem respondendum est, naturalia possibilia esse naturæ integræ, non deprauatæ.

Deinde cum rursus obijcitur, adhuc nobiscum nasci legis noticias, etiam in hac deprauata natura. Hîc potentiarum discrimen intuendum est. In potentia cognoscente noticia legis nobiscum nascitur, sicut numerorum intellectus. At in uoluntate & corde contumacia est.

Iam hîc magnitudo humanæ infirmitatis deploranda est, cùm tantum dissidium esse duarum summarum uirium & cognatarum cernimus. Deinde & consilium Dei considerandum est, cur noticiam legis in nobis reliquam esse uoluerit, & qualis sit in uoluntate libertas. Noticia manet, ut sit de Deo testimonium, & ut argruat peccatum. Præterea ut sit rectrix æternæ disciplinæ. Nam hic gradus libertatis manet. Imperare ratio locomotiuæ potest, quæ externas actiones ciet. Manet etiam in corde uindex scelerum, horribilis dolor, qui post delictum, sequitur potentiæ cognoscentis iudicium. Vult enim Deus & discrimen honestorum & turpium conspici, ut destrui naturam lege, quasi iudicis æterni sententia oppressam. Harum maximarum rerum doctrina multò fit illustrior, ordinè consideratis potentijs, & singularum actionibus. Et cùm in hac materia aspici partes hominis necesse sit, ualdè utilis est hæc collatio physices ad doctrinam Ecclesiæ.

Addo

Addo & alterius argumenti explicationem.

Naturalia sunt immutabilia.

Leges diuinæ quæ sunt in Decalogo omnibus præpositæ, sunt mutatæ, ut, contra primam tabulam horrendis furoribus multa numina conficta sunt, & contra secundam tabulam permissæ pactiones de adulterijs apud Lacedæmonios, & apud multas gentes homicidia gladiatorum permissa sunt.

Ergo leges illæ diuinæ non sunt naturales.

Responsio. Nego minorem. Leges enim illæ non sunt mutatæ, quod ad partem cognoscentem attinet. Vt enim noticia numerorum semper lucet in mentibus humanis, ita manet uera noticia, unicum uerum Deum inuocandum esse: Non fingendos esse multos Deos: Non interficiendum esse hominem innocentem per ludum: Non adprobandas esse uagas libidines. Etsi autem in hac caligine humana, minus clarè fulget hæc lux in mentibus humanis, tamen non prorsus extingui potest. Ideo uiri sapientes, ut Xenophon, Aristoteles, Cicero, turbam deorum improbarunt.

Sed hîc agnoscamus & deploremus infirmitatem nostram, quòd ettam contra iudicium in potentia cognoscente, ruunt uoluntas & cor in tetra scelera, ut inquit Medæa: Video meliora, proboq;, Deteriora sequor.——

Voluntas

Voluntas in Romanis, gladiatorum cædes recepit, contra iudicium mentis. Potest enim uoluntas repugnare recto iudicio.

Accedit huc etiam, quòd diaboli & corda impellunt, & mentibus inserunt furores, ut etiam caligo in parte cognoscente iudicium obruat, sicut alioqui multi fiunt furiosi, & furoribus incitati sæuiunt in sese, & in suos, ut Hercules interficit coniugem & filios. Et in historia Xanthiorum mater suspendit se de tecto, gerens suspensum filium de collo suo, & tenens facem, qua ædes inflammabat. Et in hac ripa Albis, ante bellum Saxonicum, mater in puerperio furens duos infantes ex ipsa natos interfecit. Aliquantò antè, Basileæ maritus grauidam coniugem gladio transfodit, postea sese de fastigio ædium præcipitem deiecit.

Nec propter talia facta lux naturalis in his ipsis, ac multò minus in alijs sanis extincta est. Sed diaboli uiolenter impellunt desertam à Deo naturam. Ac talia exempla commonefaciunt nos, ut petamus à filio Dei gubernationem, qui uenit, ut destruat opera Diaboli, ne lux iudicij obscuretur in nobis, & ne corda impellantur, ut ruant contra uoluntatem Dei. Quare et in quotidiana precatione dicimus: Ne inducas nos in tentationem. Et Dominus inquit: Orate, ne intretis in tentationem.

Horum

Horum & ſimlium argumentorum explicatio de rebus grauiſſimis, oſtendit utilitatem huius doctrinæ. Ac multa ſequentur alia, quæ etiam aliquid lucis adferent ad intelligendam Eccleſiæ doctrinam. Vt cum dicitur filius Dei λόγος, eſſe imago æterni Patris, et cum diſcrimen inter λόγον καὶ πνεῦμα utcunq; oſtenditur, prodeſt noſſe potentiarum diſcrimen. Redeo igitur ad præcepta.

Quid eſt Intellectus?

Eſt potentia cognoſcens, recordans, iudicans & ratiocinans ſingularia & uniuerſalia, habens inſitas quaſdam noticias nobiſcum naſcentes, ſeu principia magnarum artium, habens & actum reflexum, quo ſuas actiones cernit & iudicat, et errata emendare poteſt.

Hæc definitio oſtendit diſcrimen inter ſenſus & intellectum, & inter brutorum & hominum cognitiones.

Sunt autem differentiæ tres.

Prima. Senſus tantum uerſatur circa ſingularia, nec adprehendit, nec componit uniuerſalia.

Secunda. Senſus nullas habet innatas noticias, ut pecudes non poſſunt numerare.

Tertia. Nulli ſenſus, nulla bruta habent actus reflexos. Apes extruunt mira opera, ſed hanc ipſam Architectonicen non iudicant.

Quæ

Quæ ſunt actiones Intellectus?

His uerbis uſitate numerantur tres actiones: Simplicium adprehenſio. Compoſitio & diuiſio, ac Diſcurſus. Si cui hæ adpellationes uidentur obſcuræ, numeret hoc modo:

Simplicium cognitio.
Numeratio.
Compoſitio & Diuiſio.
Ratiocinatio.
Memoria, &
Iudicium, quo et iuxta communes normas, quæ adpellantur κριτήρια, agnoſcuntur ueræ propoſitiones, & conſequentiæ rectè cohærentes, & falſæ propoſitiones & non cohærentia membra reiiciuntur: Nam hos gradus addi neceſſe eſt.

Quòd etiam uulgò diſcernuntur ſenſus & intellectus his uerbis: Senſus eſt ſingularium, Intellectus uniuerſalium. Id dictum nequaquam excluſiuè intelligendum eſt, quaſi intellectus tantum ſit uniuerſalium. Quanquam autem ſenſus tantum ſingularia obiecta arripit, tamen intellectus cernit, componit, diuidit, & iudicat utraq; ſingularia & uniuerſalia. Huius noſtræ ſententiæ perſpicua confirmatio ſumi poteſt ex numeratione, quæ proprijſſima eſt huius ſummæ potentiæ intelligentis, non

 ſenſus:

sensus: progreditur autem numeratio ab unitate & singulari ad multa. Est & condita mens humana ad agnitionem unius Dei, ut Lex diuina inquit: Diligas Dominum Deum tuum. Item, Diligas proximum. Necesse est igitur hæc singularia mente cerni posse. Reijciantur ergo insulsæ & fatuæ interpretationes eorum, qui finxerunt, intellectum tantum esse uniuersalium.

Quod est obiectum Intellectus?

Ens quàm latè patet, hoc est, Deus & tota rerum uniuersitas, est obiectum intellectus, ad cuius agnitionem conditi sumus, Vt manifestè testatur Lex diuina: Diligas Dominum Deum tuum, &c. Et fuit hæc lux ante naturæ humanæ deprauationem illustrior, postea caligo secuta est, quare Deum & spirituales naturas & corporum substantiam minus intelligimus, sed utcunq; eas à posteriori ratiocinando agnoscimus obscurè & tenuiter.

Quanquam igitur non eodem modo cernimus omnia, tamen rectè dicitur, Ens quàm latè patet, obiectum esse intellectus, id est, Deum & totam rerum uniuersitatem, quia ad hæc omnia aspicienda conditi sumus.

Etsi autem non omnis cognitio in mente humana à sensu oritur, ut numeri et multa principia, tamen

tamen ideo conditi sunt sensus, ut rerum, quæ foris sunt, simulacra ad intellectum transmittant, & sint nuncij mentis, & testes experientiæ, imò etiam ut excitent intellectum ad aspectionem rerum, quæ extra eum sunt, ut hos quoq; intuens, componat, diuidat, quærat uniuersalia, iudicet, aspiciat κρίσια, & emendet errata.

De hoc externo obiecto excitante intellectum in hac nostra infirmitate rectè dicitur, obiectum esse, res omnes quæ sensibus percipiuntur. Inde enim procedit intellectus sua ui ad alia, ut ex signis proceditur ad causas, ex accidentibus ad substantiarum agnitionem qualemcunq;. Hac mediocri declaratione contenti simus in hac quæstione, inuoluta multis labyrinthis.

Estne uerum dictum, noticias aliquas nobiscum nasci?

Vetus contentio est inter Aristotelicos et Platonicos, an sint aliquæ in mentibus noticiæ nobiscum natæ? Sed simplicius & rectius est retinere hanc sententiam, esse aliquas noticias in mente humana, quæ nobiscum natæ sunt, ut numeros, ordinis & proportionum agnitionem, intellectum consequentiæ in syllogismo. Item principia Geometrica, Physica, & Moralia.

Hanc sententiam etiam propter Paulum amplector, qui expreßè inquit, Legem scriptam esse in cordibus hominum, ubi de noticia loquitur. Vt igitur lumen est in oculis, quo fit uisio: Ita in mentibus lux quædam est, qua numeramus, agnoscimus principia artium, discerninus honesta & turpia. Hanc lucem esse noticias diuinitùs sparsas in mentibus nostris, rectè dicitur, quæ qualis lux sit, tunc cernemus, cum archetypum Deum intuebimur. Interea procùl considerantes, tamen sciamus has æternas noticias illustria de Deo et de prouidentia testimonia esse, mirando consilio Dei in homines sparsa. Manifestum est enim, non casu durare in toto genere humano hanc æternam et immotam sapientiam, numeros, & discrimen honestorum & turpium.

Etiamsi Deus impreßit multa uestigia uniuerso mundi opificio, quæ uult esse commonefactiones, quæ ostendant, hunc mundum non extitisse casu, sed esse mentem sapientem, bonam, iustam, ueracem, castam, & liberam, architectatricem, tamen illa ratiocinatio fieri non posset, nisi prius fulgerent in mentibus nostris multæ noticiæ, distinctio unitatis, & multitudinis, distinctio naturæ sapientis & bonæ, à bruta & mala natura, & aliæ multæ. Imò aliquam etiam Dei noticiam inter has fulgere in nobis oportet, ut ad eam accommodari signa poßint.

Sed

Sed hæc prolixius disputare nolo, ac potius oro ipsum Deum conditorem, ut postquam accessit caligo in nobis propter peccatum, rursus accendat ipse noticias à se donatas, ut fiant illustriores & firmiores.

Nec turbemur uulgari dicto: Nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu. Id enim nisi dextrè intelligeretur, ualdè absurdum esset. Nam uniuersales noticiæ & dijudicatio non prius fuerunt in sensu.

Sed fatendum est, sensuum actione & singularibus obiectis moueri & excitari intellectum, ut procedat ad ratiocinanda uniuersalia, & ad iudicandum.

Quid est Noticia?

Noticia aliàs significat actionem, aliàs habitum, hoc est, durabile quoddam lumen, ut sic dicam, in mente, quo utimur cum uolumus, ut ars est lumen durabile. Sed loquamur de actione. Noticia est mentis actio, qua rem aspicit, quasi formans imaginem rei, quam cogitat. Nec aliud sunt imagines illæ seu ideæ, nisi actus intelligendi. Nec huius admirandæ actionis alia potest tradi illustrior descriptio, quàm quòd sit formatio imaginis.

Sæpè autem iam dictum est, copulatum esse intellectum cum sensibus interioribus. Postquam

sensus exterior accepit species sensibiles, ut oculi Leonis & Cerui, transmittunt eas ad sensus interiores. Ibi cerebri motu & spiritibus formantur cogitationes, quæ sunt imagines rerum, quæ cogitantur seu aspiciuntur. Eodem modo & mente pingimus imagines, ut unusquisq; cogitans suos parentes, in ea ipsa actione format eorum imagines. Architectus cogitans domum, pingit imaginem eius, & de ea iudicat. Tantum propemodum dici potest, cum quærimus quid sit noticia. Mirando autem consilio Deus noticias uoluit esse imagines, quia in nobis umbras esse uoluit, significantes aliquid de ipso. Aeternus pater sese intuens, gignit filium cogitando, qui est imago æterni Patris. Sed de his significationibus infra rursus dicemus.

Nunc usitatas adpellationes recitabo. Noticia intuitiua dicitur, cum cognitio rei præsentis simul per sensum & mentem accipitur, quare tantum est singularium, ut cum oculi & mens simul aspiciunt picturam in pariete. Et quia hic gradus noticiarum maximè illustris est, uetustas dixit, noticias intuitiuas similes esse definitionum. Vt definitio magis perspicua Absynthij dari non potest, quàm cum oculis cernis colorem et figuram, & gustas lingua saporem.

Abstractiua noticia nominatur, qua absentia cogitamus, ut cogitamus absentes amicos. Nam memoria

memoria in cerebro est tanquam cella, in quam uelut sigilla imaginum, quas formauit cogitatio, impressa sunt, quas aspicit mens, quoties uult. Est & sua memoria in rationali anima inorganica. Sunt autem abstractiuæ noticiæ uniuersalium, & ratiocinationum, & aliorum quæ non immediatè sensu accipiuntur.

Iam hæc consideratio ad dialecticos pertinet, ubi à priori, ubi à posteriori, ubi à causis, ubi ab effectibus aut signis ratiocinatio progrediatur.

Alia diuisio Intellectus.

Vt uocabula quædam usitata interpretemur, adijcienda est alia diuisio, qua discernunt Intellectum speculatiuum & practicum. Sciendum est autem hac diuisione non significari diuersas potentias, sed unicam potentiam intelligentem, circa diuersa obiecta uersantem, aliàs circa speculabilia, aliàs circa deliberationes de actionibus, ut ijdem oculi cernunt colorem & figuram. Poterant & plures tales differentiæ obiectorum addi, ut Mechanicus intellectus in architecto. Hæc breuiter adscripsi, ut iuniores uarietatem adpellationum considerent, & eas rectè interpretentur.

Variè usurpatum est & uocabulum Rationis. Interdum significat utranq; partem, intellectum

gubernantem, & uoluntatem obtemperantem, ac frenantem contrarios impetus. Ita Platonici coniunctas duas potentias, intellectum rectè iudicantem, & uoluntatem obtemperantem, nominant ἡγεμονικὸν. Aristoteli plerunq; λόγος, significat noticiam gubernantem, ut cum ait in primo libro Ethicorum: Ratio hortatur ad optima, id est, naturalis noticia, quæ est radius diuinæ sapientiæ, insitus menti humanæ. Interdum non potentiam, sed argumentum significat. Vt, sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas. De hac diuersitate longæ descriptiones à multis traduntur, quæ tamen facilè dijudicari potest, si quis sit admonitus, uarios esse usus uocabuli.

Conscientia, est totum argumentum seu iudicium in mente seu potentia cognoscente, quo rectè facta adprobamus & delicta improbamus, quod iudicium ordine diuinitùs sancito, sequitur in rectè factis tranquillitas cordis, & in delictis dolor cordis, puniens & destruens reum delicti.

Condita est enim hominum natura à DEO, ut & conformis esset DEO, & uiueret, non ut dolore extingueretur. Quare si esset conformis Deo, & corda congruerent cum recto iudicio, lætarentur benefaciendo ante factum & post factum.

Nunc uerò in hac prauitate cor ante delictum ardet suis flammis pugnantibus cum recto iudicio, nec

nec formidat scelus. Quia uerò iusticiæ Dei est, destruere naturam inobedientem, ideo sanxit hunc ordinem, ut dolor tanquam carnifex post factum puniat & destruat reos. Etsi autem hic dolor in malis aliquantisper bebes est, tamen tandem fit sæuus, & extinguit eos, quia Lex est iudicium Dei. Et accedit ad naturalem dolorem, perterrefactio, qua Deus ipse ceu fulmine opprimit sontes, ut in Psalmo dicitur: In ira tua turbabis eos, Imple facies eorum ignominia. Item, Sicut Leo contriuit omnia ossa mea. Ita sciendum est, causas doloris plures esse, scilicet aliàs naturæ ordinem, aliàs Deum etiam immediatè effundentem iram suam, ut in Iuda & similibus. Hæc de causis dolorum, in conscientia considerare utile est.

Vsitatum est apud Theologos nomen συντήρησις, quo intelligunt noticiam legis, quæ nobiscum nascitur, quam ideo nominant συντήρησιν, quia semper in homine etiam scelerato seruet admonitionem, ostendentem quid rectum sit, & quòd sit iudicium Dei. Et aliqui sic discernunt hæc uocabula, dicunt in syllogismo practico conscientiam ponere Minorem & Conclusionem. Maiorem uerò esse συντήρησιν, ut Saul, quanquam sceleratus, tamen ita ratiocinatur: Deus horribiliter irascitur homicidis, qui homines innocentes interficiunt, & uicissim tales homicidas rapit ad pœnas. Ego sacer-

dotes innocentes multos interfici. Deus igitur mihi irascitur, & me puniet. In tali syllogismo maiorem nominant συνθήκην, conscientiam uero minorem & conclusionem. Paulus totum syllogismum nominat conscientiam. Hanc breuem admonitionem de his adpellationibus inserui, de quibus alij multas peregrinas quæstiones mouent, quæ his initijs cognitis facilè iudicari possunt.

De Intellectu Agente & Patiente.

Etsi magnæ sunt contentiones de Intellectu Agente & Patiente, tamen si sumimus ab actionibus discrimen, simplex & perspicua est hæc explicatio.

Oculi incolumes plurimorum intuentes aliquid, pariter id uident. At mentes etiam cum idem quærunt, tamen non pariter inueniunt. Inuenta pariter intelligere possunt, cum declarantur: ut rationem ad parandi pulueris tormentarij, & iaculandi globos inuenire nemo potuit, præter autorem: Inuentam intelligunt & probant alij artifices.

Discernit igitur Aristoteles duo officia intellectus, sunt enim plura officia intellectus, quàm oculorum, qui tantum accipiunt obiecta singularia, nihil ratiocinantur. At intellectus cum accepit obiecta,

obiecta, componit, diuidit, ratiocinatur, iudicat. In hac ratiocinatione aliud ex alio inuenit. Hic inuentor intellectus, & tanquam poëta dicitur Agens, seu rectius faciens.

Alterum officium est, postea inuenta intelligere, agnoscere, & tanquam dictata accipere. Ab hoc officio nominatur intellectus Patiens. Vidit Aristoteles, in omni uita, in artibus, in consilijs publicis & priuatis, in stratagematibus, in poëtica, in Eloquentia, alios alijs perspicatiores esse, & inuentione plus ualere: Alios inuenta intelligere, & suis cogitationibus anteferre, ut Themistocles suadens, ut ciues relicta urbe naues ingrediantur, plus ualet intellectu faciente, quam alij, sed cæteri intelligunt consilium, & approbant.

Hannibal intercluſus à Fabio, mira arte patefecit sibi exitum. Boum cornibus alligauit sarmenta incensa, ut exercitui Romano errorem obijcerent. Id non uenisset cuilibet in mentem, etiamsi inuentum cæteri intelligunt & probant.

Cum Alexandro in aditu Asiæ nunciaretur, sudasse Orphei statuam, idq; uideretur quibusdam tristi omen. Alexander contrà, inquit, placere sibi omen, facturum se magnum laborem Poëtis. Huius dicti urbanitatem intelligebant cæteri, qui tamen etiam diu quærentes non inuenissent.

Cum

Cum autem ingens decus sit in omni uita. Recta inuentio seu consilij, seu doctrinæ, & maximas res gubernet, meritò amplißimis laudibus Aristoteles hunc inuentorem intellectum ornat.

Vt lumen oculos adiuuat, ita ait intellectum patientem ab inuentore adiuuari. Necesse est enim nos aut inuenire ipsos consilia, aut aliorum inuentis, tanquam dictatis uti.

Hunc ait abstrahere à phantasmatibus: Id est, *hic celeriter obiecta confert, signa quærit, ex signis caussas aut effectus, collationes, allusiones, & inde eligit quod est aptißimum. Vt enim Demades inquit*: Mortuo Alexandro, *exercitum eius similem fore Cyclopi effoso oculo, celerrimam collationem fecit magni exercitus amisso Duce, ad magnum corpus Cyclopis, amisso oculo.*

Præterea inquit Aristoteles, hunc inuentorem, intellectum uelut Artem esse, alterum ut materiam, quam format & expolit artifex, ut præceptor formatac erudit discipulum.

Addit etiam, esse separabilem, non mixtum, non obnoxium læsioni seu ἀπαθῆ, *quæ aliqui interpretantur de immortalitate. Nec ego repugno. Et malim de immortalitate intelligi, præsertim cùm alibi dicat Aristoteles*: Mens extrinsecus accedit. *Hæc enim uerba eius sunt in secundo de generatione*: Λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον. *Inclinat enim eò, ut mentem existimet cœlestem quandam facem esse, quæ lucem cerebro præbeat, sed qualis sit, quò auoleat, non explicat in his libris, quos habemus.*

Quæcunq; autem fuit Aristotelis sententia de faciente intellectu, & patiente, certè actiones rectè distinximus, inuenire & accipere dictata. Harum actionum cùm perspicua sint discrimina, contentus sum hac populari enarratione, quæ intelligi potest, & deducit lectorem ad considerationem dißimilium in intellectu actionum. Longè perspicacior est intellectus inuentor in Archimede, quàm in alio uulgari architecto.

Vidi aliorum enarrationes, quæ existimantur esse subtiliores, sed somnia sunt inania, nec intelligi possunt.

Etsi autem Auerroris diuinatio deridetur, & fortaßis ab Aristotele aliena est, tamen si dextrè intelligitur, non est absurda. Cum enim ait, facientem intellectum esse ipsum Deum, cientem excellentiores motus in hominibus, uerè dicit, excellentes & salutares cogitationes à Deo ipso monstrari & regi, ut Salomon inquit: Vt oculus uideat, & auris audiat, Deus facit utrunq;. Et uerè inquit Cicero: Nulla excellens uirtus sine adflatu diuino est. Scipionem

Scipionem flectebat Deus ad consilium traijciendi in Africam, etiamsi dissentiebant Fabius & alij senes.

Quæ sunt causſæ certitudinis Doctrinarum?

Deus uult aliquas esse certas noticias, quæ & monstrent ipsum, & sint normæ gubernationis in uita hominum, ut uult Deus certò sciri, unam esse diuinam essentiam, conditricem rerum, sapientem, ueracem, liberrimam, beneficam, iustam, castam, iudicem hominum, punientem scelera. Vult nequaquam recipi Epicureas opiniones, uult nequaquam fingi turbam deorum: Vult deinde has noticias firmissimas esse, quæ regunt uitam: Non occidas innocentem. Non sis mendax in dicendo testimonio, in pactis. Non rapias alterius coniugem, aut facultates. Vult firmas esse noticas numerorum, ut intelligamus unum esse Deum, non innumerabiles, & ut in tota uita discernamus unum, & multa, & ordinem considerare possimus. Vult in Physicis certò intelligi discrimina caloris, frigoris, humoris, siccitatis, grauium corporum, & leuium, quia uita hominum conseruari non potest, nisi hæc discernantur. Omitto plura exempla, ac tantum obtestor discentes propter gloriam Dei, qui ueritatem & amat, & nobis præcipit, ut ueras sententias discant,

discant, & agnitam ueritatem constanter amplectantur, & deinde iuxta uoluntatem Dei transferant eam ad usum, ut cùm certum sit corpora humana non posse sine cibo, potu, somno, retinere uitam, his rebus iusto modo utaris, & agnoscas ordinem diuinitùs ita institutum, & quia dat hæc bona, celebres eum grata mente & prædicatione. Ita cùm noticiæ certæ sint, Non occides, Non mœchaberis, agnosce hunc ordinem diuinitùs sancitum, & obtempera, non quæras Pyrrhonio more cauillationes ad conturbandas certas noticias.

Copiosè autem in Dialecticis dicitur de normis certitudinis, quas Græci nominant κριτήρια. Hic tantum obiter iuniores commonefacio, ut magis considerent, qualis sit naturalis lux in intellectu, & quæ sit iudicij regula, & unde sit adsensionis firmitas.

Sunt igitur normæ certitudinis iuxta philosophiam tres: Experientia uniuersalis, Noticiæ principiorum, & intellectus ordinis in syllogismo.

Experientia uniuersalis est, cum de ijs quæ sensu percipiuntur, omnes sani eodem modo iudicant, ut ignem esse calidum, Fœminam parere. In uita animantium, sensum et motum esse. Mortem destructionem esse animantium. Ostendit autem uniuersalis experientia, noticiam esse certam, quia sic

oppo

oppositum in usu uelis experiri, sequitur naturæ destructio, ut si quis negans ignem urere, manum inserat flammis, sentiet certè eam absumi. Fatendum est igitur, naturam sic conditam esse, & tale esse opus Dei. Nec alia demonstratio longior quærenda est. Et dissentire ab uniuersali experientia, est ipsi Deo bellum inferre, & negare hunc ordinem à Deo sancitum esse, ut si quis neget fœminam parere, & conetur sculpere uiuos homines.

Principia sunt noticiæ nobiscum nascentes, quæ sunt semina singularum artium diuinitus insita nobis, ut inde Artes extruantur, quarum usus in uita necessarius est, ut noticia numerorum, ordinis, proportionum, & multarum propositionum. Quodlibet est, aut non est. Totum est maius qualibet sua parte. Deus est mens æterna, sapiens, uerax, iusta, casta, benefica, conditrix mundi, seruans rerum ordinem, & puniens scelera. Mens humana ad hanc similitudinem condita est. Sit igitur homo uerax, iustus, beneficus, castus. Huic normæ obtemperare est rectè facere. Discedere ab hac norma, est facere Deo displicentia & turpia, Et discedens accersit sibi pœnas. Plura de principijs dicuntur in Dialecticis.

Tertium κριτήριον est, intellectus ordinis in syllogismo, rectè coagmentatis membris, ut latius in Dialecticis dicitur. In doctrina Stoica nominantur κριτήρια

κριτήρια, bis tribus uocabulis, αἴσθησις, πρόληψις, et γνῶσις. Nec dubium est, intelligi experientiam, cum nominant αἴσθησιν, Et principia, cum nominant πρόληψιν. Erit igitur γνῶσις, iudicium, id est, intellectus ordinis seu consequentiæ, seu connexionis.

In Ecclesia habemus & quartam Normam certitudinis, uidelicet, patefactionem diuinam, illustribus & non fallentibus testimonijs factam, quæ extat in libris Propheticis & Apostolicis. Etsi autem facilius & firmius adsentitur mens humana ijs, quæ luce naturali cernit, tamen simili constantia omnes creaturas rationales adsentiri oportebat sententijs à Deo patefactis, etiamsi luce naturali non uidemus esse ueras & firmas. Vt sine dubitatione adseueramus, bis 4. esse 8. Ita statuendum est, Deum excitaturum esse homines mortuos, & Ecclesiam ornaturum æterna gloria, & impios abiecturum in æternas pœnas. Sed multi audacissimè repugnant diuinis oraculis, ut Epicurei & alij. Pars tamen aliqua generis humani adsentitur, testimonijs miraculorũ nota, in qua uoce Euangelij Spiritus sanctus hanc lucem accendit, et flectit mentem ad adsentiendum, et mens obtemperat Spiritui sancto, amplectitur uocem Euangelij, & repugnat dubitationi. Et hæc adsensio, quæ amplectitur sententias à Deo patefactas, dicitur Fides, quæ quidem in alijs lãguidior, in alijs firmior est. Nec leue beneficium Dei esse ducamus,

quòd ex illa sua arcana sede prodijt, & se nobis patefecit, et ea patefactione testatus est, sibi uerè genus humanum curæ esse. Sit igitur patefactio illa præcipuum uitæ lumen, & gubernet omnes actiones & omnia consilia. Et in quotidiana inuocatione cogitemus testimonia patefactionum, ut fides accendatur, & grati bonitatem Dei agnoscamus & celebremus.

Hîc etiam ualde prodest considerare discrimen. Quædam uoce Dei tradita sunt, quæ etiam natura nota sunt, ut præcepta Decalogi. Sed uoluit Deus accedere uocem suam, ut ostenderet illas ipsas noticias naturales à sese mentibus nostris inditas esse, et legem nouo testimonio sanciret. Grata est autem bonæ menti confirmatio ueritatis, ubi intelligit, ad naturalem noticiam accessisse diuinam uocem. Ratio deprehendit terram stare immotam, & solem moueri. Sed cum idem diuinitùs traditum esse audimus, firmius adsentimur.

Sunt autem aliæ quædam sententiæ diuinitùs traditæ, quæ antea prorsus ignotæ fuerant omnibus creaturis, ut uox Euangelij de filio Dei, Domino nostro Iesu Christo, de reconciliatione, de præmijs & pœnis æternis. Qui credit in Filium, habeat uitam æternam, Qui autem non credit Filio, non uidebit uitam, sed ira Dei manet aduersus eum. Viuo ego, dicit Dominus, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Credito tibi ipsi certò remitti peccata

peccata propter filium Dei: Crede propter filium Dei tuos gemitus, tuas preces à Deo recipi. Hæc firma adsensione amplectẽda sunt. Et adsensionis causa sit autoritas diuina, qua hæ sententiæ nobis traditæ sunt, et confirmatæ illustribus testimonijs, ut resuscitatione mortuorũ, et alijs. Mens igitur cogitans, cur hæ sententiæ immotæ sint, intueatur autorem Deum, qui se sic agnosci et inuocari uult, sicut se patefecit. Nec uult nos humana audacia ludere opinionibus de se, ut luserunt Ethnici, aut Philosophi.

Hæc breuiter recitaui de causis certitudinis doctrinarum, quia hæc consideratio & modum intellectionis illustrat, et ostendit, unde sit firmitas noticiarum. Necessaria est autem in tota uita hominum hæc diligentia, discernendi noticias certas ab incertis: sæpè enim accersunt homines sibi & alijs magnas calamitates, cum adsentiuntur falsis aut incertis, quæ putant esse uera & firma. Vt, Antonius ex causis non sufficientibus ratiocinatur, se posse toto imperio potiri, quia sit peritior imperator, quã Octauius, et habeat exercitus maiores. Non sequitur autem necessaria consequentia, futurum esse uictorem eum, qui est peritior, et habet maiores exercitus, quia multa impedimenta etiam cauto duci obijci possunt. Et Deus est præcipua causa, gubernans euentus. Tales errores in uita multi sunt, etiam sapientum, et sæpè magnarum calamitatum causæ sunt. Hæc admonitio in multis dictis proponitur.

Vt, μάλιστοι μάλιστα, λογίζονται διὰ ἐπιθυμίας. Et Theognis inquit: πρᾶκοι τῶν γνώμων διαπατῶσ' ἰδέαι. Quantum igitur fieri potest, certa quæramus, ac præcipuè in consilijs uitæ sequamur normam Diuinam, & mentes et euentus à Deo regi petamus, sicut sæpè præcipit Deus, ut Deut. 6. Facito præcepta Domini Dei tui, ut benè sit tibi.

DE VOLVNTATE.

Initiò iuniores monendi sunt de usu uocabuli. Vetus Latina lingua uoluntatem non intelligit potentiam, sed actionem, seu ipsum uelle, ut, cum dico: In inuido est uoluntas nocendi, id est, Inuidus uult nocere. Sic dicitur: Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas, id est, ipsum uelle. Sed in hoc Aristotelico sermone, uoluntatem nominamus potentiam, seu ut ita dicam, partem Animæ intellectiuæ adpetentem, quæ potentia superior est adpetitu sensuum. Res ipsa enim ostendit, gradus esse adpetitionum, ut sitiens in febribus, adpetitu sensuum ualdè adpetit potum. Sed uoluntas superior potentia ostenso periculo, decernit non esse bibendum. Ita Scipio decernit, præstandam esse continentiam adducta captiua nobili, cuius erat excellens forma.

Sit igitur hæc definitio: Voluntas est potentia adpetens suprema, & liberè agens monstrato obiecto ab intellectu.

Actiones

Actiones eius sunt, uelle ac nolle. Et medium inter hæc est, suspendere actionem. Vult autem bona, quæ aut sunt aut uidentur talia. Fugit mala, quæ aut sunt aut uidentur talia, ut postea de obiecto plus dicam.

Nec sine graui caussa discernuntur gradus Actionum in uoluntate, quanquam adpellationes obscuræ sunt, & ignotæ ueteribus. Aliæ actiones nominantur Elicitæ, aliæ Imperatæ. Elicitæ sunt, quibus uoluntas per sese, nec simulans, nec alijs imperans, aliquid expetit aut auersatur, ut Scipio uerè & ex animo uult patriam tranquillam esse, ideo non rixatur cum Tribunis. Auarus uerè et ex animo expetit pecuniam. Hæ actiones nominari seriæ possent, & tunc sunt seriæ, cum congruunt uoluntas & cor.

Aliæ actiones nominantur Imperatæ, cum uidelicet uoluntas aut sibi ipsi, aut inferioribus uiribus imperat, etsi ut supra dixi, imperium dissimile est. Locomotiuæ imperat δεσποτικῶς, ut cum cohibet manus, ne potum admoueant ori, quanquam magna sitis est. Sic enim inenarrabili arte nerui, qui sunt instrumenta motus, conditi sunt, ut cieantur uoluntatis imperio, & obtemperare possint, nisi sint læsi. Sic Achilles, etsi ardet ira, tamen à Pallade monitus imperat manibus, ne gladio feriat Agamemnonem, imperat & pedibus, ac discedit ab illo, cuius stulta oratione inflammabatur. Hic modus gubernationis & libertatis non est obscurus, quem quidem, ut

postea dicam, Deus in hominibus uult esse reliquum, etiuasi natura languefacta est.

Longè aliter imperat uoluntas cordi, uidelicet πολιτικῶς, cum rationem probabilem ab intellectu accepit, qua cor utcunq; impellit, ut minus repugnet, seu ut incendium adfectus extingui sinat. Vt cùm Dauid in specu Saulem tutò interficere posset, & aliquod esset cordis incendium, tamen quia mouebatur hoc argumento: Malum exemplum fore, si Regem in populo Dei interficeret, etiam ira in corde leniebatur.

Mutatis obiectis, corda alios motus induere manifestum est, quia alijs spiritibus feriuntur, & quia cor animæ sedes est, ut supra disputauimus. Amat Medea Iasonem, donec se quoq; amari iudicat: Odit Iasonem cum se sperni uidet, ducta alia coniuge. De hac obiectorum uarietate postea dicam.

Præterea simulationes omnes sunt actiones imperatæ, ut in falsa pœnitentia sunt ficticij dolores, cum adulter impius simulat pœnitentiam.

Quod est obiectum uoluntatis?

Vt obiectum intellectus esset Ens, quàm latè patet. Deus & rerum uniuersitas, si hominis natura integra esset: Ita uoluntatis idem esset obiectum, & inter adpetenda & amanda summum esset Deus, ut

ut testatur Lex diuina: Diliges Deum ex toto corde. Ideo condidit Deus creaturas rationales, ut essent aliæ naturæ, quibus suam sapientiam & bonitatem communicaret, quia bonum est κοινωνικὸν. Itaq; sicut Sol lucem & calorem in hoc aëre spargit, ita Deus in mentes nostras sparsisset λόγον & Spiritum sanctum. Ac λόγῳ mõstrasset patrem, et multiplici sapientia mentes illustrasset, uoluntates autem et corda copulasset Spiritus sanctus æterno patri, mutuo amore, lætitia, & motibus congruentibus cum natura Dei. Talis fuisset sapientia & uita hominis, congruens cum sapientia & uita Dei. Et hæc bona amissa in lapsu, per Euangelium restituuntur, ut postea dicam. Ac rursus erit Deus omnia in omnibus beatis, ut infra de Imagine dicam. Fuisset igitur amor ordinatus. Ante omnia maximum incendium amoris fuisset erga Deum. Deinde res bonas cæteras amassemus eo ordine, quem monstrat diuina sapientia, uirtutes, uitam, uitæ commoda propter Deum expetiuissemus, & agnouisset homo, se in usu legitimo harum rerum Deo seruire, & Deum conditorem celebrasset.

At nunc cum similes sumus illi uiatori uulnerato et spoliato, et in mente tenebræ sunt, id est, multæ tristes dubitationes de Deo, & non est in cordibus amor Dei, uoluntas alia obiecta quærit, non Deum, ac horum ordo etiam conturbatur. Summum bonum esse uoluptates corporis, non Epicurus

tantum, sed maxima multitudo hominum existimat. Alij modestiores dicunt, uirtutem melius quiddam esse. Nec hi tamen uirtutem propter Deum adpetendam esse docent. Ita amissa luce mentis, & extincto amore Dei in uoluntate, Philosophi à ueritate aberrant, ut alibi copiosius dicitur.

Vt autem consideremus, qualis nunc sit natura hominum, & quæ sint discrimina Philosophiæ & Euangelij, recitabimus & quæ nunc sint obiecta, & ad quæ nos retrahat filius Dei.

Primùm autem perspicuè reijcio & improbo stultam opinionem recentium quorundam, qui negant, Bonum esse obiectum uoluntatis in adpetendo, & contendunt, uoluntatem uerè et sine simulatione uelle posse malū, nulla ratione boni. Ac multæ sunt ueræ caussæ, propter quas hoc somnium reijciendum est, quas breuitatis caussa non recito, tantum oro iuniores, ut monstrosam illam opinionem detestentur. Etsi enim est aliqua uoluntatis libertas, tamen sic ordinata est, ut uelit bonum. Hoc si quis non admittit, euertet totam rationē finium, nec magis caussa erit, cur uoluntas acquiescat in Deo, quàm in tauro Phalaridis. Item, si uoluntas non esset ordinata ad adpetendum bonum, non esset caussa, cur magis adpetere uirtutem deberet, quàm uicia. Sed omitto confutationem, et breuiter constituo obiectum mouens uoluntatem in hac infirmitate, & in ijs, qui non gubernantur luce Euangelij, & à Spiritu sancto.

His

His igitur, ut Catoni aut Ciceroni obiectum est, uoluntatis in adpetendo, Bonum finitum, quatenus ratio aut sensus decernit, id esse bonum humanæ naturæ aut societati. Rursus in fugiendo, Malum contrarium illi bono, obiectum erit. Hinc iudicari potest, quousq; humanæ adpetitiones sine Spiritu sancto progrediantur.

Sunt autem huius boni species: Honestum ciuile, Bona utilia, uita & uitæ commoda. Item: Iucundum, ut uoluptates, quas aut sensus aut ratio expetit. Intra hanc bonorum regionem uersantur adpetitiones. Vt, doctrinam expetimus, est enim quædam mentis perfectio & lux, et cùm in hoc tam pulcrum theatrum ad contemplationē cœli, stellarum, terræ, plantarum, animantium, collocati simus, & sint in nobis semina scientiarum, natura ipsa incitamur ad considerationem tantæ uarietatis & pulchritudinis rerum. Expetunt aliqui uirtutem, etiamsi fructu carendum est, ut Scipio, Fabius. Expetimus gloriam, est enim res pulchra, præstantia uirtutis, et hanc tribui nobis uolumus seu uerè seu falso: Sunt enim hommes natura superbi, id est, sui amantes, & sese magni fieri cupientes. Deinde expetimus uitam, uitæ commoda & uoluptates. Vltra hæc non progreditur Cato, Non amat Deum, quia etiamsi statuit esse Deum, tamen dubitat, utrum curet, exaudiat, & adiuuet nos, somniat ociosum esse, nec bonum esse generi humano: certè in ærumnis

non amat, quas si non existimat à materia tantum oriri casu, sed pœnas esse iudicat scelerum, certè Deum punientem non amat. Hinc multæ sunt in Poëtis dubitationes de prouidentia, & reprehensiones Dei, ut illud apud Virgilium: Famamq; fouemus inanem. Ac ut in mente sunt tenebræ, ita multo magis uoluntas à Deo auersa est, et sicut nauis in Syrtibus agitata diuersis uentis, uariè iactatur, ita uoluntas uagabunda sine ordine ad alia atq; alia obiecta ruit. Ideo Paulus inquit: Qui secundum carnem sunt, carnalia sapiunt, uidelicet quæ recensui. Cato amat uirtutem, sed non propter Deum, nec statuit se curæ esse Deo, nec diligit Deum. Hic gradus obseruandus est, ut discrimen Philosophiæ & Euangelij fiat illustrius. Possent autem hæc multò copiosius exponi, sed hanc breuem commonefactionem huic Commentario magis congruere iudico.

Iam igitur à scholis Philosophicis discedentes, sciamus nobis ad lucem Euangelij uocatis, obiectum esse uoluntatis, Bonum infinitum & cætera bona suo ordine adpetenda. Vocamur enim ad instaurationem naturæ, & proponitur nobis Filius Dei, dominus noster Iesus Christus, crucifixus pro nobis & resuscitatus, qui adfirmat, Deum non esse ociosum, sed uerè & horribiliter irasci peccatis, recipere autem in gratiam confugientes ad Filium, et exaudire eos, ac liberare. Hanc Euangelij uocem cum audimus, & fide amplectimur, ipse Filius Dei, λόγος

λόγος æterni Patris, accendit lucem in mentibus nostris, & Spiritu suo sancto corda inflammat, ut in Deo acquiescant & lætentur, diligant eum, & obedire ei incipiant, petant se ab ipso regi, & rursus fiant templum Dei, Nec sumus Stoici, dicimus enim res conditas à Deo bonas esse, uitam, cibum, potum, coniugium, politicam societatem, sed ordine hæc expetenda esse, & nequaquam anteponenda Dei uoluntati. Babylas senex, Episcopus Antiochenus amat uitam, coniugem, filios. Et iam octogesimum annum egressus erat, ne quis iuuenili audacia eum sibi periculum attraxisse existimet. Et tamen confessionem Euangelij antefert suæ & filiorum uitæ. Stant grandæui parentes, nec tantum spectatores sunt necis filiorum, sed etiam confirmant eos in agone. Deinde tribus adolescentibus filijs interfectis in conspectu parentum, senex pater trucidatur. Mater superstes, mariti et filiorum corpora collocat in sepulchra. Talia exempla nobis obiectorum gradus ostendunt.

Sed unde oritur tanta morum atq; actionum confusio? Dauid rapit alterius coniugem, quanquam uidet & intelligit facti turpitudinem. Hoc ita fit, dissimilima obiecta cordi & uoluntati offeruntur. Ratio monstrat uoluntati turpitudinem. Sed cor incensum amore, qui est uiolentus, rapit secum uoluntatem, ne recto iudicio obtemperet. Nam uoluntas etsi aliquo modo libera est, & certè posset

Locomo-

Locomotiuæ imperare, ne attingeret alienam, tamen, ut fomes, facile accipit cordis incendia. Nunc igitur qualis sit libertas, dicendum est.

DE LIBERO ARBITRIO.

In Dialecticis uocabula necessitatis, contingentiæ, & libertatis declarantur. Inde sumantur enarrationes horum uocabulorum, quas profectò scire necesse est. Nunc tantum hoc dicam, Libertatem in diuina uoluntate, & in creaturis rationalibus, Angelis & hominibus, esse facultatem uoluntatis, quæ possit agere, ac non agere, aut sic, aut aliter agere. Sunt autem discrimina magna in Deo, beatis, & hominibus in hac uita, quæ alibi copiosius explicantur. Est igitur dissimilis modus agendi, quàm agit ignis, qui necessariò calefacit admota corpora, nec potest suspendere actionem, nec potest aliter agere.

Primùm autem constituendum est, certissimum esse, Deum, etsi bonus est immutabiliter, tamen esse agens liberrimum, & omnia quæ condidit, & quæ agit extra se, liberrima uoluntate condidisse, et agere, iuxta dictum Psalmi, Omnia quæcunq; uoluit, fecit. Ac procul explodantur impij furores Stoicorum, qui fingunt, Deum alligatum esse ad causas secundas, nec posse aliter agere, quàm sicut cient causæ secundæ, & necessariò cum uelle et agere bona et mala,

mala, honesta & turpia. Horresco referens, sed interdum hæc commemorari necesse est, ut adolescentes moniti fugiant et execrentur hæc diabolica mendacia, quæ sunt contumeliosa in Deum, et perniciosa moribus. Sed alibi hæc copiosius tractantur.

Iam constituta propositione, quòd Deus sit agens liberum, sciamus eum & angelos et homines in creatione ornasse his tribus bonis, quæ sunt in ipso optima, Sapientia uidelicet, Noticia suæ legis, Iustitia & Libertate uoluntatis.

Alius autem modus agendi conditus est in Sole, in igne, in aqua, & cæteris rebus, semper uno modo agentibus. Hoc discrimen uult Deus conspici, uult intelligi, sese esse agens liberum, uult et nostras actiones consilio regi. Disputatur ergo, an sit aliqua uoluntatis in homine libertas, & qualis sit. Est autem non difficilis explicatio amantibus ueritatem, non disputationum præstigias, ac diligentia necessaria est pijs, considerare discrimen Stoicarum opinionum, et doctrinæ Ecclesiasticæ, in quam Stoica deliramenta Manichæi & Valla impiè transfuderunt.

Sciendum est igitur, dupliciter detrahi libertatem humanæ uoluntati. Aut enim in uniuersum tollitur Contingentia omnium euentuum, non tantum humanorum, sed etiam aliorum, ut Stoici defendebãt fatalem necessitatem. Aut non defenditur illa Stoica necessitas, sed tantum monstratur infirmitas humana-

humanarum uirium, quæ etiamsi utcunq; externas honestas actiones efficere possunt, tamen non possunt integram obedientiam legi Dei præstare, nec possunt tollere peccatum & mortem. Cùm igitur duæ quæstiones sint, Altera de Stoica necessitate, altera de infirmitate uirium humanarum, breuissimè de priore respondeo.

Certissimum est, Deum nec uelle, nec adprobare, nec efficere, nec adiuuare peccatum. Sed uerè & horribiliter irasci eum peccato, ut Psalmus inquit: Deus non uolens impietatem tu es. Et Iohan. 8. dicitur, diabolum mendacij patrem esse, & ex proprio loqui mendacium. Cùm igitur Deus nec uelit nec adprobet, nec efficiat peccata, manifestum est, ea non oriri à uoluntate Dei, sed à uoluntatibus diabolorum & hominum, qui cùm boni conditi essent, suis uoluntatibus, quæ erant liberæ, se sponte à Deo auerterunt. Est autem libertas fons & caussa contingentiæ.

Nec præuisio necessitatem adfert, nec cogit uoluntates diaboli et hominum, ut scelera faciant. Etsi igitur præuidet Deus Saulis scelera, tamen ea nec uult, nec adprobat, nec efficit, nec adiuuat, Sed permittit, ac metas constituit, quousq; permissurus sit. Ita in scholis dicunt, Deum determinare contingentia. Præuidet grassaturum esse Pharaonem in Israëlitas, et constituit metam, quousq; hunc furorem toleraturus sit, sicut hanc ipsam determinationem Prophetæ

phetæ multis uenustis figuris significat, ut Regi Assyrio dicitur: Ponam chamum in ore tuo, & reducam te, &c. Hæc breuiter recitaui, tantum ut moneantur iuniores, ut diabolica mendacia, quæ de necessitate fingunt Stoici, fugiant et constanter execrentur, quæ, ut antea dixi, et aduersus Deum contumeliosa sunt, & nocent moribus. Multi enim fiunt magis feri, cum cogitant ut seruulus Zenonis, se fatali necessitate peccare, & ut in Tragœdia dicitur: Fati ista culpa est, Nemo fit fato nocens. Longè rectius dictum est illud Euripideum, quod Plutarchus citat, Εἰ θεοί γ' ἐφῶσιν αἰσχρόν, οὐκ εἰσὶν θεοί.

Nunc de Ecclesiastica responsione dicam, quæ de infirmitate uirium nostrarum loquitur. Hìc primùm manifestum est, homines non posse integram obedientiam legi Dei præstare, nec posse tollere peccatum & mortem. De his tantis rebus concionatur Paulus, cum quæritur, naturam hominum captiuam esse peccati. Interea tamen aliqua est libertas reliqua, quia Deus uult adhuc utcunq; intelligi discrimen inter agens liberum, et agentia sine consilio et sine libertate, ac uult sciri, se esse agens Liberrimum, non alligatum caussis secundis. Vult etiam, nos aliqua nostra uigilantia & labore actiones externas regere.

Est ergo hæc uera Regula. Certissimum est in hac infirma natura hominum, etiam in non renatis, adhuc reliquam esse libertatem regendæ locomotiuæ,

motiuæ, id est, frenandi externa membra, ne faciant externa facta pugnantia cum lege Dei. Ac de imperatis actionibus magis perspicua est libertas: Vt, Scipio imperat membris, ne alterius sponsam attingant. Et in Scipionis uoluntate est etiam motus, quo aliquo modo uult illud honestum propter ipsum decus uirtutis. Illud uelle est actio Elicita, ut nominant, seriò uolens ciuile honestum. Sed actiones Elicitæ sunt obscuriores. Ideo de imperatis loquamur, quæ sunt externa pædagogia, & harum esse aliquam libertatem ostendit manifesta experientia.

Præterea Paulus expresse nominat iusticiam carnis, quæ est uiribus naturalibus facere externa opera, congruentia cum lege Dei. Talem iusticiam cùm adfirmet esse posse in non renatis, manifestum est, libertatem aliquam esse uoluntatis regentem externa membra. Item: Deus attribuit generi humano Magistratus et Leges, ut externa membra frenentur, sicut inquit Paulus, si uis non timere potestatem, bonum facito. Hæc tota gubernatio, & ipsa legum uox prorsus inutilis esset, si externa mẽbra frenari non possent. Fatendum est igitur, aliquam esse libertatem. Idq; scire homines, utile est, ut cum sciunt Deum præcipere hanc gubernationem externorum membrorum, et eam aliquo modo in nostra potestate esse, et uiolationem disciplinæ horrendis pœnis, et in hac mortali uita puniri, et post hanc uitam, nisi fiat conuersio ad Deum, seriò conentur externa

externa membra frenare, & non ruant ut furiosi, aut ut beluæ, quò cæci adfectus impellunt: Sed sint memores huius uetustissimæ concionis dictæ ad Cain: Sub te sit adpetitus tuus, & tu domineris ipsius.

Etsi autem hæc disciplina non meretur remissionem peccatorum, nec est iusticia Euangelij, tamen sunt magnæ caussæ quatuor, cur præstanda sit. Quarum prima est, quia Deus eam præcipit. Debent autem obedientiam Deo omnes creaturæ rationales.

Secunda caussa est, ut uitentur pœnæ, quia ordine diuinitùs sancito, atrocia delicta certò comitantur atroces pœnæ, & in hac uita mortali, & post hanc uitam, nisi fiat conuersio ad Deum, iuxta hoc dictum: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Item: Scortatores et adulteros iudicabit Deus. Item: Væ qui spolias, quia spoliaberis. Et Ecclesiastes in octauo capite inquit: Non benè erit impio, nec longi erunt dies eius, &c.

Hoc iudicium Dei, & quotidiana exempla ostendunt, quæ & extra Ecclesiam homines non Cyclopicos mouerunt, ut faterentur esse Deum mentem iustam & uindicem scelerum. Hinc dicta multa sunt. Vt Pindarus ait, Ixionem in rota clamitare: Discite iusticiam moniti, & non spernere Diuos. Item Homerus:

οὐ γὰρ χέτλιοι ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσι.

Item: τεύχων ὡς ἕτερῳ, ἑῷ κακὸν ἅπαλα τεύχει. Item: οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδίκων τίσιν οὐκ ἀπτίσει.

Tertia causſa eſt, ut paci communi ſeruiamus, quia non tantum nobis naſcimur, Sed uult Deus nos communi ſocietati prodeſſe, & eam fouere, iuxta hæc dicta de dulciſſima æqualitate, Diligas proximum, ſicut te ipſum. Item, Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris.

Quarta cauſſa eſt, quia hæc externa modeſtia eſt pædagogia in Chriſtum. id eſt, Spiritus ſanctus non eſt efficax in his, qui perſeuerant in ſceleribus contra conſcientiam, quia in iuramento diuino comprehenditur conuerſio: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur, & uiuat. Has cauſſas familiariſſimè notas eſſe, & ſæpè cogitari utile eſt, quæ quidem & copioſius alibi declarantur. Cùm autem hæc gubernatio externarum actionum ſit aliquo modo in noſtra poteſtate, uult Deus nos non ignauos & ſegnes eſſe, ſed ſua lege, et metu pœnarum, tanquam uinculis acriter cohercere membra. Et quidem hæc diligentia in renatis, & filium Dei uera fide agnoſcentibus, placet Deo.

Hæc

Hæc ſunt perſpicua & plana, ac proſunt moribus & pietati rectè intellecta.

Cæterum hæc ipſa libertas ſeu facultas uoluntatis humanæ ſæpè uincitur his duabus rebus, ſilicet infirmitate naturæ noſtræ, & diaboli inſidijs. Ideo multi homines ruunt in manifeſta ſcelera. Renati igitur cùm & de his cauſſis, & de auxilio doceantur in Euangelio, ueris gemitibus petant, ſe gubernari Spiritu ſancto, ut Dominus inquit: Quantò magis pater ueſter cœleſtis dabit Spiritum ſanctum petentibus.

Nunc de alio genere actionum interiorum dicam, quæ Deum intuentur. Voluntas humana non renata luce Euangelij & Spiritu ſancto, non poteſt efficere uerum timorem Dei, firmam adſenſionem, fiduciam ac dilectionem Dei, ueram patientiam & conſtantiam in magnis periculis, & ſimiles ſpirituales motus, multò minus poteſt præſtare perfectam obedientiam legi Dei. Teſtimonia nota ſunt. Nam Paulus inquit: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij Dei. Et Dominus inquit: Sine me nihil poteſtis facere.

Cum Ioſeph repugnaret uoluntati coniugis heri ſui, ac regeretur timore Dei ac fide, concurrebant hæ cauſſæ, uerbum Dei, filius Dei illuſtrãs mentem, & dans Spiritum ſanctum, Spiritus ſanctus mouens uoluntatem & cor, Et ipſa uoluntas Ioſeph.

Inchoandum est enim ab externo uerbo Dei. Mens cogitabat mandata Dei, promißiones & pœnas. In hac ipsa cogitatione intuens promißionem auxilij et Mediatoris, petit se regi. Hîc ipse filius Dei, λόγος ἢ εἰκὼν æterni patris, sua luce mentem illustrat, ut Ioseph agnoscat æternum Patrem, & sciat se ei curæ esse et fore, et simul Spiritu sancto mouet uoluntatem & cor Ioseph, ut uelit Deo obedire, & auget timorem Dei, & uoluntas adiuta adsentitur Spiritui sancto, cohercet externa membra, non admittit illecebras. In hoc certamine sentit uoluntatem non esse ociosam. Non igitur tollit libertatem uoluntatis Spiritus sanctus, sed emendat et flectit ad Deum, iuxta dictum, ὃ δὲ ἕλκων, τὸν βουλόμενον ἕλκει. Poterat uoluntas in Ioseph excutere Spiritum sanctum, sed adiuta reuocat se, et obsequitur Spiritui sancto. Hæc de causis spiritualium actionum tenere prodest, ut fidei exercitia discamus. Mens cogitet mandata Dei, et Euangelium, ac fide petat auxilium à Mediatore, qui uenit, ut destruat opera Diaboli. Cum fide erigimur, Filius Dei uerè adest, et accendit uoluntatem et cor Spiritu sancto. Ita uoluntas adiuta repugnat uicijs, et cohercet externa membra, ne ruant contra rectum iudicium. Ac scimus, nos non nostris uiribus uincere, sed auxilio domini nostri Iesu Christi.

Ex hac distinctione, quam recitaui, potest utcunq; intelligi, qualis adhuc sit libertas uoluntatis, quæ

quæ habet, ut dixi, suas metas, nec ita amplificanda est, ut obruatur doctrina de beneficijs filij Dei, & de promißione Spiritus sancti, Item de nostra infirmitate. Horribiliter enim hæc hominum natura languefacta est. In mente caligo est de Deo, et magnum chaos dubitationum. Voluntas auersa est à Deo, non timet Deum, non ardet fiducia & dilectione Dei, negligit aut tristi fremitu fugit eum. Corda uariè errātibus affectibus alijs atq; alijs incenduntur, & uoluntatem secum rapiunt. Hæc ingentia mala homines feri & ebrij uoluptatibus leuiter curant. Sed Deus de magnitudine eorum nos commonefacit, mole pœnarum. Nam propter ea genus humanum subiectum est morti & horrendis calamitatibus. Expauescant igitur animi cogitatione nostræ miseriæ, sed rursus etiam agnoscunt beneficia filij Dei, qui et delet peccatum ac mortem, & ut in hac uita colligi Ecclesia posßit, etiam ærumnas huius uitæ mitigat, sicut inquit Deus in concione Hoseæ: Non faciam furorem iræ meæ, quia Deus ego sum, Quasi dicat, Reprimam iram, quia natura hominum sustinere eam non potest. Volo autem superstitem esse in hac uita Ecclesiam meam. Et filius Dei perpetuus Sacerdos stat in sancto sanctorum, deprecans pro nobis, ut seruentur Ecclesiæ reliquiæ. Quare te fili Dei domine Iesu Christe, crucifixe pro nobis et resuscitate oro, ut nos doceas, et apud æternum Patrem pro nobis intercedas, & nos Spiritu

tuo sancto gubernes, colligas tibi Ecclesiam inter nos, sanes uulnera nostra, & pœnas immensa bonitate tua lenias, cùm testatus sis adsumpta naturæ humanæ, te uerissimè diligere genus humanum: & cùm precatus sis in agone tuo, ut dilectio, qua te æternus Pater diligit, in nobis sit, uidelicet ut nos quoq; ingenti amore & paterna στοργῇ complectatur, & seruet.

Vbi autem & quibus adpellationibus describebant Prophetæ & Apostoli uicia naturæ humanæ, discendum est in Epistola Pauli, scripta ad Romanos. Sed quia ibi quoq; legitur nomen Concupiscentiæ, & eius uocabuli magnus usus est in Ecclesia, addam breuem explicationem, quia Monachi insulsè enarrarunt.

DE VOCABVLO CONCVPISCENTIAE.

Deus condidit in homine potentias adpetentes, quæ si natura hominum integra manssisset, tantum ordinatos motus habuissent, & fuisset dulcissima harmonia potentiarum inter se congruentium. Vt regula est unica & æterna lex Dei in mente, ita non aberrassent ab ea motus uoluntatis & cordis, seu adpetitiones sensuum. Imò Deus pariter & lucem in mente per Filium, & Spiritu suo sancto

sancto motus suæ sapientiæ & iusticiæ congruentes sparsisset in corde.

Fuissent igitur adpetitiones, fames, sitis, delectatio in usu, auditu, gustu, olfactu, tactu, dolor in offensione aliqua neruorum. Deinde in corde et uoluntate, amor Dei, στοργὴ erga sobolem, parentes, coniugem, cognatos, beneuolentia erga omnes homines, Odia aduersus diabolos, lætitia acquiescens in Deo, spes uitæ æternæ. Et hæ adpetitiones & hi adfectus omnes fuissent ordinati, congruentes ad legem mentis, imò etiam accensi ab ipso Spiritu sancto, qui suas flammas miscuisset spiritibus natis in corde & in cerebro.

Sed hæc suauissima harmonia turbata est lapsu primorum parentum. Nec sunt quidem adpetitiones & adfectus, sed uagantur & longè aberrant à lege Dei, & in non renatis non sunt accensi à Spiritu sancto. Vt uagatur amor in Dauide, etsi habet alias coniuges, forma, ingenijs, uirtute præstantes, tamen cor incenditur amore alienæ coniugis. Quare cum concupiscentia accusatur, non ita cogitandum est, naturam hominum integram, futuram fuisse sine adpetitionibus & sine adfectibus, & ut ita dicam, saxeam, aut ferream. Sed eò non accusari concupiscentiam, quia adpetitiones & adfectus uagantur sine ordine. Ecclesiastici scriptores

cum uituperant concupiscentiam, plerunq; addunt nomen, malæ concupiscentiæ. Sed circumstantiæ ostendunt, ubi dicatur de uiciosa concupiscentia, ut Rom. 7. & alibi. In talibus locis intelligamus non ipsam naturam, qualis condita est, sed ἀταξίαν in omnibus uiribus hominum, pugnantem uidelicet cum lege Dei.

Agrestis etiam imaginatio est, cum accusatur concupiscentia, tantum intelligere adpetitiones, cibi, potus, libidinum, ambitionum. Longè maiora mala Paulus hac adpellatione complectitur, uidelicet, caliginem et dubitationes de Deo in mẽte, auersionem uoluntatis & cordis à Deo, uariè errantia incendia adfectuum in corde. Deniq; totum hoc malum, quòd tristissimis uerbis à Paulo nominatur Inimicitia aduersus Deum, cum inquit, Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum.

Ac discernantur, substantia creata à Deo, & ἀταξία, quæ postea accessit, & est operis diuini depranatio. Ex hac distinctione sumenda est explicatio argumenti, quod Iulianus Augustino obiecit:

Peccatum non gignit hominem.
Concupiscentia gignit hominem.
Non est igitur peccatum.

Ridicula et puerilis cauillatio est. Et tamen illos homines ingeniosos exercuit. Maior uerissima est, quia

quia peccatum est horribilis destructio, non est quidam gignens hominem. Minor igitur plane neganda est. Nam concupiscentia, quæ est ἀταξία, & depranatio substantiæ conditæ, nequaquam gignit, sed substantia creata à Deo gignit, quatenus reliquum est opus Dei, non prorsus extinctum, ut hebetes oculi uident, non quatenus sunt imbecilles, sed quatenus oculi natura reliqua est. In languido uentriculo fit concoctio cibi, non quatenus uentriculus est frigefactus, sed quatenus est in eo reliquus calor natiuus. Ac multa similia argumenta ex hoc exemplo iudicari possunt, quæ Dialectici explicant in Fallacia accidentis. Vt:

Omnes adfectus in hac imbecilli natura sunt uiciosi.
Amor filij in Abraham est adfectus,
Igitur est uiciosus.

Fallacia est Accidentis. Στοργὴ à Deo condita est suo genere bona, & imago amoris in Deo erga filium & erga nos. Sed in nobis ad naturale bonum accedit ἀταξία, quæ tamen in renatis aliquo modo corrigitur. Non igitur abijcienda est στοργὴ, sed ordine regenda, scilicet, amore Dei.

Hanc breuem commonefactionem addidi, quia ostendit uiam similes cauillationes fanaticorum & superstitiosorum hominum explicandi.

DE ACCIDENTIBVS MENTIS ET VOLVNTATIS.

Necesse est considerare discrimen potentiæ cognoscentis, & potentiæ adpetentis, & Noticiarum ac adpetitionum, ut sæpè dictum est. Sciendum est igitur, in potentia cognoscente hæc tria esse. Noticias naturales, Actiones, et Habitus. Ac uno communi nomine hæc tria adpellantur Noticiæ, uel naturales, uel subitæ, uel habituales. Sunt autem gradus actionum, ut supra dixi, Simplicium agnitio, connexio, diuisio, ratiocinatio, adsensus, reiectio. Admirandi motus sunt, & describi non satis possunt, non enim cernuntur oculis, sed similitudine quadam, qualis sint existimetur. Vt Architectus apud se imaginem & ideam ædificij pingit, ita mens cogitans aliquid, formát imagines, quæ sunt ipsi actus intelligendi. Harum cogitationum memoria, & crebra recordatio ac repetitio nominatur Habitus, aut gignit habitum, id est, lumen quoddam in mente, quo reguntur actiones.

Sunt igitur in potentia cognoscente hi habitus, Scientia, Ars, Prudentia, Fides, Opinio.

Scientia, est noticia, in qua demonstratio cogit nos adsentiri dicto.

Opinio, est noticia, in qua probabili ratione mouemur, ut magis in unam partem inclinemus, quàm in

in aliam, & tamen suspensa sit adsensio seu adseueratio. Vt, opinio est futuros esse imbres, cum in piscibus ad Iouem, Venerem, et Mercurium accessit Luna. Est enim probabilis ratio ex harum stellarũ naturis sumpta. Sed interdum hæ propiores caussæ impediuntur aliis præcedentibus caussis potentioribus. Ideo adseueratio suspenditur. Opinio est, Atticum fore constantem & perpetuum amicum Ciceronis. Est enim probabilis ratio, quia uterq; est honestus & sapiens, & tuentur amicitiam uirtutis caussa, Sed tamen adseueratio suspenditur, quia animi hominum sunt mutabiles. Ideo inquit poeta: Omnia uertuntur, certè uertuntur amores. Et Plato inquit: φύσει εὔμεταβολον ζῶον, ὁ φίλος.

Fides, est noticia, qua adsentimur dicto sine dubitatione, uicti testimonijs uel autoritate: Vt, credimus consentientibus testimonijs historicorum. Octauium Augustum Romæ post Iulium Cæsarem gubernasse Romanum imperium. In Prophetico & Apostolico sermone fides significat non solum adsentiri historijs, sed etiam promissionibus Diuinis. Et huic adsensioni respondent in uoluntate fiducia & lætitia, qua acquieuit uoluntas in Deo, re bona oblata in promissione, ut acquieuit animus Gedeonis, cum ei promissa esset uictoria, Ideo in descriptione fidei sic dicitur. Fides est expectatio rerum sperandarum, id est, fiducia, quæ nititur promissione.

Cætera

Cætera uocabula habituum declarantur in sexto Ethicorum, & in Dialecticis. Hæc enim eò tantum recito, ut iuniores discernant potentiam cognoscentem, & potentiam adpetentem, & diuersa utriusq; accidentia.

De noticijs naturalibus etiam sciant, has a Deo insitas esse mentibus humanis, ut sint testimonia de ipso, & sint rectrices uitæ, & semina artium, quæ sunt uitæ necessariæ. Ita ab animæ agnitione sunt initia artium. Sunt autem aliæ noticiæ naturales θεωρητικαὶ, quæ gubernant cognitionem, unde oriuntur Arithmetica, Geometria, & pleræq; aliæ doctrinæ. Aliæ sunt πρακτικαὶ, quæ gubernant actiones, unde leges de moribus & de gubernatione ciuili oriuntur, ut de Principijs copiosius dicitur in Dialecticis.

In uoluntate seu potentia adpetente sunt hæc quatuor, Inclinationes innatæ, Actiones, Habitus & Adfectus. Sunt autem dissimiles inclinationes innatæ, plurimæ sunt uitiosæ in hac misera natura, ut auersio à Deo, amor nostri inordinatus &c. Aliquæ sunt suo genere bonæ, ut σοφιαὶ ἠθικαὶ ἀρεταὶ φυσικαὶ, quæ sunt semina uirtutum ciuilium, ut in Aristide, Scipione, inclinatio ad iusticiam ciuilem, & ad beneficentiam. Actiones propriè uoluntatis sunt, uelle, nolle, suspendere actionem, imperare potentiæ Locomotiuæ.

Frequen-

Frequentes actiones similes pariunt habitus, id est, firmos impetus, quibus constantius eadem adpetit aut fugit uoluntas. Hi habitus nominantur uirtutes, aut uicia. Horum descriptiones, partitiones, & discrimina sumantur ex doctrina de Moribus, quæ ex agnitione animæ tanquam ex fonte oritur, quod considerare utile est. Hîc enim monstratis animæ partibus, ostenduntur actionum caussæ. Mens iudicans & uoluntas eligens, ac imperans potentiæ Locomotiuæ. Et in mente lucent immotæ noticiæ, quæ sunt normæ actionum, discernentes recta & non recta. Et ordo diuinitùs sancitus est, ut ad has normas, quæ sunt radij sapientiæ diuinæ in nobis, congruant actiones.

Adfectus, πάθη & πάθη, aut sint actiones, sed cum aliquo dolore coniunctæ, uel cum aliqua lætitia, ut irasci, est nolle offensionem, & dolere propter læsionem, & uelle depellere lædentem. Hæc sunt in uoluntate. In serijs autem motibus copulantur cor & uoluntas. Nam cor propriè organum est adfectuum, quod cum uelut ictum seu uerberatum est ab insuaui obiecto, contrahitur, & dolore adficitur propter læsionem, & fugit rem insuauem. In hoc dolore fit torrefactio cordis, & incenduntur spiritus. Et quia in ira simul est conatus depellendi obiecti, exæstuant spiritus, & effunduntur in exteriora membra, ut quasi arment ea ad depulsionem.

Timere

Timere est in uoluntate, nolle uenturum malum, cum dolore aliquo: In corde uerò ictus, ut ita dicam, quo cor contrahitur, fugiens obiectum, in qua contractione cor adficitur dolore, quia sic natura condita est. Vult enim Deus uitam esse lætitiam, pœnas uerò uult esse dolorem & mortem.

Sed adfectus durabiles sunt similes habituum, sed ita, ut sint admixti dolores & lætitiæ, quia uniuersalis definitio adfectuum hæc est:

Adfectus, est motus cordis aut uoluntatis, sequens cognitionem, prosequens aut fugiens obiecta, quæ cùm aut lædant naturam, aut delectent, semper comitantur extremi motus, dolor læsa natura, uel suauitas seu lætitia fouens naturam. Et sunt hi motus in corde, constrictio aut laxatio, & in dolore simul fit torrefactio cordis & spirituum, & spiritus gignuntur languidius. Sunt igitur modici, atri, amari, & similes piceis fumis. In lætitia autem fit laxatio, & uelut acceptio & attractio grati obiecti, ut cum lingua gratum saporem accepit, fit quædam dilatatio. Et quia lætitia est uita cordis, gignuntur spiritus copiosius, & sunt dulces & lucidi.

Amor in uoluntate, est uelle obiectum, quod est aut uidetur bonum, cum quadam lætitia. Et cum non est simulatio, cor aliquo modo congruit, aliàs magis, aliàs minus. Est igitur amor in corde, laxatio, qua cor uelut accipit & attrahit obiectum, adpetit enim coniunctionem cum obiecto, ut quasi unum ex duobus fiat, ut dicitur, σώματα μὲν δύο, ψυχὴ δὲ μία. Et quia concurrunt illa uehemens attractio & lætitia, cor & spiritus incenduntur. Ita simul amor est incendium cordis. Oritur autem plerunq; à similitudine seu naturarum congruentia, sicut in tota natura facilè iunguntur similia: calidæ res citò calorem aduenientem accipiunt, ut sulphur citius accipit flammam, quàm lapis. Et Cicero uenustissimè dixit. Nihil rapacius est similium, quàm natura. Ita facile accipit cor similia, seu cognata. Hinc illud est, ὁμοιοπαθὲς ὁμοίῳ φίλον.

Odium in uoluntate, est nolle obiectum, quod est aut uidetur malum, cum dolore aliquo, aut etiam cupiditate depulsionis, quia est continuata ira. Et cum non est simulatio, cor aliquo modo congruit, aliàs magis, aliàs minus. Est igitur odium, in corde contractio, & fuga obiecti. Et quia accedit dolor, fit torrefactio cordis & spirituum: Ita & odium est incendium cordis et spirituum, aliàs magis aliàs minus durabile, sed hoc incendio non adpetitur coniunctio obiecti, sed depulsio.

*Hæc exempla utcunq; ostendunt, & ubi colloc*andi sint adfectus, & quales motus, & qualia incendia sint cordis & spirituum.*

DE IMAGINE DEI IN HOMINE.

Sunt & in Sole quædam de Deo significationes. Nam & Deus est lucida essentia, quanquam spiritus est. Et ut in Sole sunt substantia, lux & calor, ita significari uidentur, æternus Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Sed Sol non nouit Deum, nec illam qualemcunq; similitudinem intelligit. Voluit autem Deus agnosci se ab humana natura, & talem esse imaginem Dei hominem, quæ similitudinem cerneret et intelligeret. Summa enim similitudo est, sapientiæ & iusticiæ congruentia, quæ non potest esse, nisi in natura intelligente. Et quia bonum est κοινωνικὸν, uult Deus hæc sua summa bona homini communicare.

Indidit igitur menti humanæ noticias, quæ monstrant & esse Deum, & qualis sit. Nam similitudo uel dissimilitudo non posset iudicari, si prorsus nesciremus qualis sit Deus. Et primus gradus similitudinis est, habere potentiam intelligentem, et congruentem sapientiam.

Fuit autem ante peccatum talis imago, ut potentiæ omnes congruerent cum Deo. In intellectu fulsit firma Dei noticia, uoluntas & cor congruebant cum Deo, id est, habebant rectitudinem et iusticiam congruentem cum Deo, & libertas uoluntatis non erat impedita. Et in hac sua imagine Deus habitabat,

habitabat, daturus uitam sine morte, et lætitiã perpetuam, si homo non excussisset Deum rectorem. Sic loquitur Paulus de imagine, cum inquit ad Ephes. Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate uera. Ita uetustas loquitur de imagine, ut nominet imaginem, non tantũ potentias animæ ut Augustinus, sed tales potentias, in quibus luceat Dei noticia, et quæ congruant cum Deo, & sint domicilium Dei. Augustinus hoc modo accommodat potentias. In homine hæc tria præcipua sunt. Mens, gignens cogitationẽ. Cogitatio, quæ est imago rei cogitatæ, & Voluntas, in qua sunt lætitia et amor. His potentijs aliquo modo discrimina personarum significari inquit. Patrem æternum significat mẽs gignens cogitationem. Imago formata cogitatione, in nobis, significat Filium: Voluntas Spiritum sanctum. Nam Pater æternus intuens se, & cogitans, gignit uerbum, quod est imago æterni Patris, quæ est Filius Dei, qui dicitur & λόγος & εἰκὼν æterni patris. Spiritus sanctus est substantialis amor & lætitia, procedens ab æterno Patre & Filio. Id congruit ad uoluntatem, & ad spiritus in corde, qui sunt flammæ & instrumenta motuum.

Etsi autem uerum est, etiam has potentias ideo sic conditas esse, ut multa nos doceant de Deo, & nunc quoq; etsi natura humana langue facta est, multa perspicua testimonia de Deo & de prouidentia, sumi ab anima, & à noticia legis insita nobis, & à

 consci-

conſcientiæ terroribus poſſunt: tamen anima ſine lute Dei, eſt corrupta imago.

Iam hîc utrunq; conſideretur. Amor Dei erga nos, et noſtra calamitas ſecuta peccatum. Non caſu ex Atomis confluxit hæc hominum natura. Sunt enim manifeſta teſtimonia de Deo, radij ſapientiæ Dei in nobis, adhuc lucentes noticiæ de Deo, & immotum diſcrimen honeſtorum & turpium. Quantus autem amor eſt in Deo erga genus humanum, quòd transfudit in nos in fabricatione ea bona, quæ in ipſo ſunt optima, ſcilicet, naturam capacem ſapientiæ & iuſticiæ, deinde radios ſuæ ſapientiæ, et iuſticiam cum eo congruentem, libertatem electionis, uitam et læticiam perpetuam. Et hæc bona ita nobis attribuit, ut ipſe ſimul uoluerit in nobis habitare, augere ſapientiam, et ſuis motibus nos regere. Quid poteſt cogitari maius?

Nunc uerò quam diſſimiles ſumus huic primæ fabricationi? Mens plena eſt caliginis & dubitationum de Deo. In uoluntate et corde ſunt multiplices flammæ errantium cupiditatum, et pugnantium cũ Deo, iniuſti amores, et iniuſta odia. His flammis incitantur alij ad confuſiones libidinũ, alij ad cædes, alij ad alia ſcelera. Imò diaboli inſtiliũt in impiorum pectora, et impellunt multos, ut faciant horrendas diſſipationes in genere humano, ac uaſtationes infinitas. Hæc tanta mala aſpiciamus, & ueris gemitibus deploremus. Rurſus autem patefactiones Dei intueamur,

amur, qui poſtquam in tantas miſerias incidimus, tamen immenſa bonitate nobis opem tulit, Filio pro nobis deprecante. Hic igitur Filius æterni patris, dominus noſter Ieſus Chriſtus nobis donatus eſt, ut fieret uictima pro nobis, & placaret iram æterni Patris, & ſit Sacerdos perpetuus, colligens Eccleſiam uoce Euangelij, in qua decretum de reconciliatione patefecit, quod & ipſe, cùm ſit λόγος æterni patris, in mentibus noſtris effatur, & oſtendit nobis patrem placatum, ac Spiritum ſanctum effundit in corda noſtra, ut uero amore & læticia cum æterno Patre & ipſo copulemur. Ita reſtituitur in nobis uita & iuſticia æterna, et renouatur imago Dei, uerbo lucente in mente, ut agnitio Dei ſit clarior et firmior, & Spiritu ſancto accendente motus congruentes cum Deo in uoluntate & corde. Sicut Paulus inquit ad Corinth. Nos retecta facie fulgorem Domini intuentes, uelut in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu. Id eſt, In uera conuerſione agnito filio conſolante nos, & oſtendente miſericordiam æterni Patris, agnoſcimus iam præſentiam Dei, non manemus in dubitatione, an Deus nos curet, ſed magis magisq; ad Verbi, id eſt, Filij lucem transformamur, Spiritu ſancto confirmante aſſenſionem, ſeu fidem in cordibus noſtris, & accendente motus congruentes uerbo. Et ut eſt ordo cognitionis et uoluntatis in nobis, ita λόγος oſtendit reconciliationem

Patris, & Spiritus sanctus accendit læticiam, ut inuocare Deum posimus, confirmat assensionem, et accendit alios motus ipsi congruentes. Ita Athanasius inquit, Renouari imaginem ut filio similis fiat, et in quocunq; Spiritus sanctus est, in eo est per uerbum. Hæc in quotidiana inuocatione discenda sunt, & considerandа testimonia Dei nobis exhibita, et celebranda est uera gratitudine ipsius bonitas. Nomino igitur imaginem Dei, potentias animæ, sed lucente in eis Deo. Eritq; tum demum perfecta imago, cum in cœlesti Ecclesia erit Deus omnia in omnibus.

Omitto rixam, utra potentia præcellat, cognoscens, an uoluntas. Pariter enim regere cæteras uires debent. Et quamuis uoluntas est præstantior, quia uelut rex eligit deliberata, aut reijcit, tamen non habet tyrannicum imperium, sed recto iudicio obtemperare debet. Suntq; reipsa una substantia, Intellectus et Voluntas. Sed genera actionum diuersa sunt. Noticia Clodij manet in Cicerone eadem, Sed aliàs amat, aliàs odit eum.

DE IMMORTALITATE ANIMAE HVMANAE.

Illustre testimonium est de uita perpetua, secutura post hanc mortalem uitã, quòd filius Dei dominus noster Iesus Christus, crucifixus et mortuus, postea reuixit. Et ne spectrum existimaretur, familiaritate quadraginta dierum ostendit Apostolis et alijs multis, se

tis, se uerè reuixisse, & rursus uerè copulatam esse animã suo corpori, in quo antea uixerat. Ac ut pluribus exemplis fides confirmaretur, simul & alijs multis, qui mortui fuerant, uita in corporibus reddita est. Et consentaneum est, præcipuè primos parentes, Adam, Heuam, Seth, Nohe, Sem, Abrahã, Isaac, Iacob, Ioseph, & multos similes, fuisse comites illius triumphi Christi, ac sæpè Heuam et alias matronas aßidentes apud Mariam & sororem eius, narrasse sui temporis certamina, & mirandas liberationes.

Intueamur igitur Christum in hac Apostolorum consuetudine, postquam ex morte reuixit, dulcißimè cum eis colloquentem, & testimonia de sua uita ostendentem, ac multa docentem. Et adiungamus ad hoc exemplum, doctrinam, in qua planißimè adfirmat ipse, redditurũ se esse uitam in corporibus omnibus hominibus post mortem, et eos qui in hac mortali uita ad Deum cõuersi fuerunt, in omni æternitate dinceps in cœlesti Ecclesia ita uicturos esse, ut Deum coràm intueantur, & fruantur eius sapientia, iusticia, & lætitia, et uicißim eum grati celebrent.

Sed eius Ecclesiæ cœlestis nemo ciuis erit, nisi prius in hac mortali uita ciuis fuerit huius Ecclesiæ, in qua sonat uox Euangelij, & conuersus fuerit ad Deum, antequam ex hac uita discederet. Tunc enim tradet filius Dei regnum Patri, id est, adducet ad æternum patrem omnes conuersos, ostendet eis æternum Patrem, quia collectio Ecclesiæ in hac uita fit

per filium Mediatorem, qui conseruat ministerium Euangelij, et cum uoce Euangelij effundit in corda credentium Spiritum sanctum, & simul interea est Sacerdos & deprecator assiduus pro Ecclesia. Postea uerò post resurrectionem, non tantum per uocem Euangelij agnoscemus Deum, sed coràm intuebimur eum, cum erit omnia in omnibus. De hac dissimilitudine regni Filij & regni Patris loquitur Paulus. Tunc uerò reuocatis ex morte omnibus ad iudicium, abijcientur in horrendos & æternos cruciatus omnes diaboli & omnes homines, qui non conuersi sunt prius ad Deum.

Hæc doctrina patefacta à Deo certis testimonijs, propria est Ecclesiæ, & semper inde usq; à primis patribus in Ecclesia sonat, ut concio Henoch recitatur in Epistola Iudæ. Ἰδοὺ ἦλθε κύριος ἐν ἁγίαις μυριάσιν αὐτοῦ, ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων, καὶ ἐξελέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν. Et ostendit Deus testimonia ueturæ uitæ, cum spectantibus alijs uiui in cœlum translati sunt, Henoch & Elias. Ac in Prophetarum concionibus subinde repetita est hæc doctrina, et clarissimè uoce filij Dei proposita, & ipsius testimonio, cum reuixit, confirmata est. Hanc igitur doctrinam teneamus, & firma adsensione amplectamur, & tota uita nostra intueatur illud uerum iudicium, quod post mortem subituri sumus omnes, & adsentiamur uoci Euangelij, & in uera

uera conuersione ad Deum confugiamus ad filium Dei, ac petamus, ut corda nostra accendat Spiritu suo sancto, ut ad illud iudicium initia iusticiæ æternæ adferamus. Nam ut antea dictum est, prorsus necessarium est in hac mortali uita conuersionem ad Deum fieri, sicut scriptum est, Superinduemur, si tamen non nudi reperiemur.

Sed alia quæstio est, an humana anima sit spiritus separabilis à corpore, & superstes cum discesserit à corpore, qui intelligat, & adsciatur lætitia aut dolore, Id confirmant hæc dicta, Matth. 10. Christus diserte inquit, Corpus occidunt, animam uerò occidere non possunt. Ad latronem inquit: Hodie eris mecum in Paradiso. Si exhalãs anima dissiparetur, certè non esset unà cũ Christo. Est igitur spiritus superstes. Et cùm sit spiritus, nõ est ociosus. Ac paradisus significat non Epimenideum somnum, sed uitam beatam, in qua sparsit Deus in mentes nouam lucem, et habitat in pectoribus, ut sint iusta & plena lætitiæ, uidelicet congruentia cum ipso. Et hanc dulcissimã uocem singuli ad nos pertinere studeamus. Hunc enim doctorem prope pẽdentem in cruce filius Dei nobis proponit, qui cùm Apostoli consternati conticuissent, unus incipit fungi Apostolico munere, & concionatur de sublimi. Nec enim id spectaculum ἄσημον esse putemus. Duo ibi latrones adiuncti sunt filio Dei, qui significant, totum genus humanũ reum esse mortis propter peccata. Cumq; filius Dei

morte sua placauerit æternũ Patrem, pars generis humani cõtemnit hoc beneficium, ac insuper filium Dei odit, ac furenter contumelijs adficit. Intueantur ergo hoc spectaculum Tyranni, hostes Euangelij, et eorum satellites, et seipsos in hac furca pendêre iam cogitent, cui adfixus est latro, qui maledicit filio Dei. Sed pars est hominum, qui beneficium filij Dei accipiunt. Ac hi quidem agnoscunt, se pœnam meritos esse, ut alter latro, sed tamen confugiunt ad filium Dei. Per hunc sciunt se liberari à peccato & à morte, ut hic latro petit liberationẽ à peccato & ab æterna morte, agnoscit hunc, à quo petit opem, quãquam morientem, tamen non prorsus extingui, sed ita uiuere, ut etiam reddat alijs uitam æternam. Audit igitur concionem de futura uita: Hodie mecum eris in paradiso. Hac uoce intelligit deleri sua peccata, et sibi donari uitam perpetuam. Et quanquam hic pendet laceratus & semiuiuus, tamen filio Dei ueros honores et gratos cultus tribuit. Cum conticuisset tota Ecclesia, cum Apostoli dilapsi essent, hic concionatur, hunc socium supplicij regnaturum esse, & redditurum esse hominibus uitam perpetuam. Inuocat eum tanquam Dominum, per quem placatus sit Deus, et uitæ instauratorem. Addit & alium cultum maximè necessarium in Ecclesia, defendit gloriam filij Dei, aduersus maledicum latronem.

Admonet igitur pios hæc imago de multis rebus. Nam & pij omnes seipsos in hac furca pendêre existi-

existiment. Propter peccata sumus coniecti in mortem et uarias calamitates. Nec liberari aliter possumus, nisi per hunc filium Dei. Hunc fide inuocemus, doceamus alios de eius beneficijs, propugnemus eius gloriam aduersus maledicos. Hos cultus quamuis semiuiui ac lacerati præstemus, ut singulis & ipse dicat: Hodie mecũ eris in Paradiso. Tantæ res cum in illo colloquio agantur & significentur, infigamus hoc dictum animis, et autoritatem eius grauissimam esse ducamus, quod quidem satis perspicuè testatur, animam hominis esse spiritum separabilem ac superstitem. Non enim unà conuersari posset, si anima tantum esset κρᾶσις, aut halitus dissipatus.

Apud Lucam recitatur historia de Lazaro in sinu Abrahæ, in qua etsi figuratè nominantur sitis, digiti, lingua, tamen summa narrationis haud dubiè historica est.

Et Petrus inquit, Christi mortui spiritum concionatum esse spiritibus in carcere. Ergo sentit, animas esse spiritus superstites. Expressè etiam scriptum est, Christum cum Mose collocutum esse, cùm tamen narratio in Deuteronomio dicat, Mosen mortuum et sepultum esse. Et Paulus inquit, cupio dissolui, & esse cum Christo. Et Dominus refutans Zaducæos, inquit: Deus est Deus uiuorum. Cùm igitur sit Deus Abrahæ, uiuere eum adfirmat, quod quomodo uelit aliquis simpliciter interpretari, non uideo, nisi fateatur animam esse spiritum separa-

bilem & superstitem. Hæc simpliciora sunt, & piis mentibus utilia.

Philosophi nihil dixerunt de restitutione corporum, quam uox diuina planissimè patefecit, sed si qui existimãt, post mortem aliam uitam secuturam esse, cogitant tantum animas superstites esse, quod ut consentaneum uideatur, aiunt, eas oriri à cœlesti natura, non ex elementis. Et Plato excellentes & heroicas animas, non nimium pollutas contagio corporum, arbitratur tanquam puriores sursum euolare, cæteras ignauas, & uoluptatibus corporum contaminatas, humi uagari circa sepulcra, & has iudicat esse spectra, quæ sæpè cernuntur.

Ac scriptores Ethnici expressè aiunt, se eò moueri, ut existiment, animas hominum post mortem superstites esse, quia certissimum est, multa spectra passim uagari, & sæpè audiri ac conspici, sæpè etiam colloqui cum hominibus. Nec tantum ex libris exempla sumantur. Vidi ipse quædam, & noui multos homines dignos fide, qui adfirmabant, se non tantum uidisse spectra, sed etiam diu cum eis collocutos esse. Existimabat autem uetustas, plæraq; hominum animas esse. Plutarchus etiam oraculum citat, quod respondit Coraci Naxio, Οὐχ ὅσιον ἐστὶ τῆς ψυχῆς καταγνῶναι θάνατον.

Recitantur autem hæc tria argumenta à Platone, Xenophonte & Ciceronе.

Primum

Primum: Natura non orta ab Elementis, non corrumpitur.

Anima non est orta ab Elementis:

Non igitur extinguitur propter corporis interitum.

Minorem sic confirmat: Impossibilè est in natura elementari oriri noticias, et quidem uniuersales, & de rebus non corporeis, de Deo, de numeris, de ordine, de discrimine honestorum & turpium. Has autem noticias tenèt animæ hominum etiam non accepta doctrina. Ergo necesse est, eas non ab elementari, sed ab alia præstantiore & perpetua natura oriri. Hoc argumentum ait Plato uideri posse sufficientem demonstrationem, nisi gloriari odiosum esset. Καὶ εἰ μὴ ἐπαχθές ἐστιν εἰπεῖν, καὶ ἱκανῶς ἂν δεδεῖχθαι. Quoquo modo autem de hac confirmatione Platonica sentiet aliquis, tamen hoc manifestum est, illas insitas noticias non fallax testimonium esse, quòd animæ non casu ortæ sint, sed magna arte ab æterna mente architectatrice conditæ sint. Ideo et noticia conditoris lucet in nobis. Et non frustra insitum est discrimen honestorum & turpium, et uindex dolor in conscientia sceleris. Erunt igitur post hanc uitam in cruciatibus scelerati, præsertim si in hac uita non sint puniti. Hæc certè ex illis naturalibus noticijs uerè rationari possumus.

Secundum argumentum est. Videmus in hac uita multos honestos homines iniustè à latronibus & tyrannis

Tyrannis interfici, & sæpè in hac uita latrones & Tyrannos non puniri. Cùm igitur sit prouidentia, necesse est, sequi aliam uitam, in qua bene sit bonis, & mali supplicijs adficiantur. Impoßibilè est enim, optimam generis humani partem, tantum ad exitium esse conditam.

Hoc argumentum fit multò illustrius et firmius, consideratis exemplis in Ecclesia. Impoßibilè est negligi à Deo hos, quos antea illustribus testimonijs ostendit sibi curæ esse, ut Christum, Baptistam, Paulum Deo placere, manifesta testimonia ostendunt. At hi interficiuntur. Necesse est igitur sequi aliud iudicium, in quo discernentur boni à malis. Et quidem hæ ipsæ neces sanctorum, sunt testimonia de futuro iudicio. Cum Abel interficitur, hoc horrendo spectaculo Deus et commonefacit parentes, hæc corpora propter commune peccatum mori oportere. Et tamen antea distinxerat iustum Abel ab iniusto Cain, et intelligebant parentes, non frustra fieri hanc distinctionem, sed esse & fore aliquam Dei Ecclesiam, in qua serpentis caput conterendum esset, id est, in qua abolito peccato, etiam uita restituenda esset. Discebant igitur in hoc ipso spectaculo, secuturam esse aliam uitam, & iudicium.

Erat et antea dictum ad Cain, Si malè feceris, peccatum tuum quiescet donec reuelabitur, q.d. Etiamsi aliquandiu pœnæ differentur, & multi securi furenter cumulabunt scelera, nec metuent Deum, tamen

tamen sciant, tandem iudicium secuturum esse, in quo horribiliter patefiet ira Dei aduersus scelera. Id nominat reuelari peccata. Hæ conciones ab illis primis patribus, Adam, Seth, Henoch et alijs, luculenter enarratæ sunt, & in exemplo Abel et similibus recitata tota doctrina de Ecclesia, quæ sit, qualis sit, cur subiecta sit cruci, quale iudicium secuturum sit, & quomodo expectanda sit restitutio uitæ. Ac nos quoq; adsensionẽ de secutura uita confirmemus, consideratione necis sanctorum quæ est illustre testimonium, ostendens secuturam esse aliam uitam, in qua discernet Deus Baptistam et Herodem, Paulum & Neronem &c. Hæc consideratio in bonis mentibus ualde confirmat ueram sententiam. Sæpè ego ipse intuens magnas calamitates piorum hominum, hac cogitatione erigor, nequaquam consentaneum esse, tantum eos ad has miserias conditos esse.

Tertium argumentum Cyri est apud Xenophontem, sumptum à magnis cruciatibus conscientiæ in sceleratis. Post scelera sequitur ingens dolor, etiam in audacißimis, qui excutere eum conantur. Vincit tamen quædam uis arcana, quæ punit sceleratos. Est igitur numen, quod discernit iustos et iniustos. Nequaquam enim hæc casu fieri possunt. Deniq; impossibilè est casu in mentibus hominum esse & manere discrimen honestorum & turpium. Id frustra sanxisset Deus, nisi pœnæ scelerum sequerentur. Multi autem in hac uita non puniuntur, secuturæ sunt igitur

tur pœnæ post hanc uitam. Hæc argumenta cogitare prodest, sed tamen sciamus, patefactiones diuinas intuendas esse. Has amplectamur, & adsensionem in mentibus nostris diuinitùs confirmari petamus.

Longum est autem recensere philosophorum imaginationes. Stoici dixerunt, animas discedentes à corpore, quia sunt igneæ naturæ, diutius quidem superstites esse, et aliquot seculis in hoc aëre uolitare, sed tamen tandem ceu fumos dissipari. Aristotelem existimo, ut alios plurimos eruditos et modestos homines, magis hoc sensisse, animas hominum non prorsus extingui post corporum interitum, etiamsi multæ dubitationes ceu uenti hanc eius cogitationem turbarunt. In tertio libro de anima sic de intellectu agente loquitur, ut existimari possit, maluisse eum hoc sentire, illum præstantiorem igniculum in anima hominis non extingui cum corporibus. Et alibi discernit mentem ab anima uegetatiua et sentiente, inquiens: πόρρω δὲ τοῦ νῦν οὐδ' ἑπτὼ φανερὸν, ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι, καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ ἀίδιον τοῦ φθαρτοῦ.

Sed Philosophorum dubitationes relinquamus, & caliginem animarum nostrarum, quæ peccatum secuta est, deploremus, & maiore cura uocem diuinam de uoluntate Dei, ac beneficijs Domini nostri Iesu Christi, & de restitutione uitæ perpetuæ concionantem audiamus, & ipsum filium Dei oremus, ut adsensionem in mentibus nostris confirmet.

Oro

Oro igitur te fili Dei, Domine Iesu Christe, crucifixe pro nobis, & resuscitate, qui es uiua & integra imago æterni Patris, & dixisti, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos, renoua imaginem tuam in nobis, tua luce, doce, & guberna nos Spiritu tuo sancto, vt æternum Patrem tuum, te, & Spiritum sanctum uerè inuocemus & celebremus, ac semper in his regionibus Ecclesiam æternam tibi colligito, & serua ac regito cœtus docentium ac discentium doctrinam Ecclesiæ necessariam, & protege hospitia Ecclesiarum propter tuam gloriam. Tibi nota est ingens infirmitas nostra, & eò massam generis humani perpetuò & immutabili fœdere tibi copulasti, ne totum genus humanum funditùs periret, Nos igitur miseros & imbecilles, sed pendentes de tuis humeris, clementer gesta & seruato.

AMEN.

Δόξα τῷ Θεῷ.

9 Junij Ao 1570. primò: secundi uero? Lipsius